

IFRS 9 og tapsavsetninger i norske banker

En kartlegging av ny tapsmodell for utlån

FREDRIK HØIBY

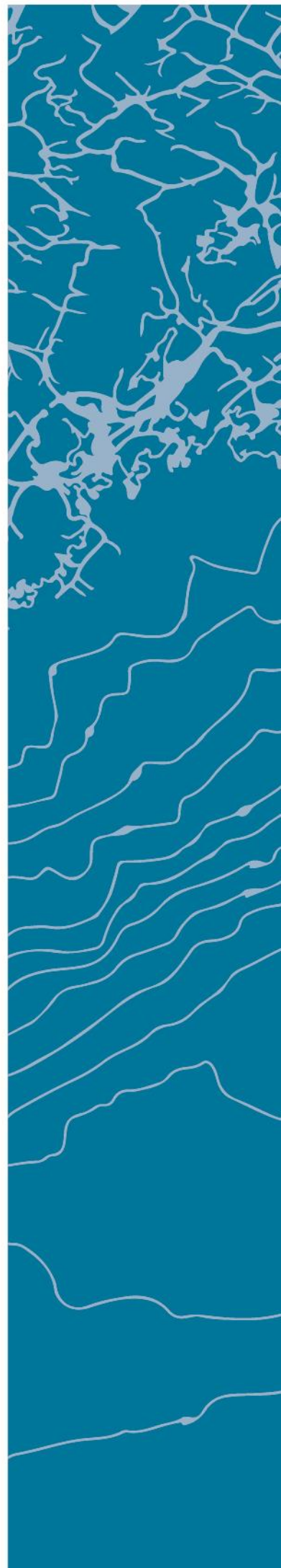
MAGNUS BERTELSEN TORNES

VEILEDER

Terje Heskestad

Universitetet i Agder, 2017

Handelshøyskolen ved UiA

Forord

Denne oppgaven er skrevet som avsluttende ledd av masterstudiet i regnskap og revisjon (MRR) ved Handelshøyskolen UiA, våren 2017. Regnskapsfaget er noe begge forfatterne anser som svært interessant og det var naturlig for oss å velge et tema innenfor dette fagfeltet.

Temaets aktualitet og kompleksitet var to av hovedfaktorene for valg av oppgaven, da den er fremtidsrettet samtidig som det foreligger lite forskningslitteratur og publikasjoner på området. Det å velge en kompleks oppgave har gitt oss et stort læringsutbytte, men har samtidig bydd på utfordringer. Oppgavens praktiske vinkling har gitt oss muligheten til å kombinere en praktisk og teoretisk tilnærming til regnskapsfaget og bankbransjen.

En stor takk rettes til de som har vært til hjelp i oppgavens utforming. I den anledning ønsker vi spesielt å takke veileder Terje Heskestad som alltid har vært tilgjengelig og behjelpelig, samt for hans gode bidrag og konstruktive tilbakemeldinger. Vi synes også det er på sin plass å takke bankenes representanter som tok seg tid til å besvare vår undersøkelse.

Flere av betraktningene i denne oppgaven reflekterer forfatternes egne synspunkter.

Kristiansand 1. juni 2017

Fredrik Høiby

Magnus Bertelsen Tornes

Sammendrag

Denne masteroppgaven omhandler den nye tapsmodellen for nedskrivninger som følger av ny regnskapsstandard IFRS 9 *Finansielle instrumenter*. Regnskapsstandarden ble utgitt i 2014, men vil først implementeres for regnskapsåret 2018, og dermed er dens innvirkning for brukere og produsenter av regnskapet fortsatt noe usikker. Det forventes at omleggingen til ny standard vil medføre betydelige endringer for bankbransjen. Oppgaven søker dermed å gjøre rede for den nye tapsmodellens innvirkninger og konsekvenser, gjennom den følgende problemstillingen: *Kartlegge ny tapsmodell for utlån etter IFRS 9 for norske banker*. For å begrense omfanget av en slik kartlegging vil oppgaven blant annet fokusere på implementeringsprosessen, harmoniseringen med det konseptuelle rammeverket i IFRS, og standardens påvirkning på regnskapet, rentenivået på utlån og bankenes kapitalkrav.

Nåværende tapsmodell etter gjeldende regnskapsstandard IAS 39, blir kritisert for at avsetningene innregnes for sent og med for små beløp. Nedskrivningene etter IAS 39 baseres på en såkalt «incurred loss model» der bankene kun skal nedskrive når objektive tapshendelser har inntrådt. Standardsetterne søker å løse kritikken ved at IFRS 9 introduserer en tapsmodell som baseres på forventede tap. Dette medfører at tapsavsetningene på utlån generelt vil øke for bankene. Tapsmodellen krever at bankene må overvåke risikoen for mislighold på utlånene. Hovedregelen er at det skal innregnes forventede tap de neste 12 månedene, mens forventede tap over hele levetiden til utlånet skal innregnes dersom risikoen for mislighold har økt vesentlig siden førstegangsinnregning. Implementeringen av ny tapsmodell innebærer at bankene må gjøre mer skjønnsmessige vurderinger for å avgjøre nedskrivningsbeløpene, fordi de må ta hensyn til fremtidig og usikker informasjon. På den annen side vil kravene til noteopplysninger øke betydelig i omfang, slik at bankene må rapportere mer transparent informasjon. Det avgjørende for om tapsavsetningene blir nyttige for investors beslutningsformål, avhenger av i hvilken grad bankene klarer å lage pålitelige estimater.

Datamaterialet som danner grunnlaget for oppgavens empiriske del er samlet inn ved bruk av spørreskjema. Undersøkelsen viste at *ingen* av bankene var ferdig med implementeringen, samtidig som svært få har kvantifisert forventede effekter i regnskapsrapporteringen. Det er flest banker som forventer at tapsavsetningene vil øke for de mest risikoutsatte kundegruppene. Et av de mest interessante funnene er at flere av bankene forventer å øke rentenivået på utlån som følge av ny tapsmodell.

Innholdsfortegnelse

Forord	i
Sammendrag	ii
Figuroversikt	viii
Tabelloversikt	x
Formeloversikt	xi
1. Introduksjon	1
1.1 Bakgrunn og avgrensning	1
1.2 Problemstilling	3
2. Nedskrivning av finansielle instrumenter etter IAS 39	4
2.1 Regulering	4
2.2 Definisjoner	4
2.3 Måling etter IAS 39	6
2.3.1 Kategori 1: Finansielle eiendeler til virkelig verdi over resultatet	7
2.3.2 Kategori 2: Utlån og fordringer	8
2.3.3 Kategori 3: Finansielle eiendeler holdt til forfall	8
2.3.4 Kategori 4: Finansielle eiendeler tilgjengelig for salg	8
2.4 Nedskrivning etter IAS 39	10
3. Nedskrivning av finansielle instrumenter etter IFRS 9	15
3.1 Fra IAS 39 til IFRS 9	15
3.1.1 Standardsettingsprosessen	15
3.1.2 Konvergens mellom IASB og FASB	19
3.2 Kategorisering av finansielle eiendeler og virkeområde for nedskrivninger	21

3.2.1 Kategorisering av finansielle eiendeler	21
3.2.2 Standardens virkeområde	23
3.3 Metoder for innregning og måling av forventet kredittap	26
3.3.1 Metode 1: Svekket kredittkvalitet på tidspunktet for anskaffelse	26
3.3.2 Metode 2: Den forenklete metoden	30
3.3.3 Metode 3: Den generelle metoden.....	33
3.4 Måling av forventede kredittap	53
3.4.1 Sannsynlighetsvektet utfall	53
3.4.2 Pengenes tidsverdi	54
3.4.3 Pålitelig og understøttende informasjon.....	55
3.4.4 Forventede kredittap over den finansielle eiendelens levetid	57
3.4.5 12-måneders forventede kredittap	57
3.4.6 Sikkerhetsstillelser	57
3.5 Lånetilsagn og finansielle garantikontrakter	58
3.5.1 Dato for førstegangsinnregning	59
3.5.2 Maksimal periode for måling av forventede kredittap	59
3.5.3 Vurdering av økt kredittrisiko	59
3.5.4 Definisjon av kredittap	60
3.6 Rullerende kredittfasiliteter	60
3.7 Noteopplysninger	64
3.7.1 Kredittrisikohåndtering	65
3.7.2 Kvalitativ og kvantitativ informasjon om beløpene i forventede kredittap.....	66
3.7.3 Eksponering av kredittrisiko	69

3.7.4 Avsluttende kommentarer	69
3.8 Ikrafttredelsesdato og overgangsregler for nedskrivninger	71
3.9 Norske banker og ny tapsmodell etter IFRS 9	74
3.10 Kapittelavslutning	75
4. Det konseptuelle rammeverk	77
4.1 Det konseptuelle hierarkiet	78
4.2 Konseptuelle rammeverk og IAS 39	83
4.2.1 Prinsipp- og regelbasert standard	83
4.2.2 Tidsriktighet	86
4.3 Konseptuelle rammeverk og IFRS 9	86
4.3.1 Bruken av 12-månedersperspektivet	86
4.3.2 Den nye tapsmodellen og regnskapets kvalitetskrav	88
5. Bankbransjen og dens reguleringer	89
5.1 Introduksjon til bankbransjen og dens risikoområder	89
5.2 Spare- og forretningsbanker	90
5.3 Regulering av det finansielle systemet	91
6. Metode	94
6.1 Utvalg	94
6.2 Forskningstilnærming	95
6.3 Datainnsamling	96
6.3.1 Forberedelser og praktisk gjennomføring	96
6.3.2 Utforming av spørreskjema	98
6.4 Fremstilling av data	101

6.5 Reliabilitet og validitet	101
7. Resultater og analyse.....	103
7.1 Introduksjon og bortfallsanalyse	103
7.2 Implementeringsprosessen	107
7.2.1 Kompetanseområdenes involvering i implementeringsprosessen.....	107
7.2.2 utfordringer knyttet til implementeringen	110
7.2.3 Kvantifisering av forventede effekter før ikrafttredelse.....	112
7.3 Regnskapsmessige effekter av ny tapsmodell	113
7.4 Det konseptuelle rammeverket og ny tapsmodell	119
7.5 Tapmodellens påvirkning på kapitalkrav	124
7.6 Tapmodellens påvirkning på rentenivå	125
7.7 Vesentlig økning i kredittrisiko og makroøkonomiske forhold	128
8. Avslutning	135
8.1 Oppsummering og konklusjon	135
8.1.1 Hvilken tilnærming har bankene til implementeringsprosessen?.....	135
8.1.2 Hvordan påvirker ny tapsmodell bankenes regnskap?.....	136
8.1.3 Er ny tapsmodell i større grad harmonisert med det konseptuelle rammeverket, sammenlignet med eksisterende tapsmodell?	136
8.1.4 Hvordan påvirker ny tapsmodell bankenes kapitalkrav?	137
8.1.5 Hvordan påvirker ny tapsmodell bankenes rentenivå?	138
8.1.6 Hvilken tilnærming har bankene til vesentlig økning i kredittrisiko og makroøkonomiske forhold?.....	138
8.2 Mulige feilkilder.....	139
8.3 Hva kunne vært gjort annerledes?	140

8.4 Forslag til videre forskning	140
Litteraturliste	142
Vedlegg	I
Vedlegg 1 Spørreskjema	I
Vedlegg 2 Distribusjonsmelding	VIII
Vedlegg 3 Påminnelsesmelding	IX
Vedlegg 4 Refleksjonsnotat Fredrik Høiby	X
Vedlegg 5 Refleksjonsnotat Magnus Bertelsen Tornes	XIII

Figuroversikt

Figur 1 Nedskrivningsmodell for utlån etter IAS 39 (EY, 2014a, s. 68), kapittel 2.4	12
Figur 2 Forskjellen mellom høringsutkastet og IFRS 9 (EY, 2014b, s. 6), kapittel 3.1.....	18
Figur 3 Kategorisering etter IFRS 9 (Madsen, 2015b, s. 38), kapittel 3.2	22
Figur 4 Nedskrivninger etter IFRS 9 (IASB, 2017), kapittel 3.3	26
Figur 5 Bøttemodell (Madsen, 2015a), kapittel 3.3	33
Figur 6 Normativt og deskriptivt rammeverk (Terje Heskestad, forelesning «Konseptuelle rammeverk med vekt på balanseorienterte»), kapittel 4.....	77
Figur 7 Det konseptuelle hierarkiet (Kvifte & Johnsen, 2008, s. 41), kapittel 4.1	78
Figur 8 Regnskapets kvalitetskrav (EY, 2012), kapittel 4.1	79
Figur 9 Norske bankers balanse 2016 (Norges Bank, 2016, s.56), kapittel 5.1	90
Figur 10 Bankenes fremgang vedrørende ny tapsmodell, kapittel 7.1	105
Figur 11 Selskapsform, kapittel 7.1	105
Figur 12 Forretningsbankenes total kapital, kapittel 7.1	106
Figur 13 Sparebankenes total kapital, kapittel 7.1	106
Figur 14 Kompetanseområder involvert i implementeringsprosessen, kapittel 7.2.....	107
Figur 15 Eksterne aktørers involvering i implementeringen, kapittel 7.2.....	109
Figur 16 Utfordringer ved implementeringen, kapittel 7.2	110
Figur 17 Kvantifisering av forventede effekter av tapsmodellen, kapittel 7.2.....	112
Figur 18 Endringer i regnskapsmessige nedskrivninger, kapittel 7.3	113
Figur 19 Nedskrivning på utlån i prosent av resultat før skatt, kapittel 7.3	116
Figur 20 Tapsavsetninger på utlån i prosent av total egenkapital, kapittel 7.3	118
Figur 21 Ny tapmodells påvirkning på regnskapets relevans, kapittel 7.4	119

Figur 22 Påvirkning på sammenlignbarheten av årsregnskapet, kapittel 7.4.....	120
Figur 23 Ny tapsmodells påvirkning på volatilitet, kapittel 7.4.....	122
Figur 24 Ytterligere informasjon utover minstekravene om noteopplysning, kapittel 7.4	123
Figur 25 Ny tapmodells påvirkning på kapitalkravene, kapittel 7.5	124
Figur 26 Ny tapsmodells påvirkning på utlånsrenten, kapittel 7.6.....	126
Figur 27 Defineringsen av vesentlig økning i kredittrisiko, kapittel 7.7	128
Figur 28 I hvilken grad bankene vil følge 30-dagers presumsjonen, kapittel 7.7	130
Figur 29 Bankenes syn på 30-dagers presumsjonen, kapittel 7.7	131
Figur 30 Utarbeidelse av fremtidsrettede syn på makroøkonomiske forhold, kapittel 7.7	132

Tabelloversikt

Tabell 1 Kategorier av finansielle eiendeler, kapittel 2.3	7
Tabell 2 Kontantstrøm, eksempel 1.....	9
Tabell 3 Amortisert kost, eksempel 1.....	9
Tabell 4 Kontantstrøm, eksempel 2.....	13
Tabell 5 Reforhandlet kontantstrøm, eksempel 2.....	13
Tabell 6 Oppsummering av virkeområdet til IFRS 9, kapittel 3.2.....	25
Tabell 7 Innregning metode 1, eksempel 3	29
Tabell 8 Innregning med endret kontantstrøm, eksempel 3	30
Tabell 9 Avsetningsmatrise (IASB, 2017), kapittel 3.3	32
Tabell 10 Oppsummering regnskapsmessig behandling, eksempel 4.....	38
Tabell 11 Førstegangsinnregning, eksempel 5	39
Tabell 12 Etterfølgende måling, eksempel 5.....	39
Tabell 13 Fraregning, eksempel 5	40
Tabell 14 Kredittrisiko, eksempel 9	63
Tabell 15 Risikovurdering, eksempel 9.....	63
Tabell 16 Noteeksempel etter IFRS 7, kapittel 3.7	68
Tabell 17 Populasjon, kapittel 6.1	95
Tabell 18 Ikke-linearitet mellom arbeidsledighet og tap, kapittel 7.7.....	133

Formeloversikt

Formel 1 Effektiv rente, eksempel 1	9
Formel 2 Amortisert kost, eksempel 1	10
Formel 3 Alternativ utregning amortisert kost, eksempel 1	10
Formel 4 Amortisert kost, eksempel 2	14
Formel 5 Lån-til-verdi, eksempel 6.....	51
Formel 6 Eksposering av kredittrisiko, eksempel 9.....	63
Formel 7 Forventede kredittap, eksempel 9	64
Formel 8 Kapitaldekning, kapittel 5.3.....	91

1. Introduksjon

I dette kapittelet presenterer vi først oppgavens bakgrunn og avgrensninger. Deretter utleder vi problemstillingen og forskningsspørsmålene.

1.1 Bakgrunn og avgrensning

Den regnskapsmessige behandlingen av finansielle instrumenter er per dags dato et høyaktuelt emne. Den gjeldende regnskapsstandarden International Accounting Standard (IAS) 39 *Finansielle instrumenter – innregning og måling* har alltid skapt kontroverser. Allerede før International Financial Reporting Standard (IFRS) ble implementert i Europa var kritikken mot standarden voldsom. Det var faktisk så ille at den planlagte europeiske implementeringen i 2005 var nære ved å bli utsatt. Bare et halvt år før regnskapsspråket var planlagt tatt i bruk, var fremdeles ikke IAS 39 ferdigstilt. I all hovedsak skyldtes dette uenighet om standardens regler knyttet til sikringsbokføring. Tross kontroversene ble IFRS effektivert som planlagt i 2005. Kritikken mot standarden kulminerte i kjølvannet av finanskrisen som oppstod i 2007-2008. I tillegg til sikringsbokføring, ble nå også standardens håndtering av nedskrivning, måling og klassifisering av finansielle instrumenter gjenstand for høylytt diskusjon. Som et resultat av motstanden påbegynte International Accounting Standards Board (IASB) arbeidet med en ny standard, IFRS 9 *Finansielle instrumenter* (Picker, Clark, Dunn, Kolitz, Livne, Loftus, van de Tas, 2016).

Et av ankepunktene mot IAS 39 var at standarden bar preg av å være regelbasert og komplisert. Det ble hevdet at økonomiske realiteter som lå bak ledelsens sikringsstrategi ikke ble reflektert i regnskapet som følge av rigide regler. Dette er hovedinnvendingene mot sikringsbokføring i IAS 39. Sikring er en investering som gjøres med det formål å minimere eller fjerne risiko knyttet til en annen investering. Med sikringsbokføring menes innregning som har den hensikt å reflektere resultatet av sikringsaktiviteten ved å innregne effektene av sikring i samme regnskapsmessige periode (IASB, 2003a).

Kritikken vedrørende klassifisering og måling hadde sitt utspring i at standarden hadde for mange kategorier av finansielle eiendeler. Dersom det var endring i omstendighetene rundt de finansielle instrumentene var det liten fleksibilitet for å reklassifisere fra en kategori til en annen. Disse kategoriene bestod også av forskjellige målingsmetoder. Finanskrisens inntredelse førte til flere illikvide markeder, som problematiserte måling til virkelig verdi. Når man da

hadde finansielle eiendeler som ble målt slik, og som ikke kunne reklassifiseres, ble større grad av skjønn lagt til grunn for målingen (Picker et.al, 2016).

Den tredje innvendingen mot IAS 39 gjaldt nedskrivning av finansielle eiendeler. Standarden legger opp til en modell for nedskrivning, hvor nedskrivningen først skjer når en eller flere objektive hendelser er til stede. Hendelser er objektive når de uavhengig av hvilken bank som vurderer dem kommer frem til samme konklusjon. Denne tapsmodellen er referert til som «incurred loss model». Det ble protestert mot at modellen ikke tok nok hensyn til fremtidige forventede hendelser, slik at nedskrivningene ble for små og kom for sent. I finanskrisen når bankenes reelle og konstaterte tap ble betydelig større enn foregående år, ble det tydelig at det ikke var tatt hensyn til fremtidige forhold i bankenes tapsavsetninger.

Det var med bakgrunn i de tre ovennevnte innvendingspunktene at IASB startet utarbeidelsen av en ny regnskapsstandard. Prosessen ble delt inn i disse tre fasene, og implementeringen av IFRS 9 har vært gjenstand for utsettelse og diskusjon i løpet av prosessen. Standarden ble likevel vedtatt av EU-kommisjonen den 22. november 2016, og besluttet innført fra 1. januar 2018 (Finanstilsynet, 2016, 13.12.).

Under finansregnskapskursene vi hadde på masterprogrammet i regnskap og revisjon ble vi oppmerksomme på IFRS 9, og at standarden er særlig aktuell for banknæringen. Etter innledende undersøkelser i noen norske bankers årsrapporter for 2015, identifiserte vi enkelte uttalelser i noteopplysningene om en forventet vesentlig effekt på årsregnskapet vedrørende den nye tapsmodellen som IFRS 9 introduserer. Videre forhørte vi oss med en bekjent i bransjen, som bekreftet at implementeringseffektene er et fokusområde som det er knyttet stor usikkerhet rundt. I følge Madsen (2015a) vil effekten av IFRS 9 særlig merkes i bank- og finansnæringen. «For noen selskaper vil standarden medføre den største regnskapsmessige omleggingen siden IFRS ble implementert» (Madsen, 2015a, s. 40). Basert på internasjonale undersøkelser på området forventer vi en betydelig økning i norske bankers tapsavsetninger på utlån ved overgangen fra IAS 39 til IFRS 9. Det videre fokuset i denne oppgaven vil være å kartlegge den nye tapsmodellen for nedskrivning etter IFRS 9.

En stor andel av forvaltningskapitalen i banker, dvs. den regnskapsmessige balansesummen, knytter seg til finansielle instrumenter, og som en konsekvens av dette er naturlig nok banker opptatt av endringer i regnskapsstandarder på området. På bakgrunn av dette, og de innledende undersøkelsene, fant vi det naturlig å avgrense oppgaven til bankbransjen. Videre begrenser vi

oppgaven geografisk til å gjelde norske selskaper i denne bransjen. Dette blir gjort på bakgrunn av praktiske hensyn, og at tidligere undersøkelser på området er gjennomført globalt uten norske banker sin deltakelse.

Vi vil innledningsvis gjøre leseren oppmerksom på at temaet vi har valgt er omfattende og at det per dags dato eksisterer lite litteratur på området. Dette medfører at oppgaven vår blir relativt omfattende og lang, da det kreves at vi redegjør for den nye standarden. Samtidig vil vi poengtere at oppgaven ikke vil gå i dybden på bankenes kapitalkrav, men hovedtrekkene vil fremstilles og brukes for å løse deler av problemstillingen.

1.2 Problemstilling

På bakgrunn av temaets aktualitet og avgrensning vil oppgaven ta for seg følgende problemstilling:

Kartlegge ny tapsmodell for utlån etter IFRS 9 for norske banker.

Som grunnlag for å kartlegge den nye tapsmodellen har vi utformet en spørreundersøkelse for å fremskaffe de norske bankenes syn. På den måten kan vi drøfte det teoretiske fundamentet opp mot hvordan implementeringen og anvendelsen blir gjort i virkeligheten (empiri). Vi har utarbeidet seks forskningsspørsmål som skal bidra til å besvare problemstillingen:

- 1) *Hvilken tilnærming har bankene til implementeringsprosessen?*
- 2) *Hvordan påvirker ny tapsmodell bankenes regnskap?*
- 3) *Er ny tapsmodell i større grad harmonisert med det konseptuelle rammeverket, sammenlignet med eksisterende tapsmodell?*
- 4) *Hvordan påvirker ny tapsmodell bankenes kapitalkrav?*
- 5) *Hvordan påvirker ny tapsmodell bankenes rentenivå?*
- 6) *Hvilken tilnærming har bankene til vesentlig økning i kredittrisiko og makroøkonomiske forhold?*

Forskningsspørsmål 3 vil bli drøftet gjennomgående i hele oppgavens teoretiske fremstilling, slik at forskningsspørsmålet er besvart ved en kombinasjon av forfatterens og respondentenes syn.

2. Nedskrivning av finansielle instrumenter etter IAS 39

Dette kapitlet har som formål å introdusere regnskapsmessig behandling av finansielle instrumenter etter dagens regnskapsstandard IAS 39, med fokus på utlån. Innledningsvis presenteres sentrale definisjoner i IAS 32 knyttet til finansielle instrumenter. I kapitlene 2.3 og 2.4 er fokuset på innregning, måling og nedskrivning etter IAS 39. Kapitlet er viktig for en fullstendig forståelse av hvilke endringer som forekommer ved overgangen til ny regnskapsstandard IFRS 9, som vil bli diskutert i neste kapittel.

2.1 Regulering

Den regnskapsmessige behandlingen av finansielle instrumenter er på nåværende tidspunkt regulert etter IAS 39 *Finansielle instrumenter – innregning og måling*, IAS 32 *Finansielle instrumenter – presentasjon* og IFRS 7 *Finansielle instrumenter – opplysninger*. IAS 32 innehar definisjoner av de ulike finansielle instrumentene, og angir regler som skal være med å skille de ulike instrumentene (Ernst & Young, 2011, s. 589). IFRS 7 har som formål å pålegge regnskapsprodusenten å gi noteopplysninger om betydningen av finansielle instrumenter for selskapet, samt arten og omfanget av risiko som er tilknyttet slike instrumenter. Som navnet tilsier har IAS 39 som formål å sette prinsipper og regler for innregning og måling av finansielle instrumenter. Både IAS 32 og IFRS 7 vil videreføres etter implementering av IFRS 9.

2.2 Definisjoner

Et finansielt instrument er definert i IAS 32 som «enhver kontrakt som fører til både en finansiell eiendel for ett foretak og en finansiell forpliktelse eller et egenkapitalinstrument for et annet foretak» (IASB, 2003a, para. 11). Slik definisjonen er uttrykt bygger den på de tre kategoriene finansiell eiendel, finansiell forpliktelse og egenkapitalinstrument. Ny standard for finansielle instrumenter IFRS 9 benytter også definisjonene som følger av IAS 32. En finansiell eiendel er detaljregulert i standarden, og typiske eksempler på slike instrumenter er kundefordringer, kontanter og utstedte lån (Picker et.al., 2016). IAS 39 definerer en finansiell eiendel slik:

En "*finansiell eiendel*" er enhver eiendel i form av

- a) kontanter,
- b) et egenkapitalinstrument i et annet foretak,

- c) en kontraktmessig rett til å
 - i) motta kontanter eller en annen finansiell eiendel fra et annet foretak, eller
 - ii) bytte finansielle eiendeler eller finansielle forpliktelser med et annet foretak på vilkår som kan være gunstige for foretaket, eller
- d) en kontrakt som vil eller kan bli gjort opp i foretakets egne egenkapitalinstrumenter, og som er
 - i) et ikke-derivat som foretaket er eller kan bli forpliktet til å motta et variabelt antall av foretakets egne egenkapitalinstrumenter for, eller
 - ii) et derivat som vil bli eller kan bli gjort opp på en annen måte enn ved et bytte av et fast kontantbeløp eller en annen finansiell eiendel mot et fast antall av foretakets egne egenkapitalinstrumenter. For dette formål omfatter foretakets egne egenkapitalinstrumenter ikke finansielle instrumenter med innløsningsrett som er klassifisert som egenkapitalinstrumenter i samsvar med nr. 16A og 16B, instrumenter som pålegger et foretak en plikt til å levere til en annen part en proratarisk andel av foretakets nettoeiendeler ved en eventuell avvikling og er klassifisert som egenkapitalinstrumenter i samsvar med nr. 16C og 16D, eller instrumenter som er kontrakter om fremtidig mottak eller levering av foretakets egne egenkapitalinstrumenter (IASB, 2003a, para. 11).

Derivater er verdipapirer der gevinst avhenger av en annen underliggende eiendel, for eksempel opsjoner. Ettersom derivater er utenfor oppgavens problemstilling, går vi ikke nærmere inn på dette.

Som eksempler på finansielle forpliktelser nevner Picker et.al. (2016) kassekreditt, leverandørgjeld og lån. På samme måte som for finansielle eiendeler har standarden en detaljstyrt definisjon av finansielle forpliktelser, som er:

En "*finansiell forpliktelse*" er enhver forpliktelse som er

- a) en kontraktmessig plikt til å
 - i) levere kontanter eller en annen finansiell eiendel til et annet foretak, eller

- ii) bytte finansielle eiendeler eller finansielle forpliktelser med et annet foretak på betingelser som kan være ugunstige for foretaket, eller
- b) en kontrakt som vil eller kan bli gjort opp i foretakets egne egenkapitalinstrumenter, og som er

- i) et ikke-derivat som foretaket er eller kan bli forpliktet til å levere et variabelt antall av foretakets egne egenkapitalinstrumenter for, eller

- ii) et derivat som vil bli eller kan bli gjort opp på en annen måte enn ved et bytte av et fast kontantbeløp eller en annen finansiell eiendel mot et fast antall av foretakets egne egenkapitalinstrumenter. For dette formål utgjør retter, opsjoner eller tegningsretter til å anskaffe et fast antall av foretakets egne egenkapitalinstrumenter for et fast beløp i en hvilken som helst valuta egenkapitalinstrumenter dersom foretaket tilbyr rettene, opsjonene eller tegningsrettene proratarisk til alle sine eksisterende eiere av samme klasse av ikke-derivative egenkapitalinstrumenter. For dette formål omfatter foretakets egne egenkapitalinstrumenter ikke finansielle instrumenter med innløsningsrett som er klassifisert som egenkapitalinstrumenter i samsvar med nr. 16A og 16B, instrumenter som pålegger et foretak en plikt til å levere til en annen part en proratarisk andel av foretakets nettoeiendeler ved en eventuell avvikling og er klassifisert som egenkapitalinstrumenter i samsvar med nr. 16 C og 16D eller instrumenter som er kontrakter om fremtidig mottak eller levering av foretakets egne egenkapitalinstrumenter (IASB, 2003a, para. 11).

Som det tredje og siste elementet knyttet til finansielle instrumenter er egenkapitalinstrument definert som «enhver kontrakt som uttrykker en residual interesse i et foretaks eiendeler etter fradrag for alle dets forpliktelser» (Ernst & Young, 2011, s. 600). Ordinære aksjer i et annet selskap vil dermed representere et egenkapitalinstrument, ettersom aksjene uttrykker den residuale interessen foretak har i det andre selskapet det har eierandeler i.

2.3 Måling etter IAS 39

Finansielle eiendeler skal ved førstegangsinnregning måles til virkelig verdi (IASB, 2003b, para. 43). For de etterfølgende målingene skal regnskapsprodusent i utgangspunktet også

innregne finansielle eiendeler til virkelig verdi, men det er visse unntak i standarden. Måling av finansielle eiendeler etter førstegangsinnregning avgjøres av i hvilken kategori eiendelen er klassifisert. IAS 39 klassifiserer finansielle eiendeler i de fire følgende kategoriene: *finansielle eiendeler til virkelig verdi over resultatet, utlån og fordringer, finansielle eiendeler holdt til forfall og finansielle eiendeler tilgjengelige for salg*. Disse kategoriene vil bli forklart nærmere i det etterfølgende.

Kategori	Måling
Finansielle eiendeler til virkelig verdi over resultatet	Virkelig verdi (endring i virkelig verdi over resultatet)
Utlån og fordringer	Amortisert kost
Finansielle eiendeler holdt til forfall	Amortisert kost
Finansielle eiendeler tilgjengelig for salg	Virkelig verdi (endring i virkelig verdi mot egenkapitalen)

Tabell 1 Kategorier av finansielle eiendeler, kapittel 2.3

2.3.1 Kategori 1: Finansielle eiendeler til virkelig verdi over resultatet

Finansielle eiendeler til virkelig verdi over resultatet er en finansiell eiendel klassifisert som *holdt for omsetning*, for eksempel omløpsaksjer. Instrumentet vil kunne klassifiseres som holdt for omsetning når det er anskaffet eller pådratt med formål om kortsiktig salg. I spesielle tilfeller er det tillatt for foretak å øremerke et finansielt instrument til «virkelig verdi over resultatet». Et eksempel på slike spesielle tilfeller er en kontrakt med et eller flere innebygde derivater. Når instrumentene øremerkes slik, plasseres de i denne kategorien *uten* at de i hovedsak er anskaffet eller pådratt med formål om kortsiktig salg, for eksempel om man øremerker et utlån eller en fordring. Formålet med øremerkingen er å eliminere inkonsistent måling som ellers ville oppstått om instrumentet ble plassert i en annen kategori, forutsatt at dette gir mer relevant informasjon for bruker. Finansielle eiendeler som førstegangsinnregnes i denne kategorien skal måles til virkelig verdi over resultatet, og det skal ikke gjøres fradrag for transaksjonskostnader. Virkelig verdi av den finansielle eiendelen svarer til markedsprisen man ville oppnådd i et velfungerende marked (Myrbakken & Haakanes, 2013).

2.3.2 Kategori 2: Utlån og fordringer

IAS 39 definerer *utlån og fordringer* som ikke-derivative eiendeler med betalinger som er faste eller lar seg fastsette, og som ikke blir notert i et aktivt marked. Betalinger er faste eller lar seg fastsette dersom det foreligger en kontraktmessig avtale som definerer betalingsbeløp, typisk renter og avdrag for utlån. Det følger flere unntak for hva som *ikke* skal innregnes som utlån og fordringer. Blant annet finansielle eiendeler som foretaket har til hensikt å selge på kort sikt. For finansielle eiendeler som er klassifisert som utlån og fordringer, skal etterfølgende måling foretas til amortisert kost. I følge Ernst & Young (2011) er utlånsporteføljen i banker oftest klassifisert i kategorien utlån og fordringer, og målt til amortisert kost. Etter IAS 39 punkt 9 er amortisert kost førstegangsinnregnet beløp med fradrag for årets avdrag på lånet og nedskrivning, samt justert for kumulativ amortisering. En slik kumulativ amortisering beregnes ved effektiv rente-metode som ikke tar hensyn til fremtidige utlånstap. Måling til amortisert kost vil fremstilles gjennom et eksempel på neste side.

2.3.3 Kategori 3: Finansielle eiendeler holdt til forfall

IASB (2003b, para. 9) beskriver *finansielle eiendeler holdt til forfall* som ikke-derivative finansielle eiendeler som foretaket har en intensjon om å holde til forfall, og som genererer betalinger som er faste eller lar seg fastsette. Eiendeler som er øremerket til virkelig verdi over resultatet, øremerket som tilgjengelig for salg, og som oppfyller definisjonen av utlån og fordringer er ikke å regne som finansielle eiendeler holdt til forfall. Et eksempel på en finansiell eiendel holdt til forfall er obligasjoner som genererer kontantstrøm gjennom kupongrenten, der kupongrenten er obligasjonens faste rente fastsatt på utstedelsestidspunktet til instrumentet. Finansielle instrumenter i denne kategorien skal etter førstegangsinnregning måles til amortisert kost, som for kategorien utlån og fordringer.

2.3.4 Kategori 4: Finansielle eiendeler tilgjengelig for salg

Finansielle eiendeler tilgjengelige for salg er ikke-derivative eiendeler øremerket som tilgjengelig for salg eller *ikke* klassifisert innen de andre tre kategoriene av finansielle eiendeler. Et eksempel på en finansiell eiendel i denne kategorien er langsiktige investeringer i aksjer. Etterfølgende måling for disse finansielle eiendelene foretas til virkelig verdi med verdiendring over andre inntekter og kostnader («fair value through other comprehensive income»), slik at

resultatregnskapet forblir upåvirket av endringen. Bruken av andre inntekter og kostnader medfører at verdiendringen føres direkte mot egenkapitalen (IASB, 2003b).

Eksempel 1: Amortisert kost

Bank XY ASA utsteder 01.01.2010 et serielån på kr 10 000. Lånet skal betales tilbake over fire år med årlige avdrag og termingebyr på henholdsvis kr 2 500 og kr 100. Nominell rente beregnes etterskuddsvis med 5 %. Effektiv rente beregnes med utgangspunkt i lånets kontantstrøm, som for Bank XY ASA er:

År	01.01.2010	2010	2011	2012	2013
Restlån	kr -10 000,0	kr -7 500,0	kr -5 000,0	kr -2 500,0	kr -
Avdrag		kr 2 500,0	kr 2 500,0	kr 2 500,0	kr 2 500,0
Renter		kr 500,0	kr 375,0	kr 250,0	kr 125,0
Termingebyr		kr 100,0	kr 100,0	kr 100,0	kr 100,0
Kontantstrøm	kr -10 000,0	kr 3 100,0	kr 2 975,0	kr 2 850,0	kr 2 725,0

Tabell 2 Kontantstrøm, eksempel 1

Lånets effektive rente (r) er den renten som gir verdien av låneopptaket ved å diskontere fremtidige kontraktfestede kontantstrømmer. Denne metoden er også kjent som *internrentemetoden*. Effektiv rente kan beregnes ved å bruke følgende formel:

$$10\ 000 = \frac{3\ 100}{(1+r)^1} + \frac{2\ 975}{(1+r)^2} + \frac{2\ 850}{(1+r)^3} + \frac{2\ 725}{(1+r)^4}$$

Formel 1 Effektiv rente, eksempel 1

Effektiv rente for lånet er 6,551 %, som videre gir følgende amortisert kost:

År	01.01.2010	2010	2011	2012	2013
IB amortisert kost		kr -10 000,0	kr -7 555,1	kr -5 075,0	kr -2 557,5
Kontantstrøm		kr 3 100,0	kr 2 975,0	kr 2 850,0	kr 2 725,0
Renteinntekt		kr -655,1	kr -494,9	kr -332,5	kr -167,5
UB amortisert kost		kr -7 555,1	kr -5 075,0	kr -2 557,5	kr 0,0

Tabell 3 Amortisert kost, eksempel 1

$$\text{Renteinntekt 2010} = 10\ 000 \times 6,551\ \% = 655,1$$

Renteinntekten beregnes på bakgrunn av inngående balanse for amortisert kost, multiplisert med den effektive renten.

Amortisert kost for utstedt lån blir i regnskapet for 2010 førstegangsinnregnet beløp (kr 10 000) med fradrag for avdrag (kr 2 500), og justert for effektiv rente (kr 600 – kr 655) som tar hensyn til lånets termingebyrer.

Amortisert kost

$$= \text{førstegangsinnregnet beløp} \\ - \text{årets avdrag og nedskrivninger} - (\text{kumulativ amortisering})$$

$$\text{Amortisert kost} = 10\,000 - 2\,500 - (600 - 655) = 7\,551,1$$

Formel 2 Amortisert kost, eksempel 1

Den amortiserte kosten tilsvarer nåverdien av fremtidige kontantstrømmer diskontert med den effektive renten:

$$\text{Amortisert kost} = \frac{2\,975}{1,06551} + \frac{2\,850}{1,06551^2} + \frac{2\,725}{1,06551^3} = 7\,551,1$$

Formel 3 Alternativ utregning amortisert kost, eksempel 1

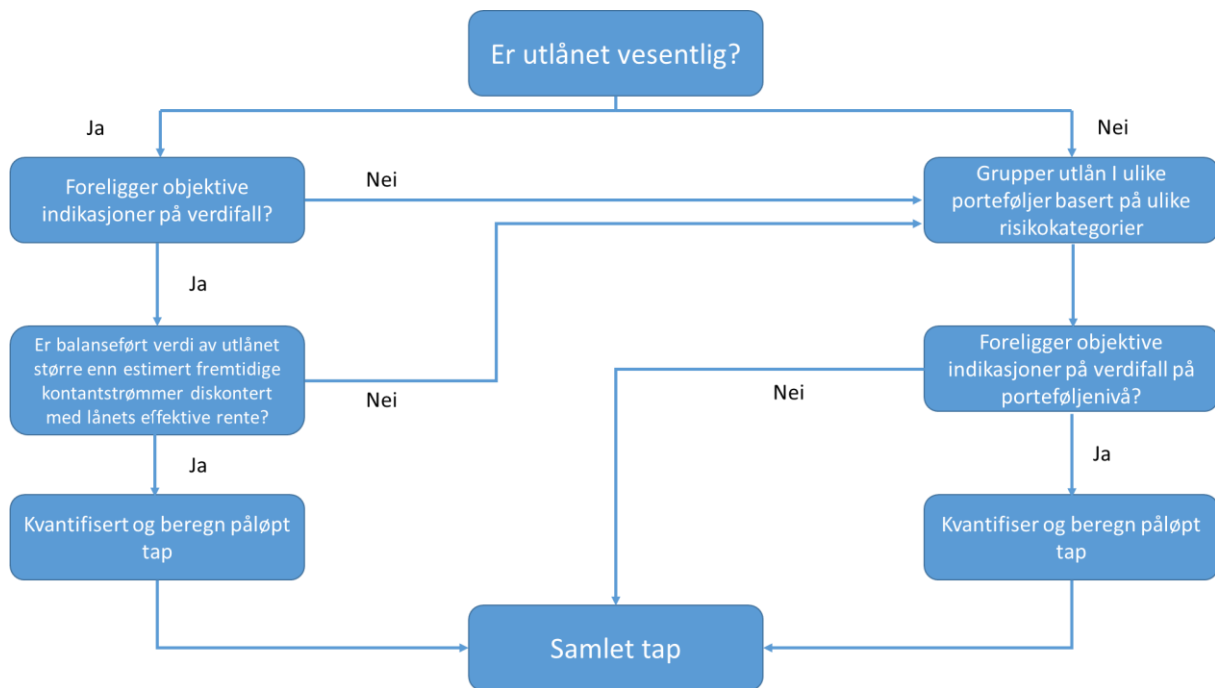
2.4 Nedskrivning etter IAS 39

Nedskrivning av finansielle eiendeler vurderes etter en «incurred loss model». IAS 39 angir at selskapet på balansedagen, altså ved regnskapsårets slutt, skal vurdere om det foreligger hendelser som indikerer at eiendelen har falt i verdi. Slike hendelser skal være objektive og må være inntrådt, slik at man ikke tar hensyn til forventninger om fremtiden (Ernst & Young, 2011, s. 633). Ettersom vurderingen skal skje på balansedagen er tilnærmingen til nedskrivninger i IAS 39 konsistent med IAS 10 *Hendelser etter rapporteringsperioden*. Det er bare hendelser som foreligger på balansedagen man skal ta hensyn til. Standarden lister opp eksempler på slike «objektive tapshendelser»:

- a) vesentlige finansielle vanskeligheter hos utsteder eller debitor,
- b) kontraktsbrudd, for eksempel mislighold eller manglende betaling av forfalte renter eller forfalt hovedstol,
- c) når långiver, av økonomiske eller juridiske grunner knyttet til låntakers finansielle vanskeligheter, gir låntaker en innrømmelse som långiver ellers ikke ville ha vurdert,

- d) når det blir sannsynlig at låntaker vil gå konkurs eller utsettes for en annen form for finansiell omorganisering,
- e) når et aktivt marked for den finansielle eiendelen forsvinner på grunn av finansielle vanskeligheter (for eksempel i en finanskrise hvor markedsplasser blir mindre omsettelige og likvide), eller
- f) når observerbare opplysninger indikerer at det har vært en målbar nedgang i de estimerte fremtidige kontantstrømmene fra en gruppe av finansielle eiendeler siden førstegangsinnregningen av disse eiendelene, selv om nedgangen ennå ikke kan identifiseres til de enkelte finansielle eiendelene i gruppen, herunder
 - i. negative endringer i betalingsstatus for låntakere i gruppen (for eksempel et økt antall av for sene betalinger eller et økt antall kredittkortlåntakere som har nådd deres respektive kredittgrenser og betaler det minste månedsbeløpet), eller
 - ii. nasjonale eller lokale økonomiske forhold som står i forbindelse med mislighold av eiendelene i gruppen (for eksempel en økning i arbeidsledigheten i det geografiske området til låntakerne, en nedgang i eiendomsprisene for pantelån i det relevante området, en nedgang i oljeprisene for lån på eiendeler til oljeprodusenter eller negative endringer i forholdene for industrien som påvirker låntakerne i gruppen) (IASB, 2003b, para. 59).

Nedskrivningsvurderingen skal gjøres på ett av to overordnede nivå, enkeltvis eller på porteføljenivå. Tapshendelser skal vurderes individuelt dersom utlånet vurderes som vesentlig, og samlet dersom lånet enkeltvis ikke er vesentlig. Denne vesentlighetsvurderingen skjer med utgangspunkt i IAS 1 *Presentasjon av finansregnskapet*, der utelatelser eller feilaktige opplysninger anses som vesentlige dersom de enkeltvis eller samlet vil påvirke økonomiske beslutninger som blir tatt på grunnlag av regnskapet. Dermed vil utlånets størrelse og art være avgjørende for hvilket nivå utlånet skal vurderes. Ved vurdering av nedskrivninger på porteføljenivå skal utlån grupperes sammen på grunnlag av deres felles kredittrisiko. I denne sammenheng regnes kredittrisiko som debtors evne til å betale de kontraktmessige beløpene. Andre forhold som regnskapsstandarder beskriver vil påvirke grupperingen av utlån er blant annet kundens bransje, geografiske plassering, sikkerhetstype og forfallsdato. Foretakene velger selv de trekkene som best grupperer de finansielle eiendelene, men formålet er at de skal være relevante ved estimering av fremtidige kontantstrømmer.

Figur 1 Nedskrivningsmodell for utlån etter IAS 39 (EY, 2014a, s. 68), kapittel 2.4

Dersom objektive indikasjoner på verdifall foreligger på balansedagen, må foretaket justere sine estimater for fremtidige kontantstrømmer. Estimering av fremtidige kontantstrømmer skal ifølge veiledningen i IAS 39 baseres på historisk informasjon om tap, som blir justert for løpende observerbare opplysninger. Råvarepriser, eiendomspriser, sysselsetting er eksempler på observerbare opplysninger som vil ha påvirkning på de gjeldene forholdene, og som historiske data ikke vil klare å ta hensyn til. Prosessen knyttet til estimeringen av fremtidige kontantstrømmer kan resultere i et enkelt utfall, eller et intervall av flere beløp. I tilfeller der estimeringen resulterer i et intervall av flere beløp, beskriver standardens veiledning at foretaket skal basere seg på det beste estimatet innenfor intervallet. IASB (2003b, para 62) uttrykker følgende om bruken av estimater: «Bruk av rimelige estimater er en viktig del av utarbeidingen av finansregnskapet, og påvirker ikke dets pålitelighet». Igjen er det sentralt å poengtere at estimatene knyttet til kontantstrømmen ikke skal ta hensyn til fremtidige tapshendelser som ikke har inntruffet. Det at nåværende modell ikke tar slike hensyn er en av hovedfaktorene for at tapsavsetningene kommer for sent og med for lite beløp, som standarden har vært kritisert for. Fremtidige kontantstrømmer må videre diskonteres med den opprinnelige effektive renten (lånets internrente), som tilsvarende effektiv rente benyttet ved førstegangsinnregning, slik at nåverdien fremkommer. Nåverdien av fremtidige kontantstrømmer representerer ny amortisert kost, der nedskrivningen beløper seg til differansen mellom bokført verdi og ny amortisert kost.

Tapsbeløpet skal etter IAS 39 punkt 64 innregnes i resultatet, og den balanseførte verdien av utlån skal reduseres. Dersom tapsbeløpet i etterfølgende perioder reduseres, skal tapet reverseres. Slik reversering begrenses oppad til det utlånets amortiserte kost ville vært dersom verdifallet ikke hadde vært innregnet, på tidspunktet for reversering (EY, 2014).

Eksempel 2: Nedskrivning etter «incurred loss modellen» i IAS 39

Eksempelen tar utgangspunkt i de samme tallene brukt i eksempel 1 om amortisert kost. Bank XY ASA utsteder 01.01.2010 et serielån på kr 10 000 til en bedriftskunde, uten sikkerhet. Lånet skal betales tilbake over fire år med årlige avdrag og termingebyr på henholdsvis kr 2 500 og kr 100. Nominell rente beregnes etterskuddsvis med 5 %.

År	01.01.2010	2010	2011	2012	2013
Restlån	kr -10 000,00	kr -7 500,00	kr -5 000,00	kr -2 500,00	kr -
Avdrag		kr 2 500,00	kr 2 500,00	kr 2 500,00	kr 2 500,00
Renter		kr 500,00	kr 375,00	kr 250,00	kr 125,00
Termingebyr		kr 100,00	kr 100,00	kr 100,00	kr 100,00
Kontraktsmessig kontantstrøm	kr -10 000,00	kr 3 100,00	kr 2 975,00	kr 2 850,00	kr 2 725,00

Tabell 4 Kontantstrøm, eksempel 2

Effektiv rente for lånet er 6,551 %, som gir amortisert kost på kr 7 551,10 ved utgangen av 2010.

På balansedagen i 2010 blir Bank XY ASA oppmerksom på at kunden har likviditetsproblemer i oppstartsfasen av et nytt prosjekt, og den opprinnelige låneavtalen reforhandles. Her blir debitor gitt avdragsfrihet for lånet frem til innfrielse i 2013, og skal bare betale renter og termingebyr i 2011 og 2012. Etter IAS 39 anses dette som en objektiv indikasjon på at den finansielle eiendelen har falt i verdi. Reforhandlingen gir følgende reviderte kontantstrøm:

År	2011	2012	2013
Restlån	kr -7 500,00	kr -7 500,00	kr -
Avdrag	kr -	kr -	kr 7 500,00
Renter	kr 375,00	kr 375,00	kr 375,00
Termingebyr	kr 100,00	kr 100,00	kr 100,00
Reforhandlet kontantstrøm	kr 475,00	kr 475,00	kr 7 975,00

Tabell 5 Reforhandlet kontantstrøm, eksempel 2

I tråd med IAS 39 skal ny amortisert kost beregnes på bakgrunn av opprinnelig effektiv rente på 6,551 %. Det gir ny amortisert kost per 31.12.2010:

$$\begin{aligned} \text{Amortisert kost utgående balanse 2010} &= \frac{475}{1,06551} + \frac{475}{1,06551^2} + \frac{7\,975}{1,06551^3} \\ &= 7\,456,80 \end{aligned}$$

Formel 4 Amortisert kost, eksempel 2

Nedskrivningen på utlån beløper seg til forskjellen mellom bokført verdi på kr 7 551,10 og ny amortisert kost på kr 7 456,80, som er lik kr 94,30. Justeringen på kr 94,30 innregnes over resultatet.

3. Nedskrivning av finansielle instrumenter etter IFRS 9

Dette kapitlet har som formål å introdusere leseren for den nye tapsmodellen for utlån etter IFRS 9. Innledningsvis vil kapitlet presentere prosessen fra nåværende regnskapsstandard IAS 39 til IFRS 9. Videre fokuseres det på en teoretisk fremstilling av nye krav til nedskrivninger etter IFRS 9, samt tilhørende krav til noteopplysninger. Avslutningsvis redegjøres det for overgangsregler og hvilke norske banker som potensielt blir berørt av den nye regnskapsstandarden. Vi ønsker å gjøre leseren oppmerksom på at standarden per dags dato ikke er oversatt til norsk, slik at fremstillingen av uttrykk og begrep baseres på egne oversettelser. Der vi mener det er relevant er engelske begrep satt i parentes.

3.1 Fra IAS 39 til IFRS 9

3.1.1 Standardsettingsprosessen

De europeiske regnskapsstandardene som følger av IFRS er utarbeidet av IASB, og består i skrivende stund av IAS-standarder og IFRS-standarder. IAS-standarder er utformet før dannelsen av IASB på et tidspunkt da standardsettingsorganet het International Accounting Standard Committee. Nyutgivelser og omarbeidelser gis nå ut som IFRS-standarder, med tilhørende begrunnelsesvedlegg («Basis for Conclusion») og illustrasjonseksempler («Illustrative Examples»). Prosessen vedrørende innførsel av nye regnskapsstandarder er omfattende, og tidsrommet fra startgropen til godkjenning fra EU kan ta mange år. Nettopp dette har vært tilfellet for utvikling av ny standard for finansielle instrumenter, IFRS 9. Utviklingsprosessen som ligger til grunn består av seks steg, og baseres på det standardsetterne betegner som en internasjonal høringsprosess. De seks stegene i prosessen er følgende (IFRS Foundation, 2017, 15.03):

1. *Dagsorden*
2. *Planlegge prosjektet*
3. *Utvikle og publisere diskusjonsnotat*
4. *Utvikle og publisere høringsutkast*
5. *Utvikle og publisere standarden*
6. *Prosedyrer etter standarden er utgitt*

I den videre fremstillingen vil vi gi en beskrivelse av de enkelte stegene, med henvisning til prosessen vedrørende IFRS 9. Fremstillingen er hovedsakelig basert på IFRS Foundation (2017).

Dagsorden

IASB vurderer fortløpende om det er potensielle tiltak som kan føres inn som en oppgave på deres arbeidsplan, og dermed bli satt på dagsorden. Ettersom standardsetterne har et langsiktig mål om å tilrettelegge for regnskapsinformasjon som er til nytte for regnskapsbrukerne, vil overvåking av eksisterende standarder og rammeverk være et naturlig ledd i å oppnå dette. Organet kontrollerer konkrete kriterier som bygger på investors informasjonsbehov. IASB vurderer om relevansen og påliteligheten av informasjon kan forbedres i eksisterende standarder, om veiledninger er tilgjengelig, og mulighetene for økt konvergens med andre standardsettende organ. For en eventuell ny standard må det tas hensyn til dens kvalitet og om det foreligger noen begrensninger i interne ressurser for utviklingen av den. Behovet for en ny nedskrivningsmodell ble tydeliggjort under finanskrisen, og ble i kjølvannet av denne satt på dagsorden av IASB. Nedskrivningene etter IAS 39 ble kritisert for å komme for sent, der nedskrivningsbeløpet samtidig var for lite (IFRS Foundation, 2017, 15.03).

Planlegge prosjektet

Når IASB har besluttet å starte prosessen med utarbeidelse av ny regnskapsstandard må det tas et valg om standarden skal utarbeides alene eller i samarbeid med andre standardsettere. Slike samarbeid er primært aktuelle med Financial Accounting Standard Board (FASB) på bakgrunn av «Norwalk Agreement», en samarbeidsavtale gjort mellom de to organene i 2002. Det er i de senere år sett klare eksempler på at konvergerende regnskapsstandarder har vært målet for IASB og FASB. Utviklingen av IFRS 9 startet som et konvergensprosjekt, men førte aldri helt frem. Dette utdypes nærmere i neste delkapittel. Uavhengig av samarbeid vil utviklingen av ny standard foregå på grunnlag av høringsprosesser. I denne startfasen blir et team satt sammen for å utarbeide en prosjektplan for det videre arbeidet (IFRS Foundation, 2017, 15.03).

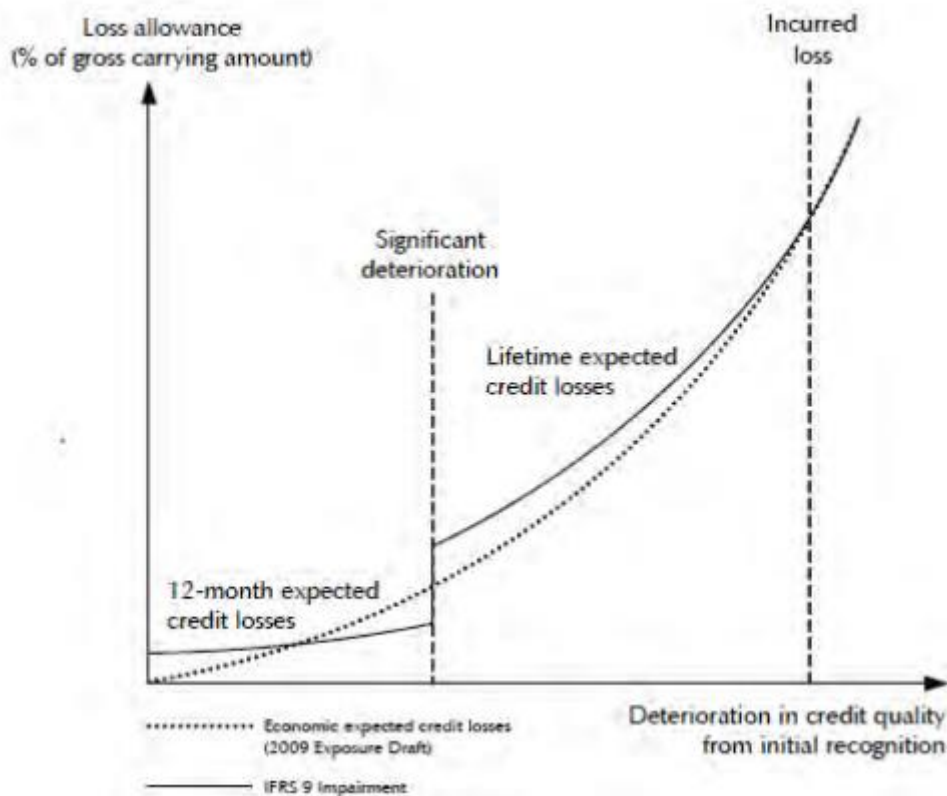
Utvikle og publisere diskusjonsnotat

Tidlig i utviklingsfasen ønsker IASB innspill og kommentarer fra ulike aktører som har tilknytning til regnskapsreguleringen, som gjøres ved å utarbeide og publisere et diskusjonsnotat. De mest sentrale aktørene det ble søkt tilbakemeldinger fra i diskusjonsnotatet

til IFRS 9 var regnskapsforetak, myndigheter, revisorer, finansinstitusjoner og andre standardsettere. Publiseringen inneholder vanligvis en fullstendig oversikt over problemene vedrørende nåværende standard, mulige tilnærminger for å løse disse problemene, samt hvilke synspunkter IASB har på problemløsningen. Diskusjonsnotatet for IFRS 9 ble utgitt september 2008. Fokuset var rettet på kompleksiteten i IAS 39, og ønsket om en mer prinsippbasert standard. Kommentarene til notatet skal assistere IASB i prosessen frem mot utgivelse av høringsutkast.

Utvikle og publisere høringsutkast

IASB er pålagt å gi ut et høringsutkast i prosessen vedrørende utvikling av nye regnskapsstandarder. Høringsutkastet skal på samme måte som diskusjonsnotatet legge opp til innspill og kommentarer fra aktører i markedet. Forskjellen er at høringsutkastet er utformet som et konkret forslag til ny standard eller endring av den eksisterende, og bygger på tilbakemeldinger fra diskusjonsnotatet. IASB utstedte første høringsutkast til IFRS 9 i november 2009. Basert på tilbakemeldinger fra dette utkastet valgte standardsetterne å gi ut en ny versjon mars 2013. Hovedinnvendingene vedrørende første utkast var knyttet til at alle tap skulle estimeres basert på livstiden til eiendelen, og de operasjonelle utfordringene dette ville medført for regnskapsprodusentene. På bakgrunn av kritikken mot denne modellen utviklet IASB en modell der tapet skulle estimeres enten basert på hele livstiden eller en tidsbegrenset periode av livstiden for den finansielle eiendelen. Det vil i et senere kapittel diskuteres hvorvidt en slik tilnærming er konseptuelt riktig, eller om det er en måte standardsetterne prøver å imøtekomme kritikerne på. Tidsaspektet for estimering av tapsavsetninger skulle avgjøres på bakgrunn av om eiendelens kredittrisiko har økt vesentlig siden førstegangsinnregning (IFRS Foundation, 2016). Forskjellene kan illustreres ved følgende diagram:

Figur 2 Forskjellen mellom høringsutkastet og IFRS 9 (EY, 2014b, s. 6), kapittel 3.1

Tapsmodellen skissert i høringsutkastet fra 2009 er illustrert i den jevnt stigende stiplede linjen, mens tapsmodellen foreslått i høringsutkastet fra 2013 er illustrert i de heltrukne linjene. Modellen foreslått i 2013 er også tilsvarende for hva som ble den endelige tapsmodellen for finansielle eiendeler i IFRS 9, som vil bli nærmere beskrevet i kapittel 3. Diagrammet tydeliggjør et hopp i tapsavsetningene når kredittkvaliteten betydelig forverres («significant deterioration»). Tapsmodellen etter IFRS 9 «overvurderer» først tapsavsetningene, før den frem mot betydelig forverring av kredittkvaliteten «undervurderer» tapene. Ordbruken «overvurdering» og «undervurdering» er sett i forhold til det økonomisk forventede tapet, der for eksempel en «overvurdering» svarer til at tapsavsetningene etter IFRS 9 er høyere enn det økonomiske tapet. Når kredittkvaliteten er endret ser vi igjen en «overvurdering» sett i forhold til høringsutkastforslaget fra 2009, slik at nettoeffekten er høyere tapsavsetninger etter endelig tapsmodell for IFRS 9 (EY, 2014b).

Slik diagrammet er utformet illustrerer det hvordan nedskrivningene etter IFRS 9 skal estimeres. Modellen innebærer en *tredeling* av tapsavsetningene, der første steg illustreres fra grafens nullpunkt og frem til man får en betydelig forverret kredittkvalitet. I dette intervallet

skal tapsavsetningene estimeres med henblikk på forventede kredittap som oppstår i de 12 påfølgende månedene etter balansedagen. I steg to skal tapsavsetningene estimeres basert på forventet kredittap som strekker seg over hele livstiden til det finansielle instrumentet, illustrert fra punktet «significant deterioration» frem til «incurred loss». Når kredittkvaliteten er svekket til den grad at det foreligger objektive bevis for tap («incurred loss») er man i steg tre. Slik grafen illustrerer er tapsavsetningene for modellene i høringsutkastet fra 2009 og IFRS 9 like fra det tidspunktet slike objektive tapshendelser inntreffer. Det er også verdt å merke seg at steg tre tilsvarer tapsavsetninger etter dagens gjeldende regnskapsstandard IAS 39 (EY, 2014b).

Utvikle og publisere regnskapsstandarden

På bakgrunn av høringsprosessene som er beskrevet ovenfor utarbeider IASB den endelige standarden. Medlemmene i IASB stemmer avslutningsvis over det ferdige arbeidet, og når standarden er vedtatt utgis den. Imidlertid blir ikke standarden gjenstand for anvendelse før den er godkjent av EU. IASB publiserte IFRS 9 i juli 2014, mens EU-kommisjonen vedtok i november 2016 å innføre den med virkning fra 1. januar 2018 (Finanstilsynet, 2016, 13.12). Rapporteringspliktige står også fritt til å implementere standarden i tidligere regnskapsperioder om ønskelig.

Prosedyrer etter standarden er gitt ut

I etterkant av utgivelse og EU-godkjennelse fortsetter arbeidet mot å minimere praktiske implementeringsvansker og øke forståelse av uventede problemstillinger. IASB gjennomfører denne delen av prosessen ved å holde kurs, samt å fortsette kommunikasjon med andre standardsettere og interessenter. IFRS Transition Resource Group, en egen ressursgruppe knyttet til overgangen, har blitt utnevnt av IASB for dette formålet (EY, 2014).

3.1.2 Konvergens mellom IASB og FASB

På bakgrunn av det amerikanske kapitalmarkedets betydning for verdensøkonomien, samt det faktum at FASB var tidligst ute med utviklingen av et konseptuelt rammeverk, har US GAAP historisk sett stått sterkere enn IFRS. EU besluttet i 2002 at IFRS skulle implementeres i deres medlemsland, men det var lite som tydet på at IFRS hadde potensiale til å bli et globalt regnskapsspråk, før det senere samme år ble inngått en konvergeringsavtale med FASB (Kvifte & Johnsen, 2008). Avtalen fikk som tidligere nevnt tittelen «the Norwalk Agreement» og partene forpliktet seg til å utvikle kompatible regnskapsstandarder som kan benyttes på tvers

av landegrensene. Formålet med en slik avtale var å legge til rette for at amerikanske foretak skulle rapportere etter de samme regnskapsstandardene som foretak i andre kapitalmarkeder, for eksempel de europeiske og asiatiske. Slik felles rapportering var motivert av den økende globaliseringen, der avstanden mellom landegrensene i verden reduseres (Vermeulen, 2014, s. 32). Samtidig kan et felles regnskapsspråk være med å forbedre kvaliteten i regnskapet, da det vil medføre større sammenlignbarhet. Røsok (2017) presiserer at sammenlignbarheten på tvers av landegrensene ikke nødvendigvis vil øke dersom nasjonale myndigheter tilpasser det internasjonale regnskapsspråket til særnasjonale forhold.

Samarbeidsavtalen mellom IASB og FASB ble i 2004 utvidet da standardsetterne ble enige om at konvergeringsprosjektet også skulle gjelde de konseptuelle rammeverkene. Siste del av avtalen virker ikke å bli gjennomført, ettersom IASB i 2013 ga ut et oppdatert høringsutkast til nytt konseptuelt rammeverk uten FASB sin deltakelse.

Selv om IASB og FASB fortsatt samarbeider vedrørende utarbeidelse av enkelte regnskapsstandarder, har ikke lenger «the Norwalk Agreement» noen reell betydning. Ifølge Kvifte (2014) var det finanskrisen og ulike påfølgende hendelser som satte en stopper for prosjektet.

Når dagsorden ble satt for IFRS 9 var et av kriteriene at standarden skulle øke sannsynligheten for styrket konvergens med FASB. Dermed startet utviklingen av IFRS 9 som et samarbeidsprosjekt mellom IASB og FASB, med sikte mot en harmonisert standard. I høringsutkastet fra 2009 ble det kommunisert at de respektive styrene var innstilt på å jobbe sammen for å utvikle en forbedret standard for finansielle instrumenter. I arbeidet frem mot nytt høringsutkast oppstod det imidlertid forskjeller i tilnærmingen de to standardsetterne hadde til ny tapsmodell. I følge EY (2014) er de vesentligste forskjellene mellom modellene:

- 12-månedersperspektivet som følger av modellen til IASB vil ikke anvendes i US-GAAP. FASB har i sin tilnærming valgt at livstidsperspektivet skal gjelde for alle finansielle eiendeler der det ikke foreligger objektive bevis på tap. Hovedtrekkene i FASB sin modell for nedskrivninger samsvarer i stor grad med tilnærmingen i steg to til IASB, der tapsavsetningene skal estimeres basert på forventet kredittap som strekker seg over hele livstiden til det finansielle instrumentet. Det vil ikke gås nærmere inn på hvordan de to modellene skiller seg, da dette ligger utenfor oppgavens hovedformål.

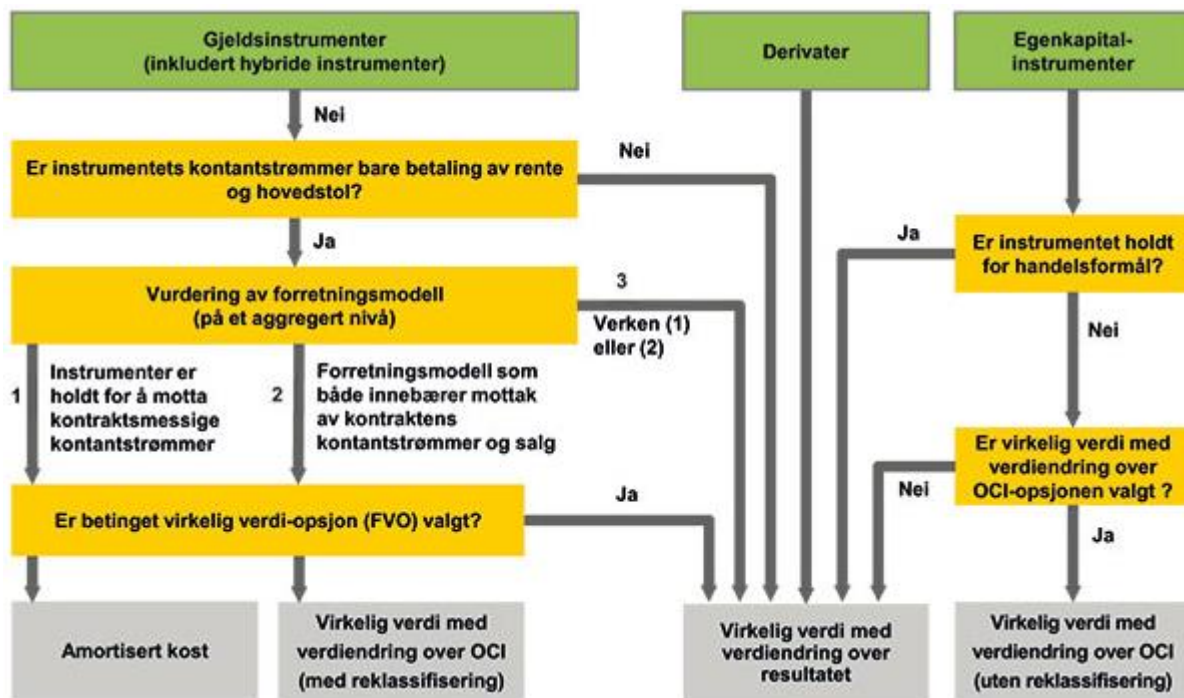
- Modellen til FASB skal ikke anvendes for gjeldsinstrumenter som måles til virkelig verdi med verdiendring over andre inntekter og kostnader («fair value through OCI»).
- Anskaffelseskosten for finansielle eiendeler med svekket kredittkvalitet ved førstegangsinngang skal under US GAAP settes til kjøpsprisen tillagt forventede kreditttap over eiendelens levetid. Videre skal det innregnes en nedskrivning tilsvarende forventede kreditttap over eiendelens levetid. Bokført verdi av den kjøpte finansielle eiendelen tilsvarer dermed kjøpsprisen. Det vises til delkapittel 3.3.1 for regnskapsmessig behandling etter IFRS.

Forskjellene er i all hovedsak presentert med det formål å gi leseren et kort innblikk i deres eksistens, og derfor vil de ikke presiseres eller utdypes mer inngående. I dette utkastet ble det dermed planlagt at kommentarperioden i etterkant av utgivelsen skulle gi interessentene mulighet til å sammenligne de ulike modellene (IASB, 2013). På bakgrunn av kommentarene skulle IASB og FASB diskutere om det var mulighet for å samle seg om en felles tapsmodell. Det viste seg at standardsetterne ikke lyktes med dette, og de skilte lag i februar 2014 med hver sin standard for finansielle instrumenter.

3.2 Kategorisering av finansielle eiendeler og virkeområde for nedskrivninger

3.2.1 Kategorisering av finansielle eiendeler

Figur 3 nedenfor gir en fremstilling av kategorisering og tilhørende måleattributter etter IFRS 9. Denne oppgavens fokus er på nye krav til nedskrivning på utlån, og den videre fremstillingen vil ikke gå i dybden på kategoriseringene, men mener at leseren bør gjøres kjent med hovedtrekkene.

Figur 3 Kategorisering etter IFRS 9 (Madsen, 2015b, s. 38), kapittel 3.2

Definisjonene av derivater, egenkapitalinstrumenter og gjeldsinstrumenter følger av IAS 32, og er fremstilt i kapittel 2. Kategoriseringen etter IFRS 9 ivaretar i større grad enn IAS 39 en prinsippbasert tilnærming, fordi den tar utgangspunkt i instrumentets reelle karakteristikk og selskapets intensjon. Madsen (2015b) hevder at de nye prinsippene for måling og kategorisering vil medføre økt grad av måling til virkelig verdi, sammenlignet med dagens regnskapsstandard. For gjeldsinstrumenter skal foretak vurdere om kontantstrømmene instrumentet genererer bare består av betaling av renter og hovedstol. Dersom dette ikke er tilfellet skal gjeldsinstrumentet måles til *virkelig verdi med verdiendring over resultatet*. Om kontantstrømmene bare består av betaling av renter og hovedstol må det videre tas en vurdering av foretakets forretningsmodell. Denne vurderingen tas på porteføljenivå og tar stilling til om foretaket holder på instrumentene for å motta kontraktmessige kontantstrømmer eller videresalg. For en bank vil utlån typisk generere faste kontantstrømmer i form av renter og avdrag, samt at bankene sjeldent vil selge dem videre til en tredjepart. Målingen knyttet til bankenes utlån vil derfor vanligvis foretas til amortisert kost.

Eiendeler som i utgangspunktet skal måles til *amortisert kost* eller til *virkelig verdi med verdiendring over andre inntekter og kostnader*, kan klassifiseres til *virkelig verdi med verdiendring over resultatet*. Slik klassifisering kan bare gjøres dersom det eliminerer

inkonsistent måling som ellers ville oppstått om instrumentet ble plassert i en annen kategori, forutsatt at dette gir mer relevant informasjon for regnskapsbruker. Dette er i figuren referert til som en *virkelig verdi-opisjon*.

For egenkapitalinstrumenter som ikke holdes for videresalg har foretaket adgang til å velge mellom måling til *virkelig verdi over resultatet* og *virkelig verdi over andre inntekter og kostnader (uten reklassifisering)*, der valget må foretas på tidspunktet for førstegangsinnregning og ikke kan endres ved etterfølgende måling. For egenkapitalinstrumenter som måles til *virkelig verdi med verdiendring over andre inntekter og kostnader (uten reklassifisering)* skal ikke verdiendringer reklassifiseres til resultatet ved fraregning. En slik valgadgang er det figuren kaller en *OCI-opisjon*.

3.2.2 Standardens virkeområde

Det følger av IFRS 9 punkt 5.5.1 hvilke finansielle instrumenter som skal innregne tapsavsetninger for forventede kredittap etter standarden. Instrumentene som inngår i virkeområdet og skal følge nedskrivningskravene etter IFRS 9 er:

- *Finansielle eiendeler som er gjeldsinstrumenter og måles til amortisert kost*. Slik måling er betinget av to kriterier, hvorav begge må være oppfylte. Kriteriene er at foretakets kontantstrømmer utelukkende består av hovedstol og renter, samt at formålet med eiendelen er å holde på den for å motta de kontraktmessige kontantstrømmene. Dersom minst ett av disse kriteriene ikke er oppfylt skal instrumentet måles til virkelig verdi. Eksempelvis skal en finansiell eiendel som eies med formål for videresalg måles til virkelig verdi. En ikke uttømmende oversikt over eiendeler som ofte måles til amortisert kost er bankinnskudd, utlån fra banker til private og bedriftsmarkedet, kundefordringer og andre fordringer (både kortsiktige og langsiktige fordringer).
- *Finansielle eiendeler som er gjeldsinstrumenter og måles til virkelig verdi med verdiendring over andre inntekter og kostnader («fair value through other comprehensive income»)*. Slik måling er betinget av to kriterier, hvorav begge må være oppfylte. For det første må de kontraktmessige kontantstrømmene utelukkende bestå av nedbetaling av hovedstol og renter av hovedstolen. For det andre må slike finansielle eiendeler holdes *både* for det formål å motta kontraktmessige kontantstrømmer og for videresalg. Dette formålet er ifølge (Picker et.al., 2016) oppnådd når nøkkelpersoner i

ledelsen har bestemt at en slik strategi er fundamental for å oppnå målene med forretningsmodellen. Det kan tenkes at dette er forretningsmodellen dersom målet er oppnå en viss avkastningsprofil. En slik forretningsmodell vil naturligvis ha høyere salgshfrekvens og større salgsvolum av finansielle eiendeler sammenlignet med eiendelene i forrige avsnitt som måles til amortisert kost. Man kan naturlig nok lure på hvorfor finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi skal inngå i virkeområdet til nedskrivningskravene etter IFRS 9, all den tid det balanseførte beløpet av eiendelen innregnes til virkelig verdi. Dette har sammenheng med karakteristikken til slike eiendeler. De holdes både for det formål å motta kontraktmessige kontantstrømmer og for videresalg i et marked før levetiden til instrumentet er over. Vi kommer tilbake til hvordan slike instrumenter skal innregnes senere i dette kapittelet.

- *Finansielle eiendeler klassifisert som fordringer tilknyttet finansielle leieavtaler etter IAS 17/IFRS 16.* Ved finansielle leieavtaler innregner utleier en fordring med motpost driftsmiddel. Betalingene fra leietaker blir splittet opp i en avdragsdel som reduserer fordringen, samt et renteelement hvor renten fremkommer implisitt ut ifra kontantstrømmene. Det er denne fordringen som blir gjenstand for nedskrivningsvurderingen i IFRS 9 etter dagens standard for leieavtaler. Ny standard for leieavtaler IFRS 16 implementeres 1. januar 2019, men dagens regelverk i IAS 17 vil i stor grad videreføres for utleier etter den nye standarden. Dette medfører at implementeringen av IFRS 16 i liten grad påvirker nedskrivningsvurderingen av leieavtaler etter IFRS 9.
- *Kontraktseiendeler som inngår i virkeområdet til IFRS 15.* En kontraktseiendel defineres i IFRS 15 som en virksomhets rett til vederlag i bytte for varer eller tjenester som virksomheten har overført til kunden, når denne retten er betinget av noe annet enn at tiden går. Dette kan eksempelvis være en rett til vederlag som er betinget av foretakets fremtidige resultater.
- *Lånetilsagn som ikke måles til virkelig verdi med verdiendring over resultat («fair value through profit or loss»).* Lånetilsagn er en bindende avtale om å gi et lån i fremtiden. Dette kan for eksempel inkludere kredittlån, kassekreditt og en banks tilsagn om

boliglån med begrenset gyldighetstid. Lånetilsagn som netto kan gjøres opp i kontanter eller ved overlevering eller utstedelse av nye finansielle instrumenter, skal ikke innregne tapsavsetning for forventede kredittap fordi dette er å anse som derivater. Hva som menes med netto oppgjør i kontanter vil ikke redegjøres for ytterligere, da dette er omfattende og utenfor problemstillingen.

- *Finansielle garantikontrakter som ikke måles til virkelig verdi med verdiendring over resultatet.* Med finansiell garantikontrakt menes en kontraktsfestet plikt for utsteder til å refundere tap som oppstår for innehaver dersom en bestemt debitor bryter vilkårene i et gjeldsinstrument. Finansielle garantikontrakter er altså en forpliktelse for foretaket. Nedskrivninger etter IFRS 9 er ikke gjeldende hvis det oppstår finansielle forpliktelser når overføringen av en finansiell eiendel ikke kvalifiserer for fraregning. Det samme gjelder når foretaket verken har overført eller beholdt tilnærmet all risiko og avkastning ved eierskapet og kontrollen ikke er overført til erververen, som forklart i standardens punkt B3.2.1.

Oppsummering av standardens virkeområde
Finansielle eiendeler som er gjeldsinstrumenter målt til amortisert kost
Finansielle eiendeler som er gjeldsinstrumenter målt til virkelig verdi, med verdiendring over andre inntekter og kostnader
Finansielle eiendeler klassifisert som fordringer tilknyttet finansielle leieavtaler etter IAS 17/IFRS 16
Kontrakseiendeler som inngår i virkeområdet til IFRS 15 <i>Inntekter fra kontrakter med kunder</i>
Lånetilsagn som <i>ikke</i> måles til virkelig verdi med verdiendring over resultatet
Finansielle garantikontrakter som <i>ikke</i> måles til virkelig verdi med verdiendring over resultatet

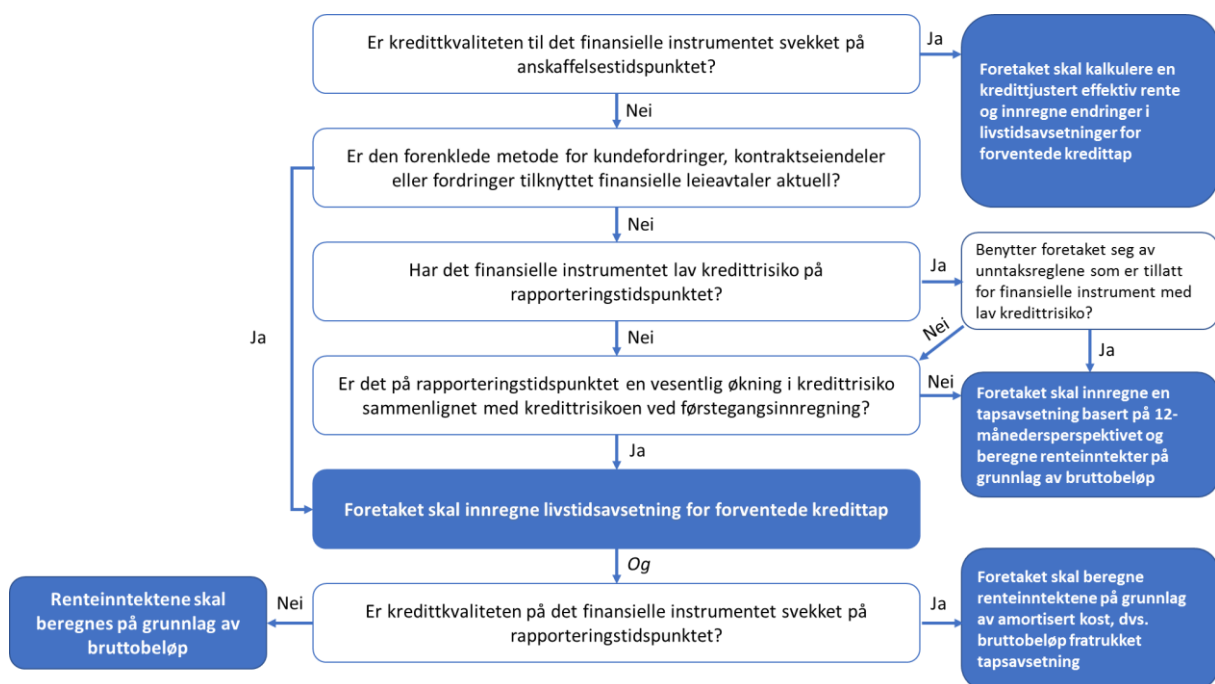
Tabell 6 Oppsummering av virkeområdet til IFRS 9, kapittel 3.2

Nedskrivningskravene etter IFRS 9 gjelder derfor blant annet ikke egenkapitalinstrumenter målt til virkelig verdi med verdiendring over resultatet eller egenkapitalinstrumenter målt til virkelig verdi med verdiendring over andre inntekter og kostnader. Dette innebærer at omløps- og anleggsaksjer ikke inngår i standardens virkeområde for nedskrivninger.

3.3 Metoder for innregning og måling av forventet kredittap

Hvis det finansielle instrumentet er inkludert i virkeområdet ovenfor er det tre ulike metoder som anvendes for å innregne og måle forventede kredittap. Kredittap defineres i standarden som differansen mellom kontraktmessige kontantstrømmer som foretaket har krav på i henhold til kontrakten og de kontantstrømmene foretaket forventer å motta. Dette er et begrep leseren bør gjøre seg kjent med, da det står svært sentralt i IFRS 9. Vi vil i den kommende fremstillingen presentere de tre metodene, samt forklare når og hvordan disse anvendes, og hvilke typer instrumenter som faller inn under de ulike metodene.

Anvendelse av nedskrivningskravene på bakgrunn av de tre metodene kan illustreres som en tankeprosess som vist i diagrammet nedenfor. Det er tatt utgangspunkt i «Application of the impairment requirements on a reporting date» i IASB sine illustrasjonseksempler:

Figur 4 Nedskrivninger etter IFRS 9 (IASB, 2017), kapittel 3.3

3.3.1 Metode 1: Svekket kredittkvalitet på tidspunktet for anskaffelse

Valg av metode for nedskrivninger kan ses på som et beslutningstre, hvor man først stiller spørsmål om det allerede på tidspunktet for førstegangsinnregning av en finansiell eiendel

eksisterer forventede kredittap som følge av redusert kredittkvalitet. En vurdering av svekket kredittkvalitet skal alltid foretas ved førstegangsinnregning av instrumentet. Et typisk eksempel er ifølge Madsen (2015a) anskaffelse av finansielle eiendeler til underkurs fordi kredittkvaliteten er svekket etter utstedelse. Det følger av standardens definisjoner hva som menes med svekkelse i kredittkvalitet. En svekkelse i kredittkvaliteten innebærer at det finner sted en eller flere hendelser som har uheldig innvirkning på de forventede fremtidige kontantstrømmene til den finansielle eiendelen. IFRS 9 lister opp en oversikt over observerbare hendelser som indikerer at kredittkvaliteten til eiendelen er svekket. Disse er som følger:

- a) vesentlige finansielle vanskeligheter hos utsteder eller debitor,
- b) kontraktsbrudd, for eksempel mislighold eller manglende betaling av forfalte renter eller forfalt hovedstol,
- c) når långiver, av økonomiske eller juridiske grunner knyttet til låntakers finansielle vanskeligheter, gir låntaker en innrømmelse som långiver ellers ikke ville ha vurdert,
- d) når det blir sannsynlig at låntaker vil gå konkurs eller utsettes for en annen form for finansiell omorganisering,
- e) når et aktivt marked for den finansielle eiendelen forsvinner på grunn av finansielle vanskeligheter, eller
- f) når anskaffelse av den finansielle eiendelen gjøres til betydelig underkurs som reflekterer påløpte kredittap (IASB, 2014b, s. A369).

Det er i denne anledning verdt å merke seg at disse hendelsene i all hovedsak samsvarer med det IAS 39 definerer som objektive tapshendelser. Vi har i denne sammenheng benyttet den norske oversettelsen av IAS 39, mens punkt f er nytt og derfor fritt oversatt fra IFRS 9. Punkt f er satt inn for å presisere at kredittkvaliteten er svekket ved anskaffelse til betydelig underkurs, som også vil være det typiske eksempelet for finansielle eiendeler som inngår i metode 1.

Finansielle eiendeler hvor kredittkvaliteten er svekket ved førstegangsinnregning faller inn under denne metoden. Det følger av IFRS 9 (punkt B5.5.45) at forventede kredittap for slike finansielle eiendeler skal diskonteres ved bruk av en kredittjustert effektiv rente som fastsettes ved førstegangsinnregningen. For å finne kredittjustert effektiv rente legger foretaket til grunn forventede kontantstrømmer fremfor kontraktsmessige kontantstrømmer. I de forventede fremtidige kontantstrømmene vil de kontraktsmessige kontantstrømmene justeres for kredittap

som forventes. Denne metoden er også kjent som *internrentemetoden*. Det følger videre av IFRS 9 punkt 5.5.13 og 5.5.14 at det for etterfølgende regnskapsrapportering skal innregnes endringer i forventede kredittap som tapsavsetning, og at endringene skal resultatføres som en urealisert gevinst eller tap på nedskrivninger («impairment gain or loss»). Fremgangsmåten kan illustreres ved et eksempel:

Eksempel 3: Svekket kredittkvalitet på tidspunkt for anskaffelse

Selskap A utsteder 1. januar 2017 en obligasjon med 8 % (800 kr) årlig kupongrente, hvor det opprinnelige lånebeløpet på 10 000 kr forfaller 31. desember 2026. Selskap A kommer i en situasjon med finansielle vanskeligheter og er ikke i stand til å betale kupongen som forfaller 31. desember 2022. På samme tidspunkt forventer selskap B at kontantstrømmen som tilflyter eier av obligasjonen bare vil bli 4 000 kr, og at hele beløpet forventes utbetalt 31. desember 2024. Selskap B kjøper i begynnelsen av 2023 obligasjonen for kr 3 000. Selskap B må ved førstegangsinnregning av obligasjonen vurdere om den finansielle eiendelen har en svekket kredittkvalitet, og vurderingen foretas mot de observerbare hendelsene som er listet opp tidligere. Obligationen er anskaffet til betydelig underkurs og det er i tillegg bevis for at utsteder har vesentlige finansielle vanskeligheter. Den finansielle eiendelen har dermed svekket kredittkvalitet, og det skal derfor benyttes kredittjustert effektiv rente. Selskap B legger til grunn forventede kontantstrømmer, og ikke kontraktsmessige kontantstrømmer. Den kredittjusterte effektive renten blir da 15,47 %:

$$\frac{4\,000}{1,1547^2} = 3\,000$$

Hadde man kalkulert med den kontraktsmessige kontantstrømmen, og forutsatt at selskapet ville ha mottatt kupongen på kr 800 med forfall 31. desember 2022, ville den effektive renten blitt 70,1 % og derfor mye høyere:

$$800 + \frac{800}{1,701} + \frac{800}{1,701^2} + \frac{800}{1,701^3} + \frac{10\,800}{1,701^4} = 3\,000$$

Hvis forventningene til kontantstrømmen i 2023 holdes konstant, vil det i 2023 innregnes en renteinntekt på 464,1 kr ($0,1547 \times 3\,000$) og balanseført verdi av

obligasjonen 31. desember vil være 3 464,1 kr (3 000 + 464,1). I år 2024 beregnes renteinntekten med utgangspunkt i den kreditjusterte effektive renten til kr 535,84 ($3\,464,1 \times 0,1547$). Innregningen er fremstilt i tabell 7 nedenfor, men illustrerer ikke hvordan behandlingen av fraregning er.

Innregning for selskap B med uendrede forventede kontantstrømmer siden førstegangsinnregning						
År	Førstegangsinnregning		2023		2024	
Konto	Debet	Kredit	Debet	Kredit	Debet	Kredit
Finansielle eiendeler (balansepost)	kr 3 000,00		kr 464,10		kr 535,84	
Bank (balansepost)		kr 3 000,00				
Renteinntekt (resultatpost)				kr 464,10		kr 535,84

Tabell 7 Innregning metode 1, eksempel 3

Dersom det i stedet forutsettes at selskap B i slutten av 2023 endrer forventningene til at de nå vil motta 4 250 kr i slutten av 2024, og disse forventningene baserer seg på understøttende og pålitelige bevis, blir innregningen ulik sammenlignet med en situasjon hvor forventningen er uendret. Den balanseførte verdien av obligasjonen blir per 31. desember 2023 3 680,6 kr ($4\,250 : 1,1547$), renteinntekten vil bli lik på 464,1 kr. Differansen på 216,5 kr ($3\,680,6 - 3\,464,1$) inntektsføres i resultatet som en urealisert gevinst på nedskrivninger («impairment gain»). Det følger eksplisitt av standarden at foretaket skal legge til grunn den opprinnelige kreditjusterte effektive renten, selv om forventede kontantstrømmer endres i etterfølgende perioder. For 2024 vil renteinntektene bli 569,40 kr ($3\,680,6 \times 15,47\%$). Innregningen er fremstilt i tabell 8 nedenfor, men viser ikke fraregning.

Innregning for selskap B med endret forventede kontantstrømmer siden førstegangsinnregning						
År	Førstegangsinnregning		2023		2024	
Konto	Debet	Kredit	Debet	Kredit	Debet	Kredit
Finansielle eiendeler (balansepost)	kr 3 000,00		kr 680,60		kr 569,40	
Bank (balansepost)		kr 3 000,00				
Renteinntekt (resultatpost)				kr 464,10		kr 569,40
Urealisert gevinst på nedskrivninger (resultatpost)				kr 216,50		

Tabell 8 Innregning med endret kontantstrøm, eksempel 3

3.3.2 Metode 2: Den forenklete metoden

Den forenklete metode er en metode hvor man skal innregne tapsavsetning av forventede kredittap over hele livstiden til den finansielle eiendelen. Dersom den finansielle eiendelen *ikke* har svekket kredittkvalitet ved anskaffelse, skal man bevege seg videre i beslutningstreet. Det neste spørsmålet blir da om den finansielle eiendelen er en kundefordring, kontraktseiendel eller fordring tilknyttet finansiell leieavtale. Det følger av IFRS 9 punkt 5.5.15 hvilke finansielle eiendeler som alltid skal benytte forenklet metode. Kontraktseiendeler som oppstår som følge av transaksjoner som inngår i virkeområdet til IFRS 15 *Inntekter fra kontrakter med kunder* eller kundefordringer skal behandles etter forenklet metode dersom:

- eiendelen ikke består av en *vesentlig finansieringskomponent* etter IFRS 15. Standarden definerer *begrepet* som kontrakter hvor det avtalte betalingstidspunktet gir en vesentlig fordel for kunden eller for foretaket, hvor transaksjonsprisen skal justeres for effekten av pengenes tidsverdi, eller
- foretak benytter den praktiske tilnærmingen etter IFRS 15 punkt 63. Denne tilnærmingen innebærer at foretak som overfører varer eller tjenester hvor oppgjør forventes mottatt innen et år etter tidspunktet for overføringen, ikke trenger å justere transaksjonsprisen for vesentlige finansieringskomponenter, eller
- eiendelen består av en *vesentlig finansieringskomponent* etter IFRS 15 og foretaket velger å benytte seg av forenklet metode. Det er med andre ord gitt foretak med slike finansielle eiendeler en valgmulighet til å benytte seg av forenklet metode. Valg av regnskapsprinsipp må være konsistent for kundefordringer eller kontraktseiendeler, men det er gitt adgang til å velge ulike regnskapsprinsipper mellom kundefordringer og

kontraktseiendeler. Foretak kan altså velge at kundefordringene som består av en vesentlig finansieringskomponent skal benytte forenklet metode, men samtidig velge at kontraktseiendeler som inkluderer en vesentlig finansieringskomponent ikke skal benytte forenklet metode. Foretaket må i så tilfelle benytte den forenklete metode for alle sine kundefordringer, men har på den annen side ikke adgang til å bruke denne metoden for noen av sine kontraktseiendeler.

For fordringer tilknyttet finansielle leieavtaler som inngår i virkeområdet til IAS 17/ IFRS 16 er det gitt tilsvarende adgang knyttet til valg av regnskapsprinsipp. Dersom kredittkvaliteten til den finansielle eiendelen ikke er svekket ved anskaffelse, kan foretaket velge om de vil bruke den forenklete metode eller den generelle metode.

Det fremgår i Basis for Conclusions (IASB, 2014) at IASB mener valgmuligheten knyttet til bruk av regnskapsprinsipp vil redusere sammenlignbarheten, men at det vil være praktisk for de foretak som har mindre avanserte systemer for måling av kreditt risiko. Med kreditt risiko menes risikoen for at låntaker misligholder sine kontraktsmessige forpliktelser (IASB, 2005, appendix A). IASB konkluderte med at kostnadene foretak opplever ved å anvende den generelle metode på eiendeler som inngår i den forenklete metode, ikke oppveies av nytten det vil ha for økt sammenlignbarhet. Det blir etter den forenklete metode ikke like nødvendig for rapporteringsformål å ha avanserte systemer for måling av kreditt risiko, som det er for foretak som har finansielle eiendeler som benytter den generelle metode. Leseren vil i delkapittelet om den generelle metode se hvor viktig måling av kreditt risikoen er. Det vil derfor være kostnader forbundet med å implementere systemer som kan overvåke kreditt risikoen.

Vi mener det er liten tvil om at sammenlignbarheten vil reduseres, men for kundefordringer vil disse som regel ha forfall innen 12 måneder og da vil tapsavsetninger etter den forenklete og den generelle metode samsvare. I en konseptuell riktig verden burde denne valgmuligheten vært unngått, men for de minste selskapene som rapporterer etter IFRS kan det tenkes at de praktiske tilnærmingene som standarden legger opp til er fornuftig. Vi er likevel av den oppfatning at standarden kunne lagt dette opp på en annen måte. For eksempel kunne valgfriheten begrenses av størrelsen på foretaket. En investering i kreditt risikosystemer for store selskaper vil relativt sett være mindre vesentlig enn for små selskaper. Videre kunne det vært krav om å benytte den generelle metode der foretak allerede har andre finansielle eiendeler som faller inn under denne metode. Slike foretak vil, uavhengig av bruk av regnskapsprinsipp, allerede ha

kredittrisikosystemer som kan benyttes til den generelle metode. Merkostnadene ved å implementere dette på de finansielle eiendelene hvor det i dag er valgfrihet, blir ikke like betydelig som kostnadene ved å anskaffe et helt nytt system. En annen fordel med en slik løsning vil være at det øker sammenlignbarheten mellom foretak i samme bransje, da slike foretak ofte har mange like finansielle eiendeler i balansen.

Praktisk tilnærming til kundefordringer

Standarden gir adgang til en praktisk tilnærming for hvordan en kan måle forventede kredittap på kundefordringer. Det følger av punkt B5.5.35 at foretak kan benytte en avsetningsmatrise dersom den ikke strider mot noen av de generelle kravene for måling av forventede kredittap etter punkt 5.5.17. Eksempelvis kan avsetningsratene baseres på historiske tap innenfor ulike intervaller av forfalte fordringer (1 % avsatt tap for fordringene som ikke har forfalt, 2 % i avsatt tap for fordringene forfalt for mindre enn 30 dager siden, 3 % for fordringer som forfalt for mellom 30 og 60 dager siden osv.) for grupperinger innen kundefordringene som deler like tapsmønstre. En slik gruppering kan for eksempel segmenteres på geografisk plassering, produkttype og kredittvurderinger. For å oppfylle kravene i punkt 5.5.17 må foretaket vurdere om det er nåværende eller fremtidige økonomiske forhold som det må justere avsetningsmatrisen for. Foretaket må også vurdere om matrisen skal ta hensyn til pengenes tidsverdi. I IASB sine illustrasjonseksempler er det fremstilt med talleksempel hvordan en slik matrise kan se ut:

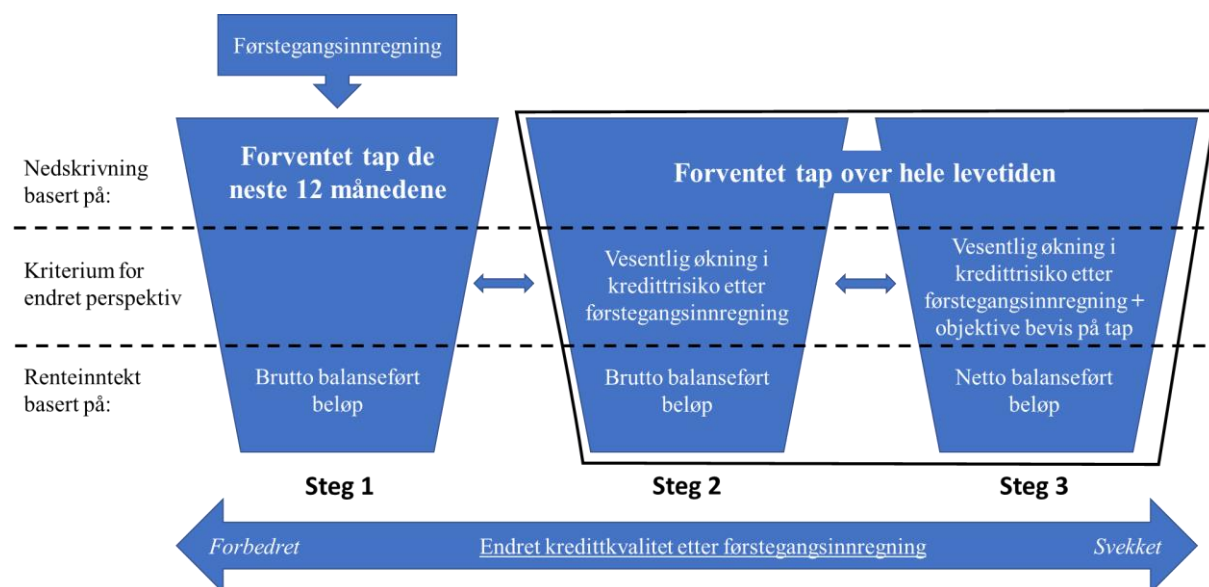
	Dager etter forfall					Sum
	Ikke forfalt	1-30 dager	31-60 dager	61-90 dager	90 dager	
Misligholdprosent	0,3 %	1,6 %	3,6 %	6,6 %	10,6 %	
Bruttobeløp	15 MNOK	7,5 MNOK	4 MNOK	2,5 MNOK	1 MNOK	30 MNOK
Tapsavsetning over levetid	45 TNOK	150 TNOK	144 TNOK	165 TNOK	106 TNOK	610 TNOK

Tabell 9 Avsetningsmatrise (IASB, 2017), kapittel 3.3

Foretaket har segmentert kundefordringsporteføljen i fordringer som deler de samme risikokarakteristikkene og tapsmønstrene. Fordringer på 30 MNOK er i dette tilfellet vurdert til å være et slikt segment. Det er videre tatt utgangspunkt i historiske misligholdprosentene over eiendelens levetid, og justert disse prosentene for fremtidsrettede forventede hendelser. Disse skal evalueres og eventuelt oppdateres på nytt hver balansedag.

3.3.3 Metode 3: Den generelle metoden

Under den generelle metode faller alle andre finansielle instrumenter som inngår i virkeområdet for tapsavsetning på forventede kredittap og som ikke følger den forenklede metode eller har svekket kredittkvalitet ved anskaffelse. Hovedtrekkene i den generelle metoden kan illustreres som vist i figuren nedenfor:

Figur 5 Bøttemodell (Madsen, 2015a), kapittel 3.3

Det følger av IFRS 9 punkt 5.5.3 at det for finansielle instrumenter skal innregnes en tapsavsetning for forventede kredittap over hele instrumentets levetid, dersom kreditttrisikoen har økt vesentlig siden førstegangsinnregning. I figur 5 ovenfor svarer dette til steg 2 i modellen. Dersom kreditttrisikoen ikke har økt vesentlig siden førstegangsinnregning, skal det innregnes en tapsavsetning som samsvarer med forventede kredittap av mislighold som oppstår i de 12 påfølgende månedene etter balansedagen (heretter noen ganger referert til under betegnelsen *12-månedersperspektivet*), betegnet som steg 1 i figur 5 ovenfor. Det er ikke kredittap som oppstår de neste 12 månedene som skal innregnes, men *hele* kredittapet som vil oppstå over instrumentets levetid vektet med sannsynligheten for at mislighold vil finne sted i de neste 12 månedene. Vi vil i delkapittel 3.4 komme nærmere inn på hvordan målingen av forventede kredittap kan gjøres. Dersom kreditttrisikoen på balansedagen ikke har økt vesentlig siden førstegangsinnregning skal man, uavhengig av om man tidligere avsatte forventede kredittap over hele eiendelens levetid, nå gjøre tapsavsetningen på bakgrunn av 12-månedersperspektivet. Foretak er med andre ord, dersom kreditttrisikoen tilsier det, pliktige til

å bevege seg tilbake til 12-månedersperspektivet selv om man i tidligere regnskapsår avsatte for kredittap over hele eiendelens livstid.

Introduksjonen av den nye regnskapsstandarden reiser spørsmålet om standarden er i konflikt med kravene i IAS 10 *Hendelser etter rapporteringsperioden*. Problemstillingen dreier seg om hendelser etter balansedagen, men før avleggelse av regnskapet, skal inkluderes i målingen av forventede kredittap og vurderingen av kredittrisikoen. Implementeringsgruppen diskuterte dette temaet i et høringsmøte i 2015. IAS 10 skiller mellom to typer hendelser:

- 1) hendelser som gir kunnskap om forhold som forelå på slutten av rapporteringsperioden (hendelser etter rapporteringsperioden som det skal tas hensyn til), og
- 2) hendelser som vedrører forhold som oppstod etter rapporteringsperioden (hendelser etter rapporteringsperioden som det ikke skal tas hensyn til) (IASB, 2003c).

Gruppen konkluderte med at vurderingen av kredittrisiko og måling av forventede kredittap utelukkende skal gjøres basert på pålitelig og understøttende estimer som foreligger på balansedagen, uavhengig av om etterfølgende hendelser før regnskapsavleggelse bekrefter eller avkrefter estimatene (IFRS Foundation, 2015). Dette innebærer at foretaket må vurdere om etterfølgende hendelser egentlig var forhold som forelå på balansedagen. Dette medfører at standarden er i tråd med kravene i IAS 10.

For finansielle eiendeler hvor kredittkvaliteten er svekket som følge av objektive bevis på tap, og som ikke hadde svekket kredittkvalitet på tidspunktet for førstegangsinregning, skal forventede kredittap innregnes som differansen mellom bruttobeløpet og nåverdien av forventede kontantstrømmer diskontert med den effektive renten (*internrentemetoden*). Det er disse eiendelene som havner i det vi kaller steg 3. Med *objektive bevis på tap* menes de hendelsene som er listet opp i delkapittel 3.3.1. Standarden uttrykker at kontantstrømmene ved kalkulasjon av effektiv rente skal bestå av de kontraktmessige kontantstrømmer og ikke ta hensyn til forventede tap. For etterfølgende rapporteringsperioder skal renteinntekter kalkuleres ved å benytte effektiv rente av amortisert kost, det vil si bruttobeløp fratrukket tapsavsetningen, altså nettobeløpet. Dette skiller seg fra steg 1 og 2 som vist i figur 5, hvor renteinntektene i disse stegene kalkuleres med effektiv rente av bruttobeløpet. Det er med andre ord en fullstendig frakobling i steg 1 og 2 mellom nedskrivninger og renteinntekter. Finansielle eiendeler som tidligere har vært kategorisert i steg 3, men som ikke lenger har en svekket kredittkvalitet på balansedagen, skal plasseres tilbake i steg 1 eller 2, avhengig av hvor høy

kredittrisikoen til instrumentene er. En slik reversering medfører at de finansielle instrumentene skal kalkulere og innregne renteinntekter på bakgrunn av bruttobeløp.

Eksempel 4: Den generelle metoden

Eksempelet på neste side illustrerer hvordan en finansiell eiendel etter den generelle metode beveger seg fra steg 1, videre til steg 2, før den til slutt ender opp i steg 3. Fremstillingen eksemplifiserer også hvordan nedskrivningsbeløpene fremkommer og hvordan renteinntektene beregnes, men vil ikke inkludere fraregning av den finansielle eiendelen.

Forutsetninger for eksempelet:

- Foretak A gir et lån til Foretak B 1. januar 2018.
- Hovedstolen er 1 000 kr. Lånet skal beregnes med 3 % årlig fastrente, og rentene skal betales i slutten av hver måned.
- Hovedstolen skal tilbakebetales i sin helhet 31.12.2021, altså med en løpetid på 4 år.
- Foretak A har sikkerhet i Foretak B sine kundefordringer.

Endring i kredittkvalitet siden førstegangsinnregning

Steg 1	Steg 2	Steg 3
Vurdering av kreditt risiko På balansedagen 31.12.2018 vurderer Foretak A at kreditt risikoen på utlånet ikke har økt vesentlig siden førstegangsinnregning. Da følger det at Foretak A skal nedskrive utlånet etter 12-månedersperspektivet. Foretak A benytter en eksplisitt modell i sitt kreditt risikosystem, og estimerer på bakgrunn av historisk, nåværende og fremtidig informasjon at sannsynligheten for mislighold på utlånet de neste 12 månedene er 10%. Foretaket estimerer nåverdien av kredittap til 50 kr dersom utlånet misligholdes de neste 12 månedene.	Vurdering av kreditt risiko På balansedagen 31.12.2019 vurderer Foretak B at kreditt risiko på utlånet har økt vesentlig siden førstegangsinnregning. Bakgrunnen for denne vurderingen er: - Foretak B har en vesentlig reduksjon av driftsinntekter. - Det forventes vesentlige uheldige endringer for Foretak B på grunn av ny teknologi. - Foretak B har flere ganger i løpet av 2019 betalt rentene for sent. Foretak B er ved utgangen av 2019 likevel à jour med sine rentebetalinger. Det foreligger altså ingen observerbare hendelser ved utgangen av 2019 som gjør at Foretak B kan si at utlånet skal behandles etter steg 3. På bakgrunn av at kreditt risikoen har økt vesentlig, skal foretaket nå nedskrive utlånet med et kredittap som svarer til nåverdien av alle fremtidige kredittap på utlånet. Foretak A estimerer at sannsynligheten for mislighold over eiendelens levetid er 50 %. De estimerer videre at nåverdien av kredittap er 100 kr dersom mislighold inntreffer.	Vurdering av kreditt risiko Foretak A vurderer per 31.12.2020 at utlånets kredittkvalitet er svekket. Dette vurderer de opp mot de observerbare tapshendelsene som IFRS 9 lister opp, og konkluderer med dette fordi: - Foretak B har vesentlige finansielle problemer og foretaket er overtatt av midlertidig bobestyrer. - Foretak B ikke har betalt noen av renteterminene. Foretak A forventer at nåverdien av beløp de vil motta, inklusive oppgjør av sikkerhetsobjektet, utgjør 800 kr. Bruttobeløpet på utlånet utgjør nå 1 030 kr, som inkluderer hovedstolen tillagt ubetalte renter.

Regnskapsmessig behandling	Regnskapsmessig behandling	Regnskapsmessig behandling
Foretaket skal 31.12.2018 innregne en nedskrivning på utlån på 5 kr: $5 = 50 \times 10 \%$ Nedskrivningen innregnes som en tapsavsetning over resultatet, med motpost 5 tapsavsetninger på utlån i balansen. Renteinntektene skal innregnes basert på opprinnelig effektiv rente av bruttobeløpet. Renteinntektene i 2018 blir følgelig 30 kr: $30 = 1\,000 \times 3 \%$	Nedskrivningene på utlånet per 31.12.2019 utgjør 50 kr: $50 = 100 \times 50 \%$ Foretak A innregner 45 i tapsavsetning over resultatet, fordi balansen allerede har en tapsavsetning på 5 kr fra året før. Den nye tapsavsetningen i balansen utgjør per 31.12.2019 50 kr. Renteinntektene i 2019 blir som i 2018, og er kr 30. $30 = 1\,000 \times 3 \%$ Det skal i steg 2 fremdeles legges til grunn opprinnelig effektiv rente som beregnes av bruttobeløpet	Foretak A sine tapsavsetninger utgjør per 31.12.2020 230 kr, som består av differansen mellom bruttobeløpet og forventede kontantstrømmer: $230 = 1\,030 - 800$ Foretak A innregner en tapsavsetning på 180 over resultat i 2020, fordi det allerede er avsatt 50 i tap fra foregående periode. Nedskrivningene på utlånet i balansen er på balansedagen samlet til 230 kr. Foretak A innregner en renteinntekt i 2020 på 30 kroner. Dette gjøres på bakgrunn av at <u>opptjeningen</u> av renteinntektene skjedde i en periode hvor foretakets utlån var kategorisert til å være i steg 2. Foretak A definerte ikke før 31.12.2020 at utlånet skulle plasseres i steg 3. I steg 2 skal renteinntektene beregnes på bakgrunn av opprinnelig effektiv rente av bruttobeløpet. I 2021 vil renteinntektene derimot forandres for Foretak A. I hele 2021 befinner utlånet seg i det vi kaller steg 3. Renteinntekter i steg 3 skal innregnes ved bruk av den opprinnelige effektive renten på amortisert kost. Amortisert kost tilsvarer bruttobeløpet fratrukket forventede kredittap, og utgjør 800. Renteinntektene blir da 24 kr: $24 = 800 \times 3 \%$

Den regnskapsmessige behandlingen som beskrives i matrisen ovenfor er oppsummert i tabell 10, som vist nedenfor:

Oppsummering av regnskapsmessig behandling (innregning), eksempel 4										
År	Førstegangsinnregning		2018		2019		2020		2021	
Konto	Debet	Kredit	Debet	Kredit	Debet	Kredit	Debet	Kredit	Debet	Kredit
Finansielle eiendeler (balansepost)	kr 1 000,00						kr 30,00			
Bank (balansepost)		kr 1 000,00	kr 30,00		kr 30,00				kr 24,00	
Tapsavsetning finansielle eiendeler (balansepost)				kr 5,00		kr 45,00		kr 180,00		
Renteinntekt (resultatpost)				kr 30,00		kr 30,00		kr 30,00		kr 24,00
Nedskrivninger (resultatpost)			kr 5,00		kr 45,00		kr 180,00			

Tabell 10 Oppsummering regnskapsmessig behandling, eksempel 4

3.3.3.1 Innregning av forventede kredittap

Justering av tapsavsetningen etter nedskrivningskravene i IFRS 9 skal innregnes som en urealisert gevinst eller tap på nedskrivninger over resultatet. For finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi med verdiendring over andre inntekter og kostnader («fair value through other comprehensive income»), kan dette medføre en situasjon hvor årets justering av virkelig verdi ikke samsvarer med urealisert gevinst eller tap på nedskrivninger. Det følger av standardens punkt 5.7.10 at verdiendringer på slike finansielle eiendeler skal innregnes over andre inntekter og kostnader («OCI»), som medfører at det ikke vises i resultatregnskapet. Videre presiseres det at dette ikke gjelder for urealisert gevinst eller tap på nedskrivninger, og at slike urealiserte gevinster eller tap skal innregnes over resultatet. Dette innebærer at differansen mellom endringen i virkelig verdi og beløpene som innregnes over resultatet presenteres i andre inntekter og kostnader. Renteinntekter kalkuleres ved å benytte effektiv rente og innregnes over resultatet. Når den finansielle eiendelen blir fraregnet blir de oppsamlede verdiendringene som har vært innregnet i andre inntekter og kostnader reklassifisert fra egenkapitalen til resultatet. Standarden definerer fraregning som å fjerne en tidligere innregnet finansiell eiendel eller forpliktelse fra foretakets balanse. Eksempel 13 fra illustrasjonseksemplene til IASB viser regnskapsførselen:

Eksempel 5: Nedskrivning for instrument med verdiendring over OCI

Et foretak anskaffer et gjeldsinstrument for 1 000 kr 15. desember 2018 og måler det til virkelig verdi med innregning av verdiendringer i andre inntekter og kostnader («fair value through other comprehensive income»). Kredittkvaliteten vurderes ikke til å være svekket ved førstegangsinnregning, slik at den finansielle eiendelen skal behandles etter den generelle metoden. Av forenklingshensyn er innregning av renteinntektene ikke vist eller opplyst om i den videre fremstillingen, da det er inkludert i andre eksempler. Førstegangsinnregningen blir dermed slik:

Konto	Debet	Kredit
Finansielle eiendeler (balansepost)	kr 1 000,00	
Bank (balansepost)		kr 1 000,00

Tabell 11 Førstegangsinnregning, eksempel 5

På balansedagen er virkelig verdi av den finansielle eiendelen kr 950 på grunn av endringer i markedsrenten. Foretaket vurderer at det ikke har vært en vesentlig økning i kredittrisikoen siden førstegangsinnregning, og måler forventede kredittap etter 12-månedersperspektivet til 30 kr. Innregningen blir da:

Konto	Debet	Kredit
Finansielle eiendeler (balansepost)		kr 50,00
Tap på nedskrivninger - "Impairment loss" (resultatpost)	kr 30,00	
Andre inntekter og kostnader - "OCI" (del av egenkapitalen)	kr 20,00	

Tabell 12 Etterfølgende måling, eksempel 5

Innregningen av forventet kredittap etter IFRS 9 er 30 kr etter 12-månedersperspektivet. Slike nedskrivninger skal alltid innregnes over resultatet. Ettersom foretaket er i en situasjon hvor den finansielle eiendelen har en virkelig verdijustering som overstiger de

30 kronene, må det overskytende beløpet (20 kr) innregnes i egenkapitalen via *andre inntekter og kostnader*.

Noen dager etter balansedagen bestemmer foretaket seg for å selge det finansielle instrumentet som fremdeles har en virkelig verdi på 950 kr. Instrumentet fraregnes fra balansen, og oppsamlede beløp i «OCI» reklassifiseres fra egenkapital til resultatet:

Konto	Debet	Kredit
Bank (balansepost)	kr 950,00	
Finansielle eiendeler (balansepost)		kr 950,00
Andre inntekter og kostnader - "OCI" (del av egenkapitalen)		kr 20,00
Tap på nedskrivninger - "Impairment loss" (resultatpost)	kr 20,00	

Tabell 13 Fraregning, eksempel 5

Måling til *virkelig verdi med verdiendring over andre inntekter og kostnader (med reklassifisering)* medfører at man holder tap utenfor det ordinære resultatet frem til fraregning. Den totale egenkapitalen vil likevel ikke påvirkes av om man måler finansielle eiendeler til *virkelig verdi over resultatet* eller *virkelig verdi med verdiendring over andre inntekter og kostnader (med reklassifisering)*.

3.3.3.2 Vesentlig økning av kredittrisiko

Ved vurderingen av om kredittrisikoen har økt vesentlig skal foretaket se på endringen i risikoen for at mislighold inntreffer over hele levetiden til den finansielle eiendelen. Standarden er eksplisitt på at det ikke er endringer i forventede kredittap som skal legges til grunn. Risikoen for at mislighold inntreffer over hele levetiden skal sammenlignes med risikoen for mislighold over levetiden som forelå ved førstegangsinnregning av den finansielle eiendelen.

Foretaket skal i vurderingen om kredittrisikoen har økt vesentlig siden førstegangsinnregning legge til grunn fremtidsrettet, nåværende og historisk informasjon som er pålitelig, understøttende og tilgjengelig uten uforholdsmessige kostnader eller innsats. Vi vil i delkapittel 3.4.3 komme tilbake til hva som menes med pålitelig og understøttende informasjon. Standarden definerer ikke hva som menes med «uforholdsmessige kostnader eller innsats», men

dette er blitt redegjort for i et høringsmøte holdt av implementeringsgruppen til IASB tilbake i 2012 (IFRS Foundation, 2012). Her fremgår det at foretak må vurdere om kostnadene eller bestrebelsene ved å frembringe informasjonen, vil ha en større ulempe enn den nytten regnskapsbrukeren får ved at slik informasjon frembringes.

Det vil være en høy terskel for banker, sammenlignet med andre typer foretak, for at det å fremskaffe en viss informasjon vil regnes som «en uforholdsmessig kostnad». Dette fordi bankenes regnskapsbrukere ofte er opptatt av informasjon som omhandler kredittrisiko. Vurderingen skal baseres på ledelsens profesjonelle skjønn og vil avhenge av spesifikke karakteristika ved debitor og det finansielle instrumentet. Dersom fremtidsrettet informasjon ikke er tilgjengelig, og bare da, kan foretaket utelukkende legge til grunn historisk og nåværende informasjon. Det fremkommer eksplisitt i standarden at informasjon som er tilgjengelig i form av regnskapsrapporter (årsrapporter og kvartalsrapporter) alltid skal anses som informasjon som kan innhentes uten å medføre en uforholdsmessig kostnad eller innsats.

Veiledningen i IFRS 9 gir en ikke-uttømmende oversikt over informasjon som kan være relevant å vurdere når det gjelder endringer i kredittrisikoen:

- a) Vesentlige endringer i interne indikatorer for prising av kredittrisiko som følge av endret kredittrisiko siden førstegangsinnregning. Dette inkluderer blant annet en sammenligning av kredittmarginen på tidspunkt for førstegangsinnregning og kredittmarginen et finansielt instrument med like vilkår og parter ville hatt hvis det ble utstedt på balansedagen. Kredittmargin er den avkastningen bankene krever utover den risikofrie renten.
- b) Vesentlige endringer i pris eller vilkår for eksisterende finansielle instrumenter hvis instrumentet skulle vært utstedt på nytt på balansedagen. Dette kan eksempelvis være strengere covenantskrav eller krav for debitor om å stille større sikkerhet på utlån. Med covenantskrav menes lånebetingelser som påbyr eller forbyr den ene part å gjøre eller ikke gjøre noe. Et eksempel på et slikt krav er at låntaker må ha en viss egenkapitalandel. Dersom låntakers rapportering viser en lavere egenkapital kan konsekvensene være at forpliktelsen må innfris med en gang eller at rentenivået på det finansielle instrumentet økes.
- c) Vesentlige endringer i eksterne markedsindikatorer av kredittrisiko for tilsvarende eller like finansielle instrumenter. Dette inkluderer, men er ikke begrenset til:

- i. Kredittmarginen.
 - ii. Priser på kredittforsikringer. Kredittforsikringer er en forsikring kreditor kan inngå med en tredjepart om dekning av tap på et finansielt instrument.
 - iii. I hvilken utstrekning eller i hvor lang tid virkelig verdi av instrumentet har vært lavere enn amortisert kost.
 - iv. Annen markedsinformasjon som vedrører låntaker. Eksempelvis prisendringer knyttet til låntakers egenkapitalinstrumenter.
- d) Faktiske eller forventede vesentlige endringer i det finansielle instrumentets eksterne kredittvurdering.
 - e) Faktisk eller forventet nedgradering av låntakers kredittverdighet basert på intern kredittrating. Slike kredittvurderinger anses som mer pålitelige dersom de er knyttet opp til ekstern rating. Det følger av punkt IE11 i illustrasjonseksempelene at selv om långivers interne kredittvurdering ikke konkluderer med nedgradering av låntakers kredittvurdering, er det likevel mulig, baserte på andre faktorer, å konkludere med at kredittrisikoen har økt vesentlig.
 - f) Nåværende eller spådde uheldige endringer knyttet til finansielle og økonomiske tilstander eller forretningsmessige forhold, som antas vil ha en vesentlig påvirkning på låntakers evne til å oppfylle sine forpliktelser. Veiledningen eksemplifiserer blant annet med økt rentenivå og arbeidsledighet.
 - g) Vesentlige endringer i låntakers driftsresultat og dets komponenter. Indikatorer på dette kan være fall i inntekter, marginer og arbeidskapital.
 - h) Vesentlige økninger i kredittrisikoen knyttet til låntakers andre finansielle instrumenter.
 - i) Nåværende eller spådde uheldige endringer knyttet til det regulatoriske eller teknologiske miljøet låntaker befinner seg i som antas vil ha en vesentlig påvirkning på låntakers evne til å oppfylle sine forpliktelser.
 - j) Vesentlige endringer i verdien av pant og sikkerhetsstillelse eller kvaliteten på tredjepartsgarantier som forventes å redusere låntakers økonomiske insentiver for å oppfylle sine forpliktelser. Dersom verdien av pantet reduseres som følge av fallende boligpriser, vil enkelte låntakere ha lavere insentiv for å oppfylle forpliktelsene sine.
 - k) Vesentlig endring i kvaliteten på garanti stilt av aksjonær eller av morselskap som følge av at aksjonæren eller morselskapet har insentiv og kapasitet til å skyte inn ytterligere kapital for å unngå mislighold.

- l) Vesentlig reduksjon av finansiell støtte fra andre selskaper i konsernet som forventes vil redusere låntakers økonomiske insentiv til å oppfylle sine forpliktelser. Dette inkluderer en vurdering av garantistillers økonomiske tilstand, og hvorvidt garantisten vil være i stand til å oppfylle sine garantiforpliktelser hvis det oppstår mislighold av underliggende gjeldsforpliktelse.
- m) Forventede endringer i lånedokumentasjon som for eksempel forventede brudd på kontrakten som utløser rentefritak, økt rente eller krav om økt sikkerhetstillegg.
- n) Vesentlige endringer i den forventede atferden til låntaker. Veiledningen eksemplifiserer blant annet med forventede økninger i forsinkede betalinger og forventede vesentlige økninger i antall kredittkortkunder som nærmer seg eller overstiger kredittgrensen.
- o) Endringer i kreditors tilnærming til kredittstyringen av det finansielle instrumentet. Slike endringer kan være at foretakets avdeling for kredittrisiko i større grad aktivt overvåker, kontrollerer og følger opp et finansielt instrument.
- p) Informasjon som omhandler forfalte fordringer, herunder presumsjonen om 30 dager (IASB, 2014a, para. B5.5.17).

Den *ikke*-uttømmende listen kan ved første øyekast se omfattende ut, og man kan undres over hvorvidt alle faktorene må inkluderes når informasjonen er tilgjengelig eller kan gjøres tilgjengelig. I den forbindelse må det igjen presiseres at relevant informasjon skal tas med i vurderingen av kredittrisikoen, i den utstrekning den kan innhentes uten uforholdsmessig kostnad eller innsats, samt at informasjonen er understøttende og pålitelig.

For bankers utlån til privatkunder er det etter vår oppfatning særlig aktuelt å vurdere faktorer som arbeidsledighet, rentenivå og informasjon om forfalte fordringer. Disse faktorene vil også være aktuelle for bankenes utlån til bedriftskunder, sammen med for eksempel endringer i det regulatoriske eller teknologiske miljøet bedriftene opererer i og bedriftenes finansielle driftsresultat. Likevel vil vurderingen av de ulike faktorene avhenge av hvilken type finansiell eiendel det er snakk om, samt dens karakteristikk.

Oversikten ovenfor er på ingen måte ment å være en oppskrift på hvordan foretak skal vurdere endringer i kredittrisiko, snarere er det noe å bære med i tankene. Dette underbygges av de svar IASB fikk fra høringsutkastet sitt, hvor respondentene i stor grad oppfattet vurderingen av kredittrisikoen som prinsippbasert. Enkelte respondenter uttrykte bekymring for at en vurdering

av «sannsynligheten for mislighold» bar preg av å være en mekanisk metode som krevde eksplisitt beregning og lagring av sannsynligheten for mislighold over hele levetiden til eiendelen.

IASB konkluderte i Basis for Conclusions (IASB, 2014b) at de ikke hadde intensjoner om å lage en spesifikk tilnærming til hvordan kredittrisikoen skulle vurderes, og poengterte at analysen skulle være holistisk samt at ulike foretak har ulik tilgang til informasjon. For å understreke dette ble begrepet «sannsynlighet for mislighold» byttet ut med «risiko for mislighold» i den endelige standarden. Det ble i samme dokument også konkludert med at kravene for når man skal gå over til livstidsavsetning, best kan beskrives som en balansegang mellom fordelene det vil ha å fremskaffe informasjon om kredittrisikoen og de kostnadene og den kompleksiteten det vil medføre og gjøre denne vurderingen. Dette samsvarer med det implementeringsgruppen til IASB svarte i høringsrunden i 2012 (IFRS Foundation, 2012), i relasjon til hva som menes med «uforholdsmessige kostnader eller innsats». Standarden har eksplisitt formulert i punkt B5.5.18 at informasjonen ikke trenger å flyte gjennom en statistisk modell for å vurdere kredittrisikoen. Bruk av kvalitativ og kvantitativ informasjon som er statistisk eller ikke-statistisk kan benyttes alene, eller i kombinasjon, ved vurderingen.

Et annet viktig punkt som fremgår av veiledningen er at foretak ikke har adgang til å innrette tidspunktet for vesentlig økning i kredittrisiko til tidspunktet for når kredittkvaliteten til den finansielle eiendelen vurderes som svekket. Med andre ord kan ikke foretaket vente til objektive tapshendelser har inntrådt før de anser kredittrisikoen for å ha vesentlig økt. Det er i tidligere delkapittel 3.3.1 nærmere forklart når kredittkvaliteten til en finansiell eiendel er svekket. Tapshendelser som følge av svekket kredittkvalitet samsvarer i store trekk med de objektive indikasjonene for tapshendelser etter IAS 39. En slik tilnærming hadde fjernet det fremtidige perspektivet som er tillagt stor vekt etter IFRS 9, og ville i realiteten vært en videreføring av en «incurred loss model», med den konsekvens at tapsavsetninger kommer på et senere tidspunkt. Det er i samme punkt heller ikke gitt adgang til å innrette tidspunktet for vesentlig økning i kredittrisiko til tidspunktet når eiendelen etter foretakets interne definisjon er misligholdt. En slik tilnærming ville hatt samme effekter som om tidspunktet hadde blitt innrettet etter når kredittkvaliteten ble svekket. Poenget er at kredittap skal fanges opp og innregnes *før* det foreligger objektive tapshendelser, slik tilnærmingen var etter IAS 39. Dette vil på et gitt tidspunkt normalt medføre en høyere tapsavsetning etter IFRS 9 sammenlignet med IAS 39.

Presumsjonen om 30 dager

Standarden er klar på at det foreligger en presumsjon om vesentlig økning i kredittrisikoen hvis debitor ikke har betalt mer enn 30 dager etter forfall. En presumsjon er en antakelse om at noe fremstår som mer sannsynlig enn noe annet, så fremt det ikke blir ført bevis for noe annet. Det følger av veiledningen at forfalte fordringer som er mer enn 30 dager gamle ikke skal ses på som en absolutt indikator for overgang til innregning av livstidsavsetning for forventede kredittap, men snarere som siste punkt for slik innregning. Kredittrisikoen er sammensatt og består av mange faktorer, hvor vekten av disse avhenger av karakteristikken til produktet og låntaker. I vurderingen av kredittrisikoen er det altså ikke tilstrekkelig bare å se på om betalingen er mer enn 30 dager forfalt. Veiledningen gir eksempler på bevis som kan være understøttende og pålitelige for at kredittrisikoen ikke har økt vesentlig siden førstegangsinnregning, selv om de forfalte fordringene er mer enn 30 dager gamle. Det kan være at manglende betaling skyldes ren forglemmelse eller at foretaket har historiske bevis som viser at vesentlig økning i kredittrisiko ikke korrelerer med tilgodehavende som er mer enn 30 dager forfalt.

Presumsjonen bærer etter vårt syn stort preg av å være regelbasert, noe som strider mot et av formålene IFRS hadde da de bestemte seg for å erstatte IAS 39. Presumsjonen vil sannsynligvis føre til bedre sammenlignbarhet mellom like selskaper, fordi det antas at de i stor grad vil vurdere spørsmålet om vesentlig økt kredittrisiko likt for fordringer som forfalte for mer enn 30 dager siden.

Absolutt lav kredittrisiko

Det er i standarden gitt et unntak for kredittrisiko som vurderes som absolutt lav på balansedatoen. Selv om kredittrisikoen har økt relativt mye siden førstegangsinnregning, er det for finansielle eiendeler med absolutt lav kredittrisiko på balansedagen, gitt valgadgang for foretaket til å innregne forventede kredittap etter 12-månedersperspektivet eller livstidsavsetninger. Det kan for eksempel tenkes at sannsynligheten for mislighold på balansedagen vurderes til 0,1 %, og at den var 0,05 % ved førstegangsinnregning. Økningen av kredittrisikoen er vesentlig ettersom den er doblet siden førstegangsinnregning. Likevel kan det tenkes at kredittrisikoen vurderes som absolutt lav, slik at foretaket kan innregne forventede kredittap etter 12-månedersperspektivet. Standardens veiledning utdyper at kredittrisikoen er lav dersom:

- a) risikoen for mislighold er lav,
- b) låntaker har sterk kapasitet til å innfri de kontraktmessige forpliktelsene i nær fremtid, og
- c) uheldige innvirkninger på økonomien og næringslivet generelt, ikke nødvendigvis vil forringe debtors evne til å oppfylle sine kontraktmessige forpliktelser (IASB, 2014a, para. B5.5.22).

For denne oppgave er det interessant at sikkerhetsstillelse på lån ikke kan være avgjørende for at kredittrisikoen skal vurderes som absolutt lav. Dersom den finansielle eiendelen uten sikkerhetsstillelsen ikke ville hatt absolutt lav kredittrisiko, kan den heller ikke vurderes som absolutt lav, og kan følgelig ikke komme inn under standardens unntak.

For flere norske banker utgjør boliglån en stor andel av utlånsporteføljen. Bankene kan ikke påberope seg unntaksregelen om absolutt kredittrisiko fordi de har sikkerhet i bolig, og må i vurderingen av om kredittrisikoen har økt vesentlig se bort ifra sikkerheten. Konklusjonen til IASB om at sikkerhetsstillelser ikke inngår i vurderingen av om kredittrisikoen er absolutt lav kan virke merkelig, ettersom IASB selv skriver i Basis for Conclusions (IASB, 2014, para. BCZ5.34) at «virkelig verdi av forpliktelser som det er stilt verdifull sikkerhet for [...] generelt ikke blir påvirket av foretakets kredittverdighet.» Som vi kommer tilbake til i delkapittel 3.4.6, vil sikkerhetsstillelser bli tatt hensyn til i selve estimeringen av forventede kredittap. Effektene av at sikkerhetsstillelser ikke tas hensyn til i vurderingen av om kredittrisikoen har økt vesentlig, vil derfor være begrenset. Likevel kan det tenkes at kravene medfører økte kostnader for foretakene, ettersom de må bruke ressurser på kredittrisikoovervåkning. Kredittrisikoen kan heller ikke anses som lav bare fordi den er lavere enn foretakets andre finansielle instrumenter eller at den var lav i fjor. Det er ikke krav om at foretakets instrument blir kredittvurdert av ekstern part for at eiendelens kredittrisiko skal kunne vurderes som absolutt lav. Selskapet kan benytte interne kredittvurderingssystemer hvis de benytter metodikk som samsvarer med det en markedsaktør med full informasjon ville ha brukt.

Bruk av 12-måneders risiko for mislighold, som anslag for hele levetiden

En annen praktisk tilnærming standarden legger opp til finner man i punkt B5.5.13. Hovedregelen er at man i vurderingen av om kredittrisikoen har økt vesentlig, skal se på endringen i risikoen for at mislighold inntreffer over eiendelens levetid. Det nevnte punktet forklarer at i de tilfeller mønstre i mislighold ikke kan spores til et bestemt tidspunkt, er det gitt

adgang til en praktisk tilnærming. Foretak kan da bruke risikoen for at mislighold inntreffer i løpet av de neste 12 månedene som et anslag for endringen i risikoen for at mislighold inntreffer over instrumentets levetid. Sagt med andre ord, kan foretaket benytte endring i risikoen for mislighold de neste 12 månedene for å bestemme hvorvidt kredittrisikoen har økt vesentlig siden førstegangsinnregning. En slik tilnærming kan kun benyttes der det ikke foreligger indikasjoner på at vurderinger over hele instrumentets levetid bør benyttes. Standardens neste punkt gir eksempler hvor det muligens *ikke* er passende å benytte endringen i risikoen for at mislighold inntreffer i løpet av de neste 12 månedene for å avgjøre om kredittrisikoen har økt vesentlig:

- a) Dersom det finansielle instrumentet bare har vesentlige betalingsforpliktelser utover de neste 12 månedene.
- b) Det skjer endringer i relevante makroøkonomiske eller kredittrelaterte faktorer som ikke blir tilstrekkelig reflektert i risikoen for mislighold de neste 12 månedene.
- c) Endringer i kredittrelaterte faktorer som bare påvirker kredittrisikoen utover de neste 12 månedene (IASB, 2014a, para. B5.5.14).

3.3.3.3 Definisjon av vesentlig

Ordet *vesentlig* er svært sentral for nedskrivningskravene etter IFRS 9, ettersom økningen i kredittrisiko må være vesentlig for at man skal gå fra 12-månedersperspektivet til livstidsavsetninger. Enkelte som responderte på høringsutkastet ønsket at IASB skulle kvantifisere hva som er en vesentlig endring. De hevdet en slik kvantifisering ville styrke sammenlignbarheten i rapporteringen mellom foretak. IASB etterkom ikke dette ønsket, og begrunnet det i Basis for Conclusions med (IASB, 2014b, para. BCZ5.34):

- a) At det ikke er alle foretak som benytter en eksplisitt modell som beregner sannsynligheten for mislighold. Dette gjelder særlig for foretak som ikke er finansinstitusjoner. Dersom IASB skulle kvantifisert hva som menes med vesentlig økning i kredittrisikoen til for eksempel 5 % økning i sannsynligheten for mislighold, ville dette medført betydelige kostnader, ressursallokering og omlegging av systemer for de foretak som ikke har en eksisterende modell som kan beregne en slik sannsynlighet.
- b) At måleparameterne som da måtte bli lagt til grunn for en kvantifisering ville blitt vilkårlig, og dermed ikke tatt hensyn til strukturen og prisingen av kreditt som et foretak

bør vurdere for ulike typer finansielle instrumenter og løpetider. Det å velge ett enkelt måltall ville ikke tilstrekkelig reflektert vurderingen av kreditt på tvers av virksomheter, produkter og geografiske regioner. På grunn av denne tilfeldigheten stilte IASB spørsmål ved om bruken av vilkårlig fastsatte måleparametere egentlig styrker sammenlignbarheten.

IASB ga likevel noe veiledning i Basis for Conclusions punkt BC5.173 (IASB, 2014) der det er forklart at vurderingen avhenger av kredittrisikoen ved førstegangsinnregning og instrumentets løpetid. Dette begrunner de med at vurderingen da vil være konsistent med strukturen av kredittrisikoen og derfor prisingen av instrumentet. Dette er forklart nærmere i standardens punkt B5.5.9 og B5.5.10. Her uttrykker standarden at absolutte endringer vil være mer vesentlige for finansielle instrumenter som har lav kredittisiko ved førstegangsinnregning sammenlignet med instrumenter som har høy kredittisiko ved førstegangsinnregning. Videre vil risikoen for at mislighold inntreffer for finansielle eiendeler som har sammenlignbar kredittisiko være høyere jo lengre løpetid instrumentet har. De eksemplifiserer at risikoen for mislighold vil være høyere for en 10-årsobligasjon som er kredittvurdert til AAA enn en 5-årsobligasjon som er kredittvurdert til AAA.

3.3.3.4 Definisjon av mislighold

Det følger av standardens punkt 5.5.9 at man skal legge til grunn endringer i risikoen for mislighold når man vurderer om det har vært en vesentlig økning i kredittisikoen siden førstegangsinnregning. En forståelse av hva som ligger i ordet *mislighold* er derfor helt nødvendig. Standarden forteller at foretak skal anvende bruken av ordet mislighold i samsvar med den definisjonen foretaket selv benytter for interne styringsformål av kredittisikoen for det relevante finansielle instrumentet, og korrigere for kvalitative faktorer som for eksempel brudd på covenantskrav. Foretak kan altså ha ulike definisjoner av mislighold på tvers av de finansielle instrumentene. Det foreligger likevel en presumsjon om at mislighold senest inntreffer når betaling ikke foreligger 90 dager etter forfall. Dersom foretaket har pålitelig og understøttende informasjon som sier at mislighold inntreffer senere enn 90 dager etter forfall, kan en slik tilnærming benyttes. Presumsjonen samsvarer godt med det Kapitalkravsforskriften (2006) uttrykker i §10-1 første ledd første punktum som lyder: «Et engasjement skal anses som misligholdt dersom et krav er forfalt med mer enn 90 dager og beløpet ikke er uvesentlig».

3.3.3.5 Måling av kredittrisiko på individuelt eller kollektivt nivå?

I utgangspunktet ønsker standarden at kredittrisikoen til de finansielle eiendelene vurderes på individuelt nivå. Det kan likevel være tilfeller hvor man bedre kan fange opp endringer i kredittrisikoen av finansielle eiendeler på gruppe- eller kollektivnivå sammenlignet med individuelt nivå. Typiske eksempler på dette er bolig- eller billån til privatpersoner som banker ofte kan ha titusener av, hvor overvåkingen av kredittrisikoen på individnivå stort sett foregår ved å se om betalinger har forfalt fordi annen informasjonsshenting ville være enormt ressurskrevende. Dersom man skulle lagt til grunn tapsavsetning på individnivå for slike utlån ville innregningen kommet for sent på grunn av manglende informasjon. I slike tilfeller oppmuntrer standarden til bruk av gruppenivå for å vurdere kredittrisikoen. En slik segmentering foretas med inndeling av instrumentene i grupper basert på karakteristikk som antas å påvirke kredittrisikoen på samme måte, hvor finansielle eiendeler som deler karakteristikk grupperes. Veiledningen gir en ikke-uttømmende liste med eksempler på slike karakteristikk som kan benyttes i kombinasjon eller enkeltvis:

- a) type finansielt instrument
- b) kredittrikorangering («credit risk ratings»)
- c) type sikkerhetsstillelse
- d) dato for førstegangsinnregning. Det er noe uklart hva som menes med dette, men det kan tenkes at kredittrisikoen på utlån kan variere med når det ble inngått avtale. For eksempel kan utlånspraksisen i en bank variere med tiden, som kan illustreres ved at forholdet mellom lånebeløp og inntekt betinger av de regulatoriske og økonomiske forhold på tidspunktet for inngåelsen av utlånet.
- e) den gjenværende løpetiden til det finansielle instrumentet. Generelt er det knyttet mindre kredittrisiko til utlån hvor låntaker over en lengre periode har betjent sine forpliktelser etter hvert som de har forfalt, enn for nye utlån. Dette fenomenet kalles «seasoning».
- f) bransje/industri
- g) debtors geografiske plassering. Det kan tenkes en segmentering basert på bydel, by, region eller land. Segmenteringen vil avhenge av om geografiske avgrensninger kan forklare variasjoner i kredittrisikoen.

h) den relative verdien av sikkerhetsstillelsen i forhold til den finansielle eiendelen. Som forklart nedenfor er det ikke endringer i forventede kredittap som bestemmer om foretaket befinner seg i 12-månedersperspektivet eller om de skal innregne livstidsavsetninger. Det er endringen i risikoen for mislighold som skal vurderes, og i utgangspunktet skal sikkerhetsstillelser holdes utenfor i denne vurderingen. Standarden sier at verdien på sikkerhetsstillelsen i forhold til den finansielle eiendelen likevel kan inngå i vurderingen av økt kredittrisiko på gruppenivå, dersom den vil kunne påvirke risikoen for at mislighold inntreffer. Denne indikatoren vil uansett kunne si noe om kredittrisikoen av flere grunner. For det første vil høye boligpriser normalt sett indikere gode, nåværende makroøkonomiske forhold. For det andre vil dette forholdet også tenkes å kunne si noe om hvor aggressiv utlånspraksisen har vært, som igjen vil kunne påvirke kredittrisikoen (IASB, 2014a, para. B5.5.5).

Veiledningen presiserer at det kan være hensiktsmessig å omgruppere etter hvert som tiden går og man har et bredere informasjonsgrunnlag tilgjengelig. Segmenteringsprosessen er med andre ord ikke statisk, og man bør ha et evalueringssystem som vurderer om grupperingen av de finansielle eiendelene på kollektivt nivå fremdeles kan sies å dele karakteristikk knyttet til kredittrisikoen. Da standarden var ute på høring, ble IASB oppmerksomme på at respondentene var bekymret for at de automatisk måtte innregne livstidsavsetninger for de forventede tapene på hele den segmenterte gruppen dersom kredittrisikoen til denne porteføljen ble forverret. Dette ville ført til betydelige tapsavsetninger straks forholdene ble forverret. IASB sa seg enige i at en slik tolkning er alt for streng, og det er i Basis for Conclusions (IASB, 2014) lagt til grunn at foretak kan benytte pålitelig og understøttende informasjon for at vesentlig økning i kredittrisiko bare gjelder for en andel av gruppen. Vi illustrerer dette nedenfor med et eksempel.

Eksempel 6: Måling på individuelt og kollektivt nivå

Vi har ovenfor forklart at kredittrisikoen i utgangspunktet bør vurderes på individuelt nivå, men at det i enkelte tilfeller kan være vanskelig å samle informasjon på et slikt disaggregert nivå. Dersom det er hensiktsmessig at vurderingen av kredittrisikoen foretas på kollektivt nivå gir standarden adgang til at foretak kan gjøre det. IASB gir i punktene IE29-IE39 i illustrasjonseksempelene veiledning til hvordan en slik individuell- og kollektiv vurdering kan gjøres. Den videre fremstillingen viser utdrag fra eksempelet (IASB, 2017):

Bank ABC tilbyr boliglån i tre ulike regioner. Boliglånene består av et bredt spekter av inntektsgrupper og et bredt spekter av lån-til-verdi. Med lån-til-verdi menes andelen som finnes ved å dividere lånebeløpet med den takserte verdien til boligen, slik:

$$\text{Lån til verdi} = \frac{\text{Lånebeløp}}{\text{Boligtakst}}$$

Formel 5 Lån-til-verdi, eksempel 6

Jo høyere lån-til-verdi er, jo høyere risiko for mislighold antas det normalt å være på utlånet.

Bankenes kunder plikter videre i eksempelet å oppgi hvilken industri de jobber i, samt hvilken postkode eiendommen de stiller som sikkerhet for lånet befinner seg i. Banken benytter seg av «credit score» - en måling av kredittrisiko som baserer seg på en standard formel for utregning, for å avgjøre om de vil tilby kunden boliglånet eller ikke. Denne målingen benyttes for å bestemme kredittrisikoen ved førstegangsinnregning.

På balansedagen vurderer Bank ABC at de økonomiske forholdene forventes å forverre seg for alle de tre regionene, gjennom at arbeidsledigheten forventes å stige og boligprisene synke. Banken forventer som en konsekvens av dette at misligholdprosenten på utlånsporteføljene vil stige. Den videre fremstillingen viser hvordan banken vurderer kredittap i de tre regionene:

Individuell vurdering

For utlån i region 1 vurderer banken boliglånene individuelt på bakgrunn av en automatisert måling av atferden til låntakerne. Målingen baserer seg på historiske og nåværende forfallsstatuser, oppdaterte lån-til-verdi tall, kundenes atferd knyttet til andre finansielle produkter de har i banken, utlånets størrelse og hvor lang tid det er gått siden boliglånet ble utstedt. Eiendomsverdien finnes ved at systemet oppdaterer for salg av andre eiendomsobjekter i samme postkode, og bruker i tillegg annen fremtidsrettet informasjon som er understøttende og pålitelig som er tilgjengelig uten uforholdsmessige kostnader eller innsats. Banken har historiske data som viser en sterk negativ korrelasjon mellom eiendomsverdien og misligholdprosenten på utlånene, og kan derfor benytte lån-til-verdi som grunnlag for å se om kredittrisikoen endrer seg før

fordringene forfaller. Dette eksemplifiserer hvordan en individuell vurdering på bankenes utlån kan gjøres.

Kollektiv vurdering

Banken har ikke et lignende automatisert system for å overvåke kredittrisikoen i de to andre regionene. Kredittrisikoen bestemmes ved å følge forfallsstatuser, hvor banken i all hovedsak følger presumsjonen om at kredittrisikoen har økt vesentlig for forfalte fordringer som er mer enn 30 dager gamle. For å oppfylle kravene i IFRS 9 punkt 5.5.4 vurderes også kredittrisikoen opp imot annen pålitelig og understøttende informasjon som er fremtidsrettet, og kan innhentes uten uforholdsmessige kostnader eller innsats.

Region 2 inkluderer et gruvesamfunn som er sterkt avhengig av eksport av kull og relaterte produkter. Bank ABC blir oppmerksomme på en nedgang i eksporten av kull, og forventer at flere av kullgruvene må stenges. De forventer derfor at flere av de ansatte i gruvene vil bli arbeidsledige. Banken avgjør at kredittrisikoen knyttet til utlån for de ansatte i gruveselskapet har økt vesentlig, selv om kundene frem til nå har betalt innen forfall. Det er verdt å merke seg at en slik tilnærming til forventede kredittap er utenkelig etter IAS 39, da de ansatte ennå ikke har mistet jobben og fordringene ikke har forfalt. For utlån i region 2 har banken nå segmentert mellom ansatte i gruvene og andre kunder. En slik fremgangsmåte refereres til som en «bottom up»-tilnærming. En slik tilnærming kan gjøres for å segmentere likheter i en portefølje basert på for eksempel type instrument, dato for førstegangsinnregning, industri, lån-til-verdi og gjenværende levetid av instrumentene. Banken må videre avgjøre om kredittrisikoen har økt vesentlig for de andre kundene ved å støtte seg på pålitelig og understøttende informasjon som kan innhentes uten uforholdsmessige kostnader eller innsats. Denne informasjonen skal være historisk, nåværende og fremtidsrettet.

For kunder i region 3 forutser banken at økning i kredittrisikoen er et resultat av forventede økninger i rentenivået over levetiden til utlånene. Historisk sett har økninger i rentenivået vært en av de viktigste indikatorene for fremtidige mislighold for utlån i region 3. Bank ABC vurderer at utlån i region 3 som har flytende rente er en homogen gruppe, og at det ikke er mulig å foreta andre segmenteringer basert på delte karakteristikk. Som et resultat av dette bestemmer Bank ABC seg for at de kan vurdere at kredittrisikoen for en andel av den homogene gruppen kan sies å ha økt vesentlig.

Banken estimerer på bakgrunn av historisk informasjon at en økning i rentenivået med 2 prosentpoeng (200 basispunkter) vil medføre en vesentlig økning i kredittrisikoen for 20 % av de med flytende rente i region 3. En slik tilnærming blir referert til som en «top down»-tilnærming.

3.4 Måling av forventede kredittap

Kredittap defineres som differansen mellom kontraktmessige kontantstrømmer som foretaket har krav på i henhold til kontrakten og de kontantstrømmene foretaket forventer å motta, diskontert ved bruk av den opprinnelige effektive rentesatsen (kredittjustert effektive rente for finansielle eiendeler som har svekket kredittkvalitet på anskaffelsestidspunktet). Foretaket skal estimere kontantstrømmene ved å vurdere alle betingelsene i kontrakten, som for eksempel forskuddsbetalinger og eventuelle utvidelser av lånebeløp, over instrumentets forventede levetid. Kontantstrømmen skal inkludere salg av sikkerhetsobjekt eller lignende som inngår i kontrakten. Vi vil i delkapittel 3.4.6 komme tilbake til behandlingen av eventuelle sikkerhetsstillelser. Standarden definerer *forventede kredittap* som et sannsynlighetsvektet estimat av kredittap over den finansielle eiendelens levetid. Det følger av IFRS 9 at et foretak skal måle de forventede kredittapene av et finansielt instrument på en måte som reflekterer:

- a) et objektivt og sannsynlighetsvektet beløp som er bestemt gjennom å evaluere en rekke mulige utfall;
- b) pengenes tidsverdi; og
- c) pålitelig og understøttende informasjon som er tilgjengelig uten uforholdsmessige kostnader eller innsats på balansedagen som omhandler historiske begivenheter, nåværende forhold og spådde fremtidige økonomiske forhold (IASB, 2014a, para. 5.5.17).

Hvert av disse punktene vil bli nærmere redegjort for i de tre neste delkapitlene.

3.4.1 Sannsynlighetsvektet utfall

Standarden krever at forventede kredittap reflekterer et sannsynlighetsvektet beløp som er bestemt gjennom å evaluere en rekke mulige utfall. Formålet med å estimere forventede kredittap er verken å estimere et verst eller best tenkelig utfall. Det presiseres at et foretak ikke plikter å identifisere alle mulige scenarioer, men at det er nødt til å vurdere risikoen for at

kredittap oppstår gjennom en refleksjon av muligheten for at kredittap enten oppstår eller ikke oppstår. Dette skal gjøres selv om muligheten for at kredittap oppstår anses som svært lav.

Standarden forklarer at det i praksis ikke alltid må brukes komplekse analyser, og at bruk av enkle modeller kan være tilstrekkelig. Hvorvidt bruk av slike enkle modeller er tilstrekkelig avhenger av hvilken pålitelig og understøttende informasjon foretaket kan skaffe seg, uten at kostnadene eller innsatsen ved å få tak i dette anses som uforholdsmessige. En slik enkel analyse kan i praksis skje ved en segmentering av grupper som deler like kredittrisikokarakteristikker for deretter å basere seg på historisk tapsinformasjon, som justeres for nåværende og fremtidsrettet informasjon. Dersom det brukes historiske kredittap som anker for måling av forventede kredittap, må foretaket vurdere om det forelå noen forhold i den perioden kredittapet har sitt utspring fra som var spesielle for denne perioden, for deretter gjøre nødvendige justeringer. Det kan tenkes at de historiske tapene har sitt utspring fra en finanskrisen, noe som kan indikere at «ankeret», dvs. den historiske informasjonen, bør justeres. En slik tilnærming ligner på det som tidligere ble fremstilt som en praktisk tilnærming til måling av forventede kredittap for kundefordringer, og er i samsvar med IFRS 9 punkt B5.5.52 og B5.5.53.

3.4.2 Pengenes tidsverdi

Forventede kredittap skal diskonteres til balansedagen ved bruk av den effektive renten som er satt ved førstegangsinngang. For finansielle instrumenter som bruker flytende rente, skal diskonteringen skje ved bruk av den nåværende effektive renten, men dette vil bare ha betydning dersom innbetaling finner sted på andre tidspunkter enn det som følger av kontrakten. For finansielle eiendeler hvor kredittkvaliteten var svekket på anskaffelsestidspunktet, skal det benyttes en kredittjustert diskonteringsrente.

I høringsutkastet fra 2013 ble det foreslått at foretak skulle gis adgang til å benytte en valgfri rente som lå mellom den risikofrie renten og den effektive renten. De argumenterte med at dette ville redusere de operasjonelle utfordringene ved å finne den effektive renten. IASB opplevde stor misnøye med dette forslaget og det ble hevdet at det ville redusere sammenligningsgrunnlaget mellom foretak. IASB tok dette til etterretning, og det ble i den endelige standarden valgt at man skal diskontere ved bruk av den effektive renten. IASB konkluderte med at dette ville øke sammenlignbarheten, redusere muligheten for regnskapsmanipulasjon og at det var det konseptuelle riktige å gjøre, og vektla dette mer enn de operasjonelle utfordringene det medfører.

3.4.3 Pålitelig og understøttende informasjon

Standarden krever at forventede tap skal reflektere pålitelig og understøttende informasjon som er tilgjengelig uten uforholdsmessige kostnader eller innsats på balansedatoen, og at informasjonen omhandler historiske begivenheter, nåværende forhold og spådde fremtidige økonomiske forhold. Vi har tidligere forklart «uforholdsmessige kostnader eller innsats» og vil ikke gjenta dette her. Når det gjelder fremtidige forhold forklares det i punkt B5.5.50 at foretak ikke plikter å spå forhold over hele levetiden til instrumentet. Det er ikke kontroversielt å hevde at jo lengre løpetid et finansielt instrument har, jo mindre detaljert informasjon om fremtiden vil finnes. På samme måte vil graden av skjønn ved å estimere kredittap øke jo lengre levetid et finansielt instrument har.

Standarden gir adgang til å ekstrapolere tilgjengelig og detaljert informasjon for de periodene som er langt inn i fremtiden. Å ekstrapolere er en matematisk prosess for å beregne ukjente størrelser ut fra størrelser en kjenner (Aarnes, 2017). Ulempen med en slik tilnærming er at trendfremskrivning ikke klarer å ta hensyn til knekkpunktene i en utvikling. Dette var også noe Wallander (1994) påpekte i sin kritikk av tradisjonelle budsjetter. Søket etter informasjon trenger ikke være uttømmende, men foretaket skal vurdere all pålitelig og understøttende informasjon som kan innhentes uten uforholdsmessige kostnader eller innsats, og som er relevant for å estimere forventede kredittap. Informasjonen som benyttes skal inkludere faktorer som er spesifikke til låntaker, generelle økonomiske forhold og en vurdering av nåværende, så vel som fremtidige spådde forhold. Selskapet kan benytte både interne og eksterne kilder, og mulige datakilder inkluderer, men er ikke begrenset til: egne historiske tapserfaringer, egne og eksterne kredittvurderinger, rapporter og statistikk. Selv om forventede kredittap reflekterer foretakets egne forventninger, må også foretaket vurdere observerbar markedsinformasjon om kredittrisikoen til den finansielle eiendelen.

Det må i denne forbindelse presiseres at det som er forklart ovenfor om «pålitelig og understøttende» informasjon både gjelder når foretak skal vurdere om kredittrisikoen har økt vesentlig og i målingen av forventede kredittap.

Eksempel 7: Forventede kredittap basert på en eksplisitt «sannsynlighet for mislighold»-tilnærming

Det er i eksempel 8 i illustrasjonseksemplene tilhørende IFRS 9 vist hvordan et foretak kan estimere forventede kredittap. IASB gir ut to scenarioer som illustrerer hvordan et foretak, på bakgrunn av sannsynligheten for mislighold, kan estimere forventede kredittap. Det må presiseres at pengenes tidsverdi ikke er tatt med i noen av scenarioene. Som tidligere forklart stiller ikke IFRS 9 krav om å bruke en eksplisitt beregningsmodell, og eksempelet er bare en av mange mulige modellvalg for å innfri kravene IFRS 9 stiller til måling av forventede kredittap. Den videre fremstillingen er i all hovedsak en gjengivelse av eksempelet:

Scenario 1

Foretak A har gitt et lån som inngår i virkeområdet til nedskrivningskravene etter IFRS 9. Kredittkvaliteten på utlånet var ikke svekket ved anskaffelse. Foretaket vurderer endringen i risikoen for at mislighold inntreffer i løpet av de neste 12 månedene etter balansedag som et anslag for endringen i risikoen for at mislighold inntreffer over hele instrumentets levetid. De kan benytte denne praktiske anvendelsen fordi mønstre i mislighold ikke kan spores til et bestemt tidspunkt. I vurderingen av kredittrisiko legger foretaket vekt på forventninger knyttet til instrumenter med lignende kredittrisiko, nåværende forfallsstatus og forventede makroøkonomiske forhold de neste 12 månedene. På balansedagen estimerer foretaket at det er 0,5 % sannsynlighet (risiko) for at mislighold vil inntreffe i løpet av de neste 12 månedene. Kredittrisikoen anses ikke å ha økt vesentlig siden førstegangsinnregning, slik at foretaket skal bruke 12-månedersperspektivet for å estimere forventede kredittap. Foretaket estimerer videre at tap gitt mislighold vil begrenses til 25 %. Bruttobeløpet på utlånet, det vil si det balanseførte beløpet før eventuelle tapsavsetninger, er 1 MNOK. Foretaket innregner derfor forventede tap til 1 250 kr:

$$1\,000\,000 \times 0,5\% \times 25\% = 1\,250$$

Scenario 2

Foretak B har en utlånsportefølje som på balansedagen har bruttobeløp på 1 MNOK. Foretaket vurderer at de ikke kan bruke en praktisk tilnærming som vist i forrige

scenario fordi vesentlige betalingsforpliktelser bare gjelder etter de neste 12 månedene. Foretaket må altså vurdere risikoen for mislighold over instrumentenes levetid som grunnlag for å sammenligne kredittrisikoen på balansedagen med kredittrisikoen ved førstegangsinnregning. Foretaket vurderer at utlånsporteføljen skal baseres på kollektivt grunnlag, og at sannsynligheten (risikoen) for mislighold over eiendelenes levetid er 0,5 % de neste 12 månedene. Kredittrisikoen anses ikke å økt vesentlig siden førstegangsinnregning. Foretaket vurderer at tap gitt mislighold vil bli 25 %. Foretak B innregner derfor forventede tap til 1 250 kr:

$$1\,000\,000 \times 0,5\% \times 25\% = 1\,250$$

3.4.4 Forventede kredittap over den finansielle eiendelens levetid

Å estimere forventede kredittap for den finansielle eiendelen over hele dens levetid er noe som er aktuelt etter alle metodene. Etter den generelle metoden blir dette aktuelt for finansielle eiendeler hvor kredittrisikoen har økt vesentlig sammenlignet med førstegangsinnregning. Standarden definerer «forventede kredittap over den finansielle eiendelens levetid» som forventede kredittap oppstått som et resultat av alle mulige misligholdssituasjoner over den forventede levetiden til det finansielle instrumentet. Foretaket skal også innregne en tapsavsetning for fordringer som forventes å bli fullt oppgjort på et senere tidspunkt enn debitor kontraktsmessig forplikter seg til. Dette skjer fordi foretaket skal inkludere pengenes tidsverdi i vurderingen av kredittap.

3.4.5 12-måneders forventede kredittap

Standardens punkt B5.5.42 definerer 12-måneders forventede kredittap som en andel av forventede kredittap over eiendelens levetid. Denne andelen representerer kredittap over hele eiendelens levetid dersom mislighold inntreffer i de neste 12 månedene etter balansedatoen, vektet med sannsynligheten for at dette misligholdet inntreffer. Det presiseres at det ikke kreves en overvekt av sannsynlighet for at mislighold skal inntreffe for å kunne innregne 12-måneders tap, og at det heller ikke er det forventede kredittapet de neste 12 månedene som skal innregnes.

3.4.6 Sikkerhetsstillelser

Som tidligere beskrevet skal normalt ikke sikkerhetsstillelser inkluderes når man vurderer om kredittrisikoen har økt vesentlig. Når man skal måle forventede kredittap skal

sikkerhetsstillelser som er en del av kontrakten likevel inngå i estimeringen av forventede kredittap som beskrevet i punkt B5.5.55. Det fremkommer eksplisitt i definisjonen av kredittap at sikkerhetsstillelser skal inkluderes i målingen av forventede kredittap. Forventede innbetalinger som genereres ved salg av eventuelt sikkerhetsobjekt og forventede utbetalinger som knytter seg til å holde og selge sikkerhetsobjektet inngår i estimeringen av forventede kredittap.

Eksempel 8: Sikkerhetsstillelse

IASB utstedte et eksempel som omhandlet sikkerhetsstillelser i illustrasjonseksemplene (IASB, 2017). Eksempelet omhandler en banks finansiering av en eiendom for et foretak. Lån-til-verdi er 50 prosent ved førstegangsinnregning, og kredittkvaliteten anses ikke svekket på dette tidspunktet. Banken har en prioritert sikkerhet i eiendommen. I etterfølgende periode har foretakets driftsresultat blitt redusert, og det forventes ytterligere nedgang grunnet regulatoriske krav. Banken vurderer at dette kan påvirke foretakets evne til løpende å betjene sine lån. Uavhengige takseringer tilsier at lån-til-verdi nå er på 70 %. På balansedagen vurderes ikke kredittrisikoen til å være absolutt lav. Banken må derfor vurdere om det har vært en vesentlig økning i kredittrisikoen siden førstegangsinnregning. De konkluderer med at kredittrisikoen har økt vesentlig fordi ytterligere forverring av driftsresultatet kan føre til at foretaket ikke evner å betjene sine lån etter hvert som de forfaller. Banken må derfor innregne en tapsavsetning som samsvarer med forventede tap over hele eiendelens levetid. I målingen av forventede kredittap skal banken ta hensyn til beløp den forventer å motta som følge av sikkerhetsstillelsen, slik at forventede kredittap som skal innregnes muligens bare blir en liten brøkdel.

3.5 Lånetilsagn og finansielle garantikontrakter

Lånetilsagn er som nevnt innledningsvis en bindende avtale om å gi et lån i fremtiden, mens det med finansiell garantikontrakt menes en kontraktsfestet plikt for utsteder til å refundere tap som oppstår for innehaver dersom en bestemt debitor bryter vilkårene i et gjeldinstrument. De fleste lånetilsagn og finansielle garantikontrakter vil inngå i virkeområdet til nedskrivningskravene i IFRS 9, og det vises i den forbindelse til delkapittel 3.2 for en nærmere redegjørelse av standardens virkeområde. Vi vil i den videre fremstillingen gi en kort oversikt over spesifikke implementeringskrav for lånetilsagn og garantikontrakter som inngår i

virkeområdet, og som skiller seg fra kravene vi gjennomgående har skrevet om i dette kapitlet som gjelder for andre typer finansielle instrumenter.

3.5.1 Dato for førstegangsinnregning

Det første vi skal nyansere er datoen for førstegangsinnregning. For andre finansielle instrumenter enn lånetilsagn og garantikontrakter vil tidspunkt for førstegangsinnregning vanligvis være handelsdagen. For lånetilsagn og garantikontrakter følger det av IFRS 9 punkt 5.5.6 at det med dato for førstegangsinnregning menes den dagen det oppstår en ugjenkallelig forpliktelse. Dette vil eksempelvis være tidspunktet en bank gir kunden et juridisk bindende lånetilsagn og banken ikke kan tilbakekalle dette uten at kunden samtykker.

3.5.2 Maksimal periode for måling av forventede kredittap

For andre finansielle instrumenter enn lånetilsagn og garantikontrakter vil maksimal periode man skal basere seg på for å måle forventede kredittap være den maksimale kontraktsperioden som foretaket eksponeres for kredittrisiko. For lånetilsagn og garantikontrakter vil maksimal periode for å måle forventede kredittap være den maksimale kontraktsperioden som foretaket forpliktelser seg til å yte kreditt. Det er spesielle nedskrivningskrav for lånetilsagn som er rullerende kredittfasiliteter, dvs. der hvor kreditten fylles opp igjen etter hvert som kunden tilbakebetaler det han har lånt. Et typisk eksempel på slik rullerende kreditt er kredittkort og kassekreditt. Lånetilsagn som ikke er en rullerende kredittfasilitet er tilsagn om kreditt som ikke fylles opp igjen etter hvert som kunden tilbakebetaler lånebeløpet, for eksempel lånetilsagn til bolig. Vi kommer tilbake til maksimal periode for måling av forventede kredittap knyttet til rullerende kredittfasiliteter i delkapittel 3.6.

3.5.3 Vurdering av økt kredittrisiko

Vurderingen av om det har vært en vesentlig økning i kredittrisikoen på andre finansielle instrumenter enn lånetilsagn og garantikontrakter skjer på bakgrunn av endringer i risikoen for at mislighold inntreffer for det finansielle instrumentet. Når det gjelder lånetilsagn skal man vurdere endring i risikoen for mislighold på det potensielle utlånet som relaterer seg til lånetilsagnet. For foretak med finansielle garantikontrakter gjøres vurderingen på slike forpliktelser ved å vurdere endring i risikoen for at en spesifikk debitor misligholder sine forpliktelser.

3.5.4 Definisjon av kredittap

Den generelle definisjonen av *kredittap* for finansielle instrumenter er nåverdien av differansen mellom kontantstrømmen foretaket har krav på i henhold til kontrakten og kontantstrømmen foretaket forventer å motta. For lånetilsagn er definisjonen av kredittap noe ulik. Kredittap på lånetilsagn er nåverdien av differansen mellom de kontraktsmessige kontantstrømmene foretaket har krav på dersom låntaker benytter kreditten og kontantstrømmen foretaket forventer å motta dersom låntaker benytter kreditten. Punkt B5.5.30 presiserer at forventede kredittap skal basere seg på forventet benyttet kreditt.

For finansielle instrumenter som ikke har en vesentlig økning i kredittrisikoen siden førstegangsinnregning, og som følgelig skal estimere forventede tap etter 12-månedersperspektivet, skal det vurderes hvor stor andel av lånetilsagnet de forventer vil bli benyttet i de påfølgende 12 månedene som grunnlag for å estimere forventede tap.

I de tilfeller det er en vesentlig økning i kredittrisikoen siden førstegangsinnregning, skal foretak vurdere hvor stor andel av lånetilsagnet de forventer vil bli benyttet over levetiden til lånetilsagnet som grunnlag for å estimere forventede kredittap. Forventede kredittap for finansielle garantikontrakter er nåverdien av forventede betalinger for å refundere tap som innehaveren av garantien opplever, fratrukket beløp som utstederen forventer å motta fra innehaveren, debitoren eller annen part. Finansielle garantikontrakter skal innregnes som en avsetning på gjeldssiden i balansen i henhold til IFRS 7 punkt B8E. Dette skal i noen tilfeller også gjøres for lånetilsagn, og det vises i den forbindelse til eksempel 9 i delkapittel 3.6 «Rullerende kredittfasiliteter».

3.6 Rullerende kredittfasiliteter

Enkelte finansielle instrumenter består både av et lån og et lånetilsagn, hvor foretakets kontraktsmessige mulighet til å kreve lånetilsagnet oppsagt og utlånet oppgjort i realiteten ikke begrenser foretakets eksponering av kredittrisiko. Basis for Conclusions punkt B5.5.39 (IASB, 2014) eksemplifiserer dette med at kredittkort og kassekreditt ofte utstedes med en klausul om oppgjør og kansellering med inntil en dags varsel. Tilbake i forrige delkapittel sa vi at maksimal periode for å måle forventede kredittap for lånetilsagn er den maksimale kontraktsperioden som foretaket forpliktet seg til å yte kreditt. Kredittkort og kassekreditt som har kontraktsfestet at de kan sies opp med en dags varsel er, i henhold til definisjonen i forrige delkapittel, bare

eksponert for kredittrisiko i én dag. Nevnte punkt presiserer at eksponeringen av kredittrisiko for slike finansielle instrumenter i praksis ofte er over en lengre periode enn den ene nevnte dagen. Dette begrunner de med at banker vanligvis ikke vil benytte retten til å kansellere lånetilsagnet og kreve benyttet kreditt oppgjort før det foreligger objektive bevis for at kredittrisikoen har økt, og at kredittap på dette tidspunktet muligens ikke kan forhindres. Veiledningen utdyper ytterligere hva som karakteriserer finansielle instrumenter som faller inn under dette delkapittelet:

- a) Det finansielle instrumentet har ikke en avtalt eller spesifikk nedbetalingsplan og kontrakten inneholder vanligvis en betingelse om kort oppsigelsesvarsel;
- b) Foretakets mulighet for å kansellere lånetilsagnet og kreve utlånet oppgjort inngår ikke i den daglige styringen av disse finansielle instrumentene og kansellering blir muligens bare begrenset til de tilfeller hvor foretaket blir klar over at kredittrisikoen har økt vesentlig; og
- c) Det finansielle instrumentet styres på kollektivt nivå og ikke individuelt (IASB, 2014a, para. B5.5.39).

For å bestemme hva den maksimale perioden som danner grunnlaget for forventede kredittap på slike finansielle instrumenter skal være, fremgår det av standarden at foretak skal benytte historisk informasjon og erfaring om:

- a) Perioden foretaket var eksponert for kredittrisiko på lignende finansielle instrumenter;
- b) I hvilken tidsperiode det har skjedd mislighold på lignende finansielle instrumenter hvor kredittrisikoen har økt vesentlig; og
- c) Hvilke typer handlinger det forventes at de ansvarlige for risikostyring foretar seg når det oppstår vesentlige økninger i kredittrisikoen. Eksempler på handlinger som er relevante er reduksjon eller kansellering av den ubenyttede kreditten (IASB, 2014a, para. B5.5.40).

IASB har i illustrasjonseksemplene punkt 58-65 gitt et eksempel på hvordan man kan utarbeide forventede kredittap for slike typer finansielle eiendeler (IASB, 2017). Vi har valgt å gjengi enkelte deler av dette, og gjort modifikasjoner og lagt inn ekstramomenter der vi mener det er relevant for å få et mer utfyllende eksempel.

Eksempel 9: Rullerende kredittfasiliteter

Bank ABC tilbyr kredittkort til sine kunder, hvorav den benyttede og ubenyttede kreditten begge styres på kollektivt nivå sammen. Kredittkortene har en klausul om at den benyttede kreditten kan kreves oppgjort og den ubenyttede kreditten kansellert med en dags varsel. Vurderingen om å si opp utlånene foretas ikke i den daglige styringen av de finansielle instrumentene, og begrenses til hvorvidt det foreligger objektive indikasjoner på at kredittrisikoen har økt vesentlig. Dette gjør at banken vurderer at maksimal periode for innregning av forventede kreditttap ikke begrenses til én dag, fordi den reelle kredittrisikoen de eksponeres for, i praksis er mer enn den ene dagen som følger av kontrakten. Banken segmenterer kredittkortporteføljen sin ved om kredittrisikoen har økt vesentlig eller ikke siden førstegangsinnregning. På balansedagen består bankens kredittkortportefølje av benyttet kreditt på 600 MNOK, og 400 MNOK som ikke er benyttet. Foretaket tar i betraktning følgende punkter for å vurdere forventet levetid for porteføljen:

- a) Perioden foretaket var eksponert for kredittrisiko på lignende finansielle instrumenter;
- b) I hvilken tidsperiode det har skjedd mislighold på lignende finansielle instrumenter hvor kredittrisikoen har økt vesentlig; og
- c) Hvilke typer handlinger det forventes at de ansvarlige for risikostyring foretar seg når det oppstår vesentlige økninger i kredittrisikoen. Eksempler på handlinger som er relevante er reduksjon eller kansellering av den ubenyttede kreditten.

På bakgrunn av disse momentene kommer Bank ABC frem til at forventet levetid på porteføljen er 30 måneder. Foretaket har estimert at 25 % av porteføljen har en vesentlig økning i kredittrisikoen siden førstegangsinnregning. Det vises til generell teori i oppgaven om hvilke momenter foretaket vurderer når det gjelder vurderingen av om kredittrisikoen har økt vesentlig. Av foretakets portefølje er det 25 % av den benyttede kreditten, det vil si 150 MNOK, som det skal innregnes livstidsavsetninger på grunnlag av. For å vurdere forventede kreditttap knyttet til ubenyttet kreditt, skal foretaket i henhold til punkt B5.5.31 estimere hvor stor andel av ubenyttet kreditt som kommer til å bli benyttet. Foretakets estimat tilsier at 80 % av den ubenyttede kreditten vil bli benyttet av kundene. Eksponeringen av kredittrisiko knytter seg derfor til 600 MNOK for den benyttede kreditten, og 320 MNOK for den ubenyttede kreditten.

Eksponering av kredittrisiko for ubenyttet

$$= \text{Ubenyttet kreditt} \times \text{forventet bruk av ubenyttet kreditt}$$

$$\begin{aligned} \text{Eksponering av kredittrisiko for ubenyttet} &= 400\,000\,000 \times 80\% \\ &= 320\,000\,000 \end{aligned}$$

Formel 6 Eksponering av kredittrisiko, eksempel 9

For den benyttede kreditten danner 450 MNOK grunnlaget for nedskrivninger etter 12-månedersperspektivet og 150 MNOK over levetiden. For den ubenyttede kreditten vil 240 MNOK danne grunnlaget for tap etter 12-månedersperspektivet, mens 80 MNOK, 25 % av 320 MNOK, knytter seg til eksponering av kredittrisiko som har økt vesentlig siden førstegangsinnregning.

	Benyttet kreditt	Ubenyttet kreditt
Eksponering av kredittrisiko	600 MNOK	320 MNOK
Ingen vesentlig økning i kredittrisiko (75 %)	450 MNOK	240 MNOK
Vesentlig økning i kredittrisiko (25 %)	150 MNOK	80 MNOK

Tabell 14 Kredittrisiko, eksempel 9

Vi kan videre forutsette at Bank ABC estimerer risikoen for mislighold til 5 % på de finansielle instrumentene de neste 12 månedene, og 25 % for instrumentene som måles over levetiden. Tapene gitt mislighold er estimert til å være 90 % for alle finansielle instrumentene, uavhengig av kredittrisiko.

	Vesentlig økning i kredittrisiko	Ingen vesentlig økning i kredittrisiko
Risiko for mislighold	25 %	5 %
Tap gitt mislighold	90 %	90 %

Tabell 15 Risikovurdering, eksempel 9

Forventede kredittap blir da totalt 82,8 MNOK:

Forventet kredittap

$$\begin{aligned} &= \sum (\text{Eksponert kreditt} \times \text{risiko for mislighold} \\ &\quad \times \text{tap gitt mislighold}) \end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
& (450\,000\,000 \times 5\% \times 90\%) + (150\,000\,000 \times 25\% \times 90\%) \\
& + (240\,000\,000 \times 5\% \times 90\%) + (80\,000\,000 \times 25\% \times 90\%) \\
& = 82\,800\,000
\end{aligned}$$

Formel 7 Forventede kredittap, eksempel 9

Det kan være nødvendig å skille ut forventede tap mellom det som knytter seg til den benyttede og den ubenyttede kreditten. Forventede tap som relaterer seg til den benyttede kreditten er:

$$(450\,000\,000 \times 5\% \times 90\%) + (150\,000\,000 \times 25\% \times 90\%) = 54\,000\,000$$

Forventede tap som relaterer seg til den ubenyttede kreditten er:

$$(240\,000\,000 \times 5\% \times 90\%) + (80\,000\,000 \times 25\% \times 90\%) = 28\,800\,000$$

Årsaken til at det noen ganger er nødvendig å skille mellom den benyttede og den ubenyttede kreditten, er at kredittap som relaterer seg til den benyttede kreditten noen ganger skal innregnes som en tapsavsetning for finansielle instrumenter, mens kredittap som vedrører ikke benyttet kreditt skal innregnes som en gjeldspost. Med andre ord skal begge innregnes som en kreditpost i balansen, men førstkommende går som en kreditpostering på eiendelssiden i balansen og reduserer den balanseførte nettoverdien av den finansielle eiendelen, mens kredittap knyttet til ubenyttet kreditt innregnes som avsetning på gjeldssiden. Dette har sammenheng med at lånetilsagn er «off-balance sheet» da de ikke oppfyller kriteriene for balanseføring. Hvorvidt ubenyttet kreditt skal innregnes som en gjeldspost i balansen, og ikke som en kreditpostering som reduserer eiendelen, avhenger av om foretaket kan skille ut andelene av forventede kredittap som knytter seg til den benyttede og ubenyttede kreditten. Dersom man klarer å skille ut forventede kredittap mellom dette, skal innregningen skje som vist ovenfor i dette avsnittet. Klarer man ikke å skille ut, skal hele kredittapet innregnes som en tapsavsetning mot eiendelen i henhold til IFRS 7 punkt B8E.

3.7 Noteopplysninger

Fordi det ikke er hensiktsmessig eller plass til å gi alle opplysninger om regnskapet i resultatregnskapet og balansen, er det derfor bedre å gi disse opplysningene særskilt gjennom en egen del for noteopplysninger (Huneide, Pedersen, Schwencke og Haugen, 2013).

Noteopplysninger knyttet til finansielle instrumenter følger av IFRS 7 *Finansielle instrumenter – opplysninger*. Standardens punkt 44Z uttrykker at en rekke endringer gjøres gjeldende på det tidspunktet man tar i bruk IFRS 9. Omfanget til notekravene som vedrører kredittrisikoen øker betraktelig ved implementeringen av IFRS 9, sammenlignet med notekravene som er gjeldende i dag (EY, 2014). Vi vil i dette kapitlet utelukkende ha fokus på kredittrisikoen, da de vesentligste endringene for obligatoriske noteopplysninger som gjelder nedskrivninger av finansielle instrumenter knytter seg til dette. Fremstillingen vil ikke være fullstendig, men fokuset vil være på det vi mener er viktigst. Den videre gjennomgangen tar med andre ord sikte på å forklare nye krav til tilleggsinformasjon i notene som følge av ny tapsmodell. Notekravene som nevnes nedenfor gjøres først gjeldende når foretaket implementerer IFRS 9. Vi vil avslutningsvis i delkapittel 3.7.4 diskutere våre egne betraktninger vedrørende nye notekrav for finansielle instrumenter.

Punkt 6 i IFRS 7 presiserer at foretak skal klassifisere finansielle instrumenter som deler karakteristikker i grupper for noteopplysningsformål. En slik gruppe blir heretter referert til som en instrumentklasse («classes of financial instruments»). Dette er nærmere spesifisert i veiledningen, hvor standarden i all hovedsak gir adgang til at foretaket selv velger inndelingen, og at vurderingen skal baseres på en kost-nyttevurdering. Nyten er den ekstra informasjonen regnskapsbrukeren får dersom man i stor grad disaggregerer de finansielle instrumentene i mindre deler. Kostnaden er at brukeren kan drukne i overflødig informasjon, og at det er kostnadskrevende å gi svært detaljert informasjon. Som et minimum kreves det likevel at foretaket skiller mellom finansielle instrumenter målt til amortisert kost og virkelig verdi.

IFRS 7 presiserer at noteopplysningene om kredittrisiko skal gjøre brukeren av regnskapet i stand til å forstå effekten kredittrisikoen har på beløpene, tidspunktene og usikkerheten knyttet til fremtidige kontantstrømmer. For å nå dette målet introduserer standarden en tredeling av hva noteopplysningene skal inkludere: *kredittrisikoåndtering, kvalitativ og kvantitativ informasjon om beløpene i forventede kredittap, og eksponering av kredittrisiko*.

3.7.1 Kredittrisikoåndtering

Kravene knyttet til noteopplysninger som gjelder kredittrisikoåndteringen følger av punktene 35F og G. Foretak plikter å forklare dens praksis knyttet til kredittrisikoåndtering, og hvordan håndteringen relaterer seg til innregning og måling av forventede kredittap. For å nå dette målet skal foretak gi noteopplysninger som gjør regnskapsbrukeren i stand til å forstå og evaluere:

- a) Hvordan foretaket avgjør om kredittrisikoen til finansielle instrumenter har økt vesentlig siden førstegangsinnregning. Det skal dessuten opplyses om hvordan
 - a. finansielle instrumenter vurderes til å ha absolutt lav kredittrisiko etter unntaksregelen i IFRS 9 hvis dette er aktuelt, og
 - b. foretaket argumenterer for at presumsjonen om vesentlig økning i kredittrisiko for fordringer som har forfalt for mer enn 30 dager siden ikke gjelder.
- b) Foretakets egen definisjon av mislighold og hvorfor de benytter denne definisjonen. Veiledningen utdyper at dette kan inkludere informasjon om kvalitative og kvantitative faktorer som definerer mislighold, og hvorvidt det er benyttet forskjellige definisjoner på tvers av ulike finansielle eiendeler.
- c) Hvordan finansielle instrumenter grupperes dersom forventede kredittap måles på kollektivt nivå.
- d) Hvordan foretaket vurderer at finansielle eiendeler har svekket kredittkvalitet (IASB, 2005, para. 35F).

Videre skal foretaket forklare inndata, forutsetninger og estimeringsteknikker som benyttes for å oppfylle nedskrivningskravene etter IFRS 9. For dette formålet skal foretaket gi noteopplysninger om:

- a) Grunnlaget for inndata, forutsetninger og estimeringsteknikker som er brukt til å:
 - a. Måle kredittap etter 12-månedersperspektivet eller livstidsavsetninger.
 - b. Bestemme hvorvidt kredittrisikoen har økt vesentlig siden førstegangsinnregning.
 - c. Bestemme hvorvidt finansielle eiendeler har svekket kredittkvalitet.
- b) Hvordan fremtidsrettet informasjon brukes for å bestemme forventede kredittap, inkludert bruken av makroøkonomisk informasjon.
- c) Endringer i vesentlige forutsetninger eller estimeringsteknikker og hvorfor endringene har oppstått (IASB, 2005, para. 35G).

3.7.2 Kvalitativ og kvantitativ informasjon om beløpene i forventede kredittap

Det er krav om at foretak skal forklare periodens endring i tapsavsetning. Dette skal gjøres ved å oppstille en avstemming av tapsavsetningen fra inngående balanse til utgående balanse i en tabell for hver instrumentklasse. Endringene som gjelder a-c nedenfor skal presenteres separat i avstemmingen:

- a) Tapsavsetningen knyttet til forventede kredittap etter 12-månedersperspektivet.
- b) Tapsavsetningen knyttet til forventede kredittap som måles over hele levetiden for:
 - a. Finansielle instrumenter hvor kredittrisikoen har økt vesentlig siden førstegangsinnregning, men hvor kredittkvaliteten ikke er svekket.
 - b. Finansielle eiendeler som har svekket kredittkvalitet på balansedagen, men som ikke hadde det på anskaffelsestidspunktet.
 - c. Kundefordringer, kontraktseiendeler og fordringer tilknyttet finansielle leieavtaler hvor tapsavsetningen måles etter IFRS 9 punkt 5.5.15
- c) Finansielle eiendeler som har svekket kredittkvalitet på tidspunktet for førstegangsinnregning. For slike eiendeler skal foretak i tillegg opplyse om hvor mye forventede kredittap som ikke er innregnet. Husker man tilbake til delkapittel 3.3.1, så skal slike eiendeler innregnes til anskaffelseskost, og selv om man kjøper til betydelig underkurs skal ikke tapet som stammer fra underkursen innregnes som en tapsavsetning i balansen. Dette tapet skal likevel fremgå av notene (IASB, 2005, para. 35H).

Videre kreves det at foretak gir informasjon i notene om hvordan vesentlige endringer i bruttobeløpet (dvs. balanseført beløp før fratrukk for tapsavsetning) for hver instrumentklasse påvirker tapsavsetningen. Informasjonen skal presenteres separat for finansielle instrumenter i avstemmingen av tapsavsetningen, og skal inkludere relevante kvantitative og kvalitative faktorer. Eksempler på slik informasjon er:

- a) Endringer som følge av periodens anskaffede finansielle instrumenter;
- b) Endringer som følge av periodens fraregnede finansielle instrumenter; og
- c) Endringer som knytter seg til hvorvidt forventede kredittap på finansielle instrumenter er målt etter 12-månedersperspektivet eller over hele levetiden.

I tabell 16 nedenfor fremstiller vi et fiktivt eksempel for hvordan en bank kan forklare periodens endring i tapsavsetninger for instrumentklassen *utlån målt til amortisert kost* i noteopplysningen.

Tapsavsetning for instrumentklasse: utlån til kunder målt til amortisert kost

Tapsavsetning (i MNOK)	12-måneders forventet tap	Forventet tap over livstid hvor kredittkvaliteten ikke er svekket	Forventet tap over livstid hvor kredittkvaliteten er svekket	Utlån med svekket kredittkvalitet ved førstegangsinnregning	Total
Inngående balanse	5 000	8 000	8 500	250	21 750
Overføringer til:					
12-måneders forventet tap	650	-600	-50	-	-
Forventet tap over livstid hvor kredittkvaliteten <i>ikke</i> er svekket	-850	150	-600	-	-1 300
Forventet tap over livstid hvor kredittkvaliteten er svekket	-250	-160	190	-	-220
Endring pga oppdatert estimering av forventet tap	270	600	140	20	1 030
Nyanskaffede finansielle eiendeler	700	-	-	-	700
Fraregnede finansielle eiendeler	-	-	-700	-	-700
Valutaendringer	-40	-40	-150	-	-230
Utgående balanse	5 480	7 950	7 330	270	21 030

Tabell 16 Noteeksempel etter IFRS 7, kapittel 3.7

For å gjøre regnskapsbrukerne i stand til å forstå effekten sikkerhetsstillelser har på forventede kreditttap, skal foretak for hver instrumentklasse gi noteopplysninger om:

- a) Hvilke beløp som representerer foretakets maksimale eksponering av kredittrisiko uten å ta hensyn til sikkerhetsstillelser. For de fleste finansielle eiendeler vil dette i praksis være amortisert kost.
- b) En beskrivelse av foretakets sikkerhetsstillelser som inkluderer
 - a. Sikkerhetsobjektets natur og kvalitet;
 - b. En forklaring av vesentlige negative endringer knyttet til kvaliteten på sikkerhetsstillelsen; og
 - c. Informasjon om finansielle instrumenter som ikke er nedskrevet fordi det er stilt sikkerhet for den finansielle eiendelen.
- c) Kvantitativ informasjon om sikkerhetsstillelser som knytter seg til finansielle eiendeler som har svekket kredittkvalitet på balansedagen. For eksempel kvantifisering av i hvilken grad sikkerhetsstillelsen reduserer kredittrisikoen (IASB, 2005, para. 35K).

Det er verdt å merke seg at det ikke stilles krav til at notene opplyser om sikkerhetsobjektets virkelige verdi eller kvantifiseringen av sikkerhetsstillelser i estimeringen av forventede kredittap.

3.7.3 Eksponering av kredittrisiko

Regnskapsbrukerne skal være i stand til å vurdere foretakets eksponering mot kredittrisiko og forstå vesentlige konsentrasjoner av kredittrisiko. En slik konsentrasjon av kredittrisiko er debitorer i samme geografiske region med like økonomiske karakteristikk, som påvirker gruppens evne til å oppfylle sine forpliktelser ved endringer i makroøkonomiske forhold. Foretaket skal i noteopplysningene rangere kredittrisikoen basert på risiko for mislighold knyttet til de finansielle eiendelenes bruttobeløp, samt eksponeringen av kredittrisiko for lånetilsagn og finansielle garantikontrakter. Rangeringen av kredittrisiko i den eksterne regnskapsrapporteringen skal være konsistent med det som benyttes til interne formål. Denne informasjonen skal gis separat for finansielle instrumenter:

- a) Hvor forventede kredittap estimeres etter 12-månedersperspektivet
- b) Hvor forventede kredittap estimeres over levetiden og som er:
 - a. Finansielle instrumenter hvor kredittrisikoen har økt vesentlig siden førstegangsinnregning, men hvor kredittkvaliteten ikke er svekket.
 - b. Finansielle eiendeler som har svekket kredittkvalitet på balansedagen, men som ikke hadde det på anskaffelsestidspunktet.
 - c. Kundefordringer, kontraktseiendeler og fordringer tilknyttet finansielle leieavtaler hvor tapsavsetningen måles etter IFRS 9 punkt 5.5.15
- c) Finansielle eiendeler som har svekket kredittkvalitet på tidspunktet for førstegangsinnregning (IASB, 2005, para. 35M).

3.7.4 Avsluttende kommentarer

Ifølge Fardal (2007) har noteopplysninger vært et av områdene hvor Finanstilsynet historisk sett har funnet flest avvik fra IFRS-standardene. Som det fremgår av fremstillingen i dette kapitlet er de nye notekravene svært omfattende. Generelt er opplysningskravene etter IFRS mer omfattende enn etter NGAAP. Dette har sammenheng med at IFRS er mer balanseorientert og følgelig i større grad baserer seg på bruk av virkelig verdi. Dette medfører større grad av skjønsmessige vurderinger, og det er derfor viktig å gjøre leseren av regnskapet oppmerksom på de forutsetningene som vurderingene baseres på. Ved overgangen fra en objektiv tapsmodell

til en forventet tapsmodell beveger man seg samtidig i en mer prinsippbasert retning. Bruken av skjønnsmessige vurderinger øker dermed for regnskapsprodusenten, slik at det er naturlig med mer omfattende opplysningskrav.

Hvorvidt det er bra med så omfattende notekrav vil avhenge av en kost-nyttevurdering. Ijiri (1983) og Gjesdal (1981) mener at det for beslutningsformålet alltid vil være tjent med økt omfang av informasjon. For investors beslutningsformål vil det være nyttig at regnskapsprodusenten i større grad rapporterer relevant og pålitelig informasjon. Som vi vil komme tilbake til i kapittel 4 anses investor som den viktigste regnskapsbrukeren etter IFRS. Det vil være relevant for investor å forstå effekten kredittrisikoen har på beløpene, tidspunktene og usikkerheten knyttet til fremtidige kontantstrømmer. Ulempene med et stort omfang notekrav knytter seg til at det er kostnadskreven for produsenten å utarbeide, samt at regnskapsbrukerne risikerer å drukne i informasjon.

IFRS 7 stiller krav til et stort omfang av noteopplysninger, som har potensiale til å øke regnskapets relevans, fordi det må rapporteres større grad av informasjon om underliggende kredittrisiko. Relevant informasjon er et av de grunnleggende kvalitetskravene etter det konseptuelle rammeverket i IFRS. Med relevant informasjon menes regnskapsinformasjon som er i stand til å gjøre en forskjell for regnskapsbrukernes beslutninger. Det vil eksempelvis være relevant for regnskapsbruker å vite hvordan foretaket avgjør om kredittrisikoen har økt vesentlig siden førstegangsinnregning, hva grunnlaget for inndata, forutsetninger og estimeringsteknikker som er brukt til å måle kredittap er, samt å få en beskrivelse av foretakets sikkerhetsstillelser.

Det kan tenkes at omfattende krav til noteopplysninger kan føre til økt rapportering av irrelevant informasjon. Man risikerer også bruk av såkalte sjekklister der regnskapsprodusentene kun har som formål å oppfylle notekravene, men hvor de glemmer å fremheve det som egentlig betyr noe for brukerne. Etter IAS 1 *Presentasjon av finansregnskapet* presiseres det at regnskapsprodusentene ikke trenger å gi opplysninger som kreves av en regnskapsstandard dersom opplysningene ikke anses som vesentlige. Opplysninger er vesentlige dersom utelatelse av dem er egnet til å påvirke økonomiske beslutninger som tas av regnskapsbrukerne. Bestemmelsen i IAS 1 tilsier dermed at opplysninger som ikke er relevante, ikke trenger og presenteres i regnskapet. Kravene til noteopplysninger etter IFRS 7 bærer preg av å være prinsippbaserte. Dette medfører at foretakene må bruke stor grad av skjønn når de vurderer

hvilken informasjon de skal rapportere, slik at grad av relevant informasjon vil avhenge av regnskapsprodusentenes praksis.

Det følger av Forskrift om årsregnskap for banker mv. § 8-6 at det skal gis opplysninger om utlån i samsvar med IFRS 7 om kredittrisikoen. Dette gjelder for alle norske banker, både unoterte og noterte, slik at banker som ikke rapporterer etter IFRS må gi den tilleggsinformasjonen vi har fremstilt ovenfor. Finanstilsynet vurderte hvorvidt det burde gis lettelse for opplysningskravene for unoterte banker. De mente nye regler for nedskrivninger gjorde disse opplysningskravene særlig viktige, og foreslo derfor ingen lettelse.

3.8 Ikrafttredelsesdato og overgangsregler for nedskrivninger

Ikrafttredelsesdatoen til IFRS 9 er for regnskapsperioder som begynner 1. januar 2018 eller senere. For foretak som ikke har avvikende regnskapsår vil derfor kravene i IFRS 9 komme til anvendelse i begynnelsen av regnskapsåret 2018. Det er i standardens punkt 7.1.1 gitt adgang for foretak til å implementere standarden før. Etter flere utsettelse av ikrafttredelsesdatoen ble standarden endelig EU-godkjent i slutten av 2016. Den videre fremstillingen dreier seg om hvordan foretak skal løse problemstillingene som oppstår når de endrer regnskapsprinsipp som følge av overgangen fra IAS 39 til IFRS 9, og da særlig med vekt på nedskrivninger.

Det følger av standardens punkt 7.2.1 at prinsippendring som et resultat av overgang til IFRS 9 skal innregnes i samsvar med kravene i IAS 8 *Regnskapsprinsipper, endringer i regnskapsmessige estimater og feil*. Punkt 19 (b) i IAS 8 (IASB, 2003d) forklarer at foretak skal innregne effektene av overgang til ny standard på bakgrunn av et retrospektivt perspektiv, med mindre den nye standarden har egne særregler for dette. Med retrospektiv virkning menes at foretak i årsrapporten skal presentere som om prinsippet alltid har eksistert og blitt anvendt. Dette medfører en omarbeidelse av sammenligningstall for perioder som blir presentert i årsrapporten og som knytter seg til perioder før den regnskapsperioden standarden har sin ikrafttredelse. Det følger av IAS 8 punkt 22 at foretak som anvender overgang med tilbakevirkende kraft, skal justere åpningsbalansen til alle berørte komponenter av egenkapitalen som påvirkes av endret regnskapsprinsipp tilbake til den tidligste perioden som presenteres i årsrapporten. For foretak som ikke har implementert IFRS 9 tidligere enn 1. januar 2018, skal resultateffekten av nedskrivninger også for 2017 presenteres etter IFRS 9. En oversikt over inngående balanseverdier tilbake til begynnelsen av 2017 for finansielle instrumenter som om foretaket benyttet måling og klassifisering av disse etter IFRS 9 er

nødvendig for å gjøre dette. Årsaken til det er at resultatregnskapet for året før 2018 inngår i sammenligningstallene som presenteres i årsrapporten, og for å finne resultateffekter knyttet til nedskrivninger må man vite hvor mye som var nedskrevet ved periodens begynnelse.

En slik retrospektiv anvendelse stiller strenge krav til foretakene. Det vil for det første kreve at foretak vil måtte ha systemer som kan si noe om hvor stor kredittrisikoen var i periodene før IFRS 9 implementeres. Foretak må med retrospektiv anvendelse estimere kredittrisikoen på balansedagene for perioder hvor IAS 39 var den gjeldende standarden. Dette må gjøres for å vurdere om kredittap skal basere seg på 12-månedersperspektivet eller over hele den finansielle eiendels levetid. Det er ikke gitt at foretak har slike systemer, da dette ikke er en like viktig komponent for nedskrivningsformål etter IAS 39 som det vil bli etter IFRS 9. En mulig løsning er selvsagt at foretak som ikke skal benytte adgangen til tidlig implementering av IFRS 9, utarbeider slike kredittrisikosystemer ved begynnelsen av 2017, og anvender disse systemene for å estimere nedskrivninger både under og etter ikrafttredelsesperioden til IFRS 9, samt til hjelp for sammenligningstall for perioden før IFRS 9 får virkning. Dette problemet reflekteres det over i Basis for Conclusions punkt BC7.75 (a) (IASB, 2014). Flere foretak ga tilbakemelding at slik informasjon om kredittrisiko ikke samles inn på daværende tidspunkt, og at slike tilbakegående vurderinger derfor kan bli vanskelige.

Respondentene fra høringsutkastet kan også fortelle om et annet problem ved å anvende den retrospektive metoden: Ettersom det tidligere ikke er samlet inn informasjon om kredittrisikoen på tilsvarende måte som kreves etter IFRS 9, vil det foreligge en risiko for at innregningen og målingen av forventede kredittap for tidligere perioder som innhentes for sammenligningsformål i rapporteringen, vil basere seg på etterpåklokskap. Man kan tenke seg at regnskapstall som knytter seg til forventede kredittap for tidligere perioder i stor grad vil basere seg på etterpåklokskap og at man, bevisst eller ubevisst, ikke klarer å estimere forventede kredittap som baserer seg på den informasjonen som forelå i de foregående periodene. Det kan tenkes at foretak benytter informasjon som fremkommer på et senere tidspunkt enn balansedagen for sine sammenligningstall i tidligere perioder. På bakgrunn av risikoen for etterpåklokskap og de praktiske problemene et tilbakegående perspektiv ville medført, bestemte IASB seg for at de ønsket en annen løsning.

Det følger av IFRS 9 punkt 7.2.15 at foretak ikke trenger å omarbeide sammenligningstallene vedrørende den nye tapsmodellen i forbindelse med overgangen fra IAS 39. De har faktisk gått

så langt som å forby retrospektiv anvendelse med mindre det er mulig å gjøre dette uten å være etterpåklod. Det følger av nevnte punkt hvordan foretak som ikke omarbeider sammenligningstall på implementeringsdatoen til IFRS 9 skal innregne effekten. Differansen mellom forrige periodes balanseførte verdier og balanseførte verdier som følge av anvendelse av IFRS 9, skal på implementeringstidspunktet innregnes mot passende egenkapitalkomponenter. Effekten av ny tapsmodell skal med andre ord innregnes direkte mot egenkapitalen, dersom foretak ikke omarbeider sammenligningstallene. På implementeringstidspunktet omfatter derfor ny tapsmodell og dens effekter også finansielle eiendeler som var innregnet før implementeringsdatoen, og den vil følgelig ha en tilbakevirkende effekt som føres mot egenkapitalen hvis sammenligningstallene ikke omarbeides. Dersom sammenligningstallene ikke omarbeides er det ikke krav om å stille opp tre balanser, slik det er ved prinsippendring hvis sammenligningstallene omarbeides.

Eksempel 10: Innregning på overgangsdato

Hovedregelen etter IFRS 9 kan illustreres med et enkelt eksempel: Vi antar at Bank X ikke har valgt en tidlig implementering av IFRS 9. Banken har for rapporteringsperioden 2017 benyttet IAS 39 der det er relevant, og tapsavsetninger per 31.12.2017 baserer seg på en såkalt incurred loss model. La oss anta at de har finansielle eiendeler som inngår i virkeområde til nedskrivninger både for IAS 39 og IFRS 9, og at alle disse eiendelene måles til amortisert kost. Den balanseførte verdien før tapsavsetninger utgjør per 31.12.2017 10 000 MNOK. Etter tapsmodellen i IAS 39 har banken avsatt for tap på 100 MNOK, slik at netto balanseført verdi på finansielle eiendeler er 9 900 MNOK. 1. januar 2018 implementeres IFRS 9, og banken går over til å benytte en såkalt forventet tapsmodell. Tapsavsetningen estimeres til 150 MNOK fordi tapsmodellen ikke bare tar hensyn til observerbare tapshendelser, men også fremtidige forventede tap som ikke er observerbare ennå. Netto balanseført verdi på finansielle eiendeler er nå 9 850 MNOK. Differansen på 50 MNOK innregnes mot annen egenkapital (eller en annen passende egenkapitalkomponent). I regnskapsrapporteringen for 2018 lar foretaket være å omarbeide sammenligningstallene som vedrører 2017, men må selvsagt vurdere om det i løpet av året har oppstått endringer i forventede kredittap, og som i etterfølgende målinger innregnes mot resultatet.

IFRS 9 uttrykker at foretak på implementeringsdatoen, det vil si 1. januar 2018, skal benytte understøttende og pålitelig informasjon som er tilgjengelig uten uforholdsmessige kostnader eller innsats, for å avgjøre kredittrisikoen som forelå på tidspunktet for førstegangsinnregning. Foretaket skal sammenligne denne kredittrisikoen med kredittrisikoen som foreligger på tidspunktet for implementeringen av IFRS 9, og vurdere om det har vært en vesentlig økning av kredittrisikoen. Foretaket kan i den forbindelse benytte seg av de praktiske hjelpemidlene som standarden tilbyr. Dette knytter seg til presumsjonen om at kredittrisikoen har økt vesentlig for fordringer som er mer enn 30 dager gamle, og at kredittrisiko som anses som absolutt lav kan innregnes etter 12-månedersperspektivet, uavhengig av den relative økningen i kredittrisikoen. Dersom foretaket ikke kan fastsette kredittrisikoen på tidspunktet for førstegangsinnregning uten å bruke uforholdsmessige kostnader eller innsats, skal det innregnes forventede kredittap over instrumentets levetid helt fram til instrumentet fraregnes, eller den absolutte kredittrisikoen anses som lav. Vi ønsker i forbindelse med dette avsnittet å gjøre leseren oppmerksom på at begreper som benyttes uten nærmere forklaring, er gjennomgått i tidligere delkapitler.

3.9 Norske banker og ny tapsmodell etter IFRS 9

I forbindelse med innføringen av IFRS i 2005 ble «Forskrift om regnskapsmessig behandling av utlån og garantier i finansforetak» (heretter kalt utlånsforskriften) utarbeidet. Tidligere var noterte foretak pliktige å utarbeide selskapsregnskapene etter nasjonal lovgivning, mens konsernregnskap skulle utarbeides med IFRS som grunnlag. For å redusere byrden for de noterte selskapene, ble utlånsforskriften utarbeidet slik at løsninger etter IAS 39 også ble tillatt etter utlånsforskriften. Virkeområdet til forskriften er for øvrig alle banker, unoterte og noterte, men noterte banker har ikke adgang til å benytte seg av løsninger som er tillatte etter forskriften, men ikke etter IAS 39. Regnskapsmessig behandling av utlån er i stor grad harmonisert for finansforetak som benytter IFRS 9 og NGAAP, med det unntak at etableringsgebyrer kan resultatføres direkte etter utlånsforskriften, mens IAS 39 krever periodisering. Når det gjelder tapsavsetninger harmoniserer forskriften med IFRS 9 ved at det også her gjelder en «incurred loss model». Dette har den konsekvens at unoterte finansforetak som ikke plikter å benytte IFRS som regnskapsspråk, i all hovedsak har harmonisert den regnskapsmessige behandlingen av utlån med noterte foretak som følger regnskapsstandarden IAS 39 (Finanstilsynet, 2016).

I forbindelse med overgang til IFRS 9, har Finansdepartementet bedt Finanstilsynet vurdere hvorvidt utlånsforskriften skal oppdateres eller om IFRS 9 skal gjelde direkte. Finanstilsynet falt ned på en konklusjon om å foreslå at IFRS 9 skal gjøres gjeldende direkte. De ønsker ikke å ha en modell med forenklinger av IFRS 9, fordi den gir adgang til ulike tilnærminger til hvordan en skal estimere forventede kreditttap, og at behovet for lettelser fra IFRS-kravene derfor ikke er til stede for mindre banker. Det ble også diskutert om de var ønskelig å innsnevre bruken av skjønn som standarden gir adgang til for å få en mer ensartet praksis. De falt ned på at dette var vanskelig uten at det forelå erfaring med hvordan ulike banker praktiserer standarden. Dersom forslaget til Finanstilsynet blir vedtatt, vil det medføre en fullstendig harmonisering av regnskapsmessig behandling av utlån for IFRS-rapporterende foretak og unoterte foretak som rapporterer etter NGAAP. Dette vil også inkludere regnskapsmessig behandling av tapsavsetninger som følge av ny tapsmodell (Finanstilsynet, 2016). Vi har i populasjonen vår bare valgt å inkludere IFRS-rapporterende foretak fordi forslaget per i dag ikke er vedtatt. Vi ser derfor ikke bort ifra at oppgaven vår blir interessant for andre banker enn de som rapporterer etter IFRS.

3.10 Kapittelavslutning

Kapittel 3 har presentert de nye kravene til nedskrivninger av finansielle instrumenter som følger av IFRS 9. Tapsavsetninger etter ny regnskapsstandard skal legge til grunn fremtidsrettet, nåværende og historisk informasjon som er pålitelig, understøttende og tilgjengelig uten uforholdsmessige kostnader eller innsats. Fremstillingen av de nye nedskrivningskravene presenteres med utgangspunkt i tre metoder. Første metode gjelder for finansielle eiendeler som har svekket kredittkvalitet på tidspunktet for anskaffelse, der foretaket skal kalkulere en opprinnelig kredittjustert effektiv rente. Videre skal det innregnes endringer i livstidsavsetninger for forventede kreditttap, som tilsvarer differansen mellom balanseført verdi og nåverdien av forventede fremtidige kontantstrømmer diskontert med den opprinnelige kredittjustert effektiv rente. Metode 2 gjelder for kundefordringer, kontraktseiendeler og fordringer tilknyttet finansielle leieavtaler, der foretak som hovedregel innregner livstidsavsetninger for forventede kreditttap. For denne oppgaven havner de fleste finansielle instrumenter i den tredje metoden, også kalt den generelle metoden. Tapsavsetningene skal her estimeres på grunnlag av risiko for mislighold i et 12-månedersperspektiv eller livstidsperspektiv, avhengig av om kredittrisikoen har økt vesentlig siden

førstegangsinnregning. *Vesentlig økning i kredittrisiko* er derfor et sentralt begrep i de nye nedskrivningskravene og er grundig redegjort for i dette kapitlet.

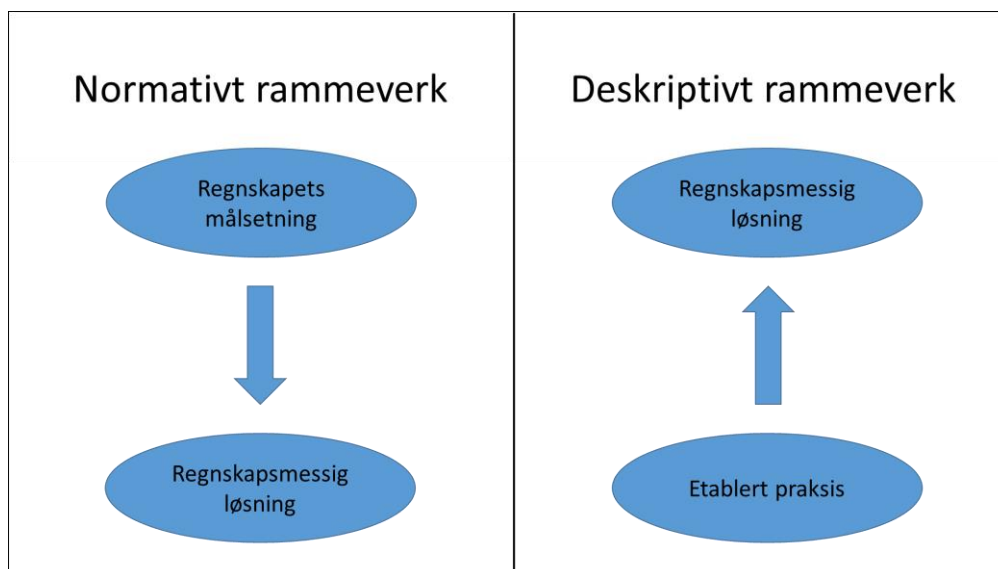
Implementeringen av ny tapsmodell for nedskrivninger etter IFRS 9 medfører en betydelig økning i obligatoriske noteopplysningskrav for bankene. Det diskuteres i denne forbindelse om økt omfang av noteopplysninger vil medføre høyere kvalitet i regnskapet sett i et konseptuelt perspektiv. Avslutningsvis redegjøres det for overgangsbestemmelser for ny regnskapsstandard, samt i hvilken grad standarden vil gjelde for norske banker.

4. Det konseptuelle rammeverk

I det følgende kapittelet vil vi presentere det konseptuelle rammeverket som ligger til grunn for løsning av regnskapsmessige problemstillinger etter IFRS. Fremstillingen vil være grunnlag for å drøfte og diskutere hvorvidt regnskapspraksis er konsistent med det teoretiske fundamentet, samt konkret hvorvidt nåværende og ny regnskapsstandard er i tråd med rammeverket.

Kvifte og Johnsen (2008) beskriver det konseptuelle rammeverket som en plattform for å utlede løsninger på regnskapsmessige problemstillinger. Rammeverket skal fungere som en veileder som skal føre til konsistent utarbeidelse av regnskapsstandarder, øke sammenlignbarhet og konsistens, samt å motvirke innflytelse av enkeltpersoners særinteresser og politisk press (Elling, 2012). Det konseptuelle rammeverket som ligger til grunn for IFRS er utviklet av IASB.

Det konseptuelle rammeverket kan karakteriseres som deduktiv i formen, der løsninger er utledet fra normative målsetninger. Slike normative målsetninger tar utgangspunkt i hvordan regnskapet *bør* utarbeides i forhold til dets målsetning. Motsetningen til en slik tilnærming er deskriptivt rammeverk. Regnskapsmessige løsninger utledes da med utgangspunkt i empiriske observasjoner av gjeldende praksis. Nedenfor er de to tilnærmingene illustrert (Kvifte & Johnsen, 2008).

Figur 6 Normativt og deskriptivt rammeverk (Terje Heskestad, forelesning «Konseptuelle rammeverk med vekt på balanseorienterte»), kapittel 4

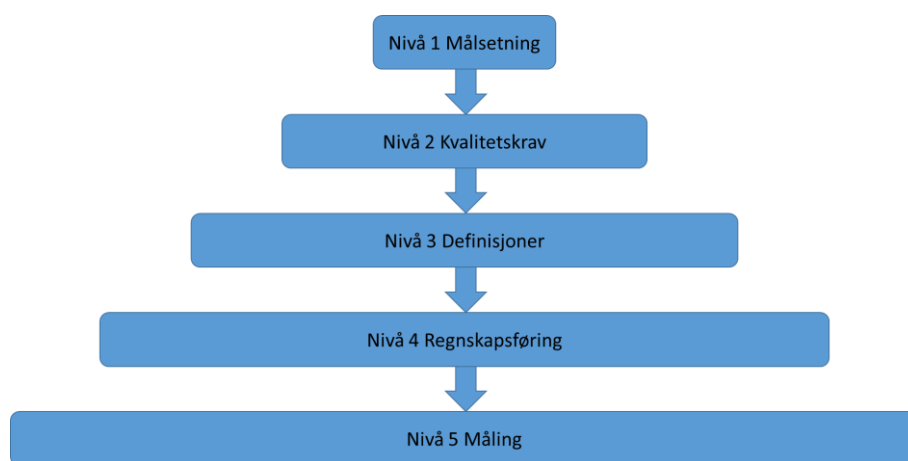
Et normativt konseptuelt rammeverk er, på bakgrunn av det ovennevnte, avhengig av en eksplisitt målsetning. Formålet med regnskapet er å fremskaffe beslutningsnyttig informasjon

om det rapporterende foretaket til nåværende- og potensielle investorer, långivere og andre kreditorer. Ut ifra denne målsetningen deles formålet inn i to kategorier, kontrollformålet og beslutningsformålet (Kvifte & Johnsen, 2008).

Kontrollformålet fokuserer på informasjon som er relevant for evaluering av ledelsens prestasjoner, sett ifra eierens perspektiv. Slik evaluering av ledelsen henger gjerne sammen med prinsipal-agent problemet, der eierne (prinsipal) stiller kapital til rådighet som ledelsen (agenten) skal forvalte i tråd med eierens interesser. Selskapets eiere vil forhindre at ledelsen opptrer opportunistisk, der ledelsen søker å maksimere egen formue fremfor eierens.

Beslutningsformålet, ofte kalt verdsettelsesformålet, legger vekt på å rapportere finansiell informasjon som er relevant for brukernes økonomiske beslutninger. Slike beslutninger vil typisk være knyttet til verdsettelse og investors allokering av kapital. Enkelte har i litteraturen hevdet at kontrollformålet blir ivaretatt gjennom beslutningsformålet, og en slik tilnærming er ifølge Kvifte & Johnsen (2008) tydelig i IASB sitt rammeverk. Ijiri (1983) og Gjesdal (1981) mener imidlertid det er to sentrale punkter som skiller de to formålene. Det første er at beslutningsformålet alltid vil være tjent med mer regnskapsinformasjon, mens dette ikke er tilfellet for kontrollformålet. Det andre punktet dreier seg om at subjektiv informasjon kan være nyttig for beslutningsformålet, mens det ikke er tilfellet for kontrollformålet.

4.1 Det konseptuelle hierarkiet

Figur 7 Det konseptuelle hierarkiet (Kvifte & Johnsen, 2008, s. 41), kapittel 4.1

Regnskapets målsetning er øverste nivå i det konseptuelle rammeverkets hierarki. Videre i hierarkiet følger kvalitetskrav, definisjoner, regnskapsføring og måling (jf. figur 7). Samtlige nivå av hierarkiet vil i den videre fremstillingen presenteres og redegjøres for.

Nivå 2: Kvalitetskrav

Figur 8 Regnskapets kvalitetskrav (EY, 2012), kapittel 4.1

IASB deler *kvalitetskravene* for regnskapet inn i to nivå, de grunnleggende kravene og de forsterkende. Kvalitetskravene er med å gjøre nytten av regnskap størst mulig for brukerne av den finansielle informasjonen, men er begrenset til at nytten må være større enn kostnaden ved å fremskaffe informasjon. Samtidig legges det til grunn en vesentlighetsbetraktning om at brukeren skal inneha en viss regnskapsmessig forståelse.

Troverdig representasjon («faithful representation») og relevans er de grunnleggende kvalitetskravene i hierarkiet. Troverdig regnskapsinformasjon skal representere det økonomiske fenomenet det er ment å representere, eller som Elling (2012, s. 206) beskriver troverdig representert informasjon: «den måler det man ønsker å måle». Regnskapsinformasjon må være fullstendig, nøytralt og uten feil for at den skal være troverdig representert (IASB, 2010).

- Fullstendighet innebærer at regnskapsprodusenten inkluderer all informasjon som er nødvendig for at en bruker skal kunne forstå den regnskapsmessige fremstillingen.
- En nøytral fremstilling er uten skjevheter og forutsetter at innholdet ikke er manipulert. Samtidig skal informasjonen ikke være vektlagt eller manipulert på en måte som øker sannsynligheten for at finansiell informasjon blir oppfattet som fordelaktig eller ufordelaktig av regnskapsbrukerne.
- Regnskapsinformasjon er uten feil dersom det ikke foreligger feil eller unnlaterelser i fremstillingen av fenomenet, eller under prosessen med produksjon av rapportert informasjon i regnskapet. At informasjon skal være uten feil, menes i denne konteksten ikke

det samme som at den skal være helt nøyaktig. Eksempelvis kan ikke et estimat av en ikke-observerbar pris fastsettes med 100 % nøyaktighet. Likevel vil representasjonen av estimatet være troverdig dersom det er klart beskrevet at et estimat er brukt, samt hvilke forutsetninger som ligger til grunn for estimeringen.

Med *relevant* regnskapsinformasjon forstås den informasjonen som er i stand til å gjøre en forskjell for regnskapsbrukernes beslutninger. Finansiell informasjon er egnet til å gjøre en forskjell for regnskapsbrukernes beslutninger dersom den har prediksjonsverdi og/eller tilbakemeldingsverdi, samtidig som det skal legges til grunn en foretaksspesifikk vesentlighetsgrense (IASB, 2010).

- Regnskapsinformasjon har prediksjonsverdi dersom den kan benyttes til å estimere fremtidige kontantstrømmer.
- Tilbakemeldingsverdi foreligger når regnskapsinformasjon gir tilbakemelding om tidligere vurderinger.
- Foretaksspesifikk vesentlighet kan beskrives som informasjon som kan påvirke beslutninger brukerne foretar på bakgrunn av regnskapet til det rapporterende foretaket.

Informasjon som har prediksjonsverdi har ofte også tilbakemeldingsverdi, noe som medfører at disse to henger sammen. Dette kan illustreres ved å vise til at inntekter for inneværende år kan brukes som grunnlag for å estimere inntekter i de kommende årene, og samtidig til å sammenligne med estimater for forventede inntekter fra tidligere år (IASB, 2010).

Som forsterkende kvalitetskrav finner vi *sammenlignbarhet*, *verifiserbarhet*, *rettidighet/tidsriktig* og *forståelighet* (Baksaas & Stenheim, 2015a). Disse kravene skal fungere underbyggende for de grunnleggende, og på den måten forsterke brukernytten som er relevant og troverdig representert (IASB, 2010).

Regnskapsinformasjon skal som forsterkende kvalitetskrav være *sammenlignbar*. Slik sammenlignbarhet må foreligge mellom ulike regnskapsperioder for den enkelte regnskapsprodusent, samtidig som regnskapsinformasjonen gir grunnlag for å sammenligne mellom lignende selskaper som opererer i samme bransje. På den måte kan regnskapet være beslutningsnyttig for brukerne i vurdering av selskapenes økonomiske utvikling. Elling (2012) fremhever at et av de vesentligste formålene med regnskapsreguleringen i et land er å redusere irrasjonelle forskjeller i regnskapspraksis. Det vil for eksempel ikke være direkte sammenligningsgrunnlag mellom to like entreprenørselskaper hvor den ene velger å innregne

etter løpende avregnings metode, mens den andre benytter fullført kontraktmetode. Sammenlignbarhet må likevel ikke forveksles med uniformitet, da det ikke er en målsetning at ulike selskap skal fremstå mer like. Oppsummert kan man si at informasjon er sammenlignbar når like ting ser like ut, mens ulike elementer ser ulike ut (IASB, 2010). Bruken av objektive indikatorer for nedskrivning av utlån slik det gjøres etter IAS 39 har sin styrke i at sammenlignbarheten øker, da en subjektiv vurdering har større sannsynlighet for å skape ulike oppfatninger for hva som skal anses å være tapshendelser.

Det andre forsterkende kvalitetskravet i det konseptuelle rammeverket er *verifiserbarhet*. Regnskapsinformasjon er verifiserbar når uavhengige og faglig kvalifiserte regnskapsprodusenter kommer frem til det samme svaret ved bruk av de samme metoder. Ulike elementer i regnskapet vil ha forskjellig grad av verifiserbarhet. For eksempel må det forventes høyere verifiserbarhet for måling av bankinnskudd, enn det vil være for måling av forventet tap på utlån (Elling, 2012).

For at regnskapsinformasjon skal kunne være relevant må den være *tidsriktig* («timeliness»), selv om tidsriktighet ikke i seg selv gjør informasjonen relevant. Kvalitetskravet legger til grunn at beslutningstaker må ha tilgang til informasjonen på det tidspunkt den økonomiske avgjørelsen tas. I følge det konseptuelle rammeverket (IASB, 2010) vil informasjon generelt være mindre beslutningsnyttig desto eldre den er.

Forståelighet er et kvalitetskrav ved den finansielle informasjonen som gjør en regnskapsbruker med rimelig økonomisk og regnskapsmessig kompetanse i stand til å forstå innholdet. Likevel vil regnskapet alltid inneholde komplekse elementer, men det betyr ikke at disse er irrelevant. Kvifte & Johnsen (2008) eksemplifiserer dette ved en regnskapsbruker som ikke forstår renteterminer og sikringsbokføring. Selv om informasjonen er uforståelig for denne brukeren, vil den potensielt være beslutningsnyttig for andre regnskapsbrukere. IASB har dermed presisert at primærbrukerne av regnskapet er investorer og kreditorer som har minimumskunnskap om den rapporteringspliktige (Kvifte og Johnsen, 2008, s. 74).

Nivå 3: Definisjoner og nivå 4: Regnskapsføring

Det konseptuelle rammeverket til IASB er balanseorientert og tar dermed utgangspunkt i definisjonene av eiendel og gjeld. Som residual av disse definisjonene defineres egenkapital, inntekt og kostnad. Bare de poster som oppfyller definisjonene vil kunne bli innregnet etter

IFRS. En slik balanseorientering står i motsetning til prinsippene for regnskapsføring etter NGAAP, som baseres på en resultatorientert regnskapsmodell. I forskjell til den balanseorienterte tilnærmingen er resultatet tillagt den største betydningen i NGAAP, der periodens resultat måles som inntekter fratrukket kostnader. Sentralt for resultatmåling står for eksempel opptjenings- og sammenstillingsprinsippet. Den videre fremstillingen går ikke mer i dybden på resultatorienteringen, da oppgavens fokus er på foretak som benytter IFRS.

I det konseptuelle rammeverket lyder definisjonene av en *eiendel* som følger: En ressurs kontrollert av foretaket som følge av en tidligere hendelse, hvor fremtidige økonomiske fordeler forventes å tilflyte foretaket (Picker et.al., 2016, s. 10, fritt oversatt).

Ut ifra definisjonen er det tre hovedelementer som er svært sentrale. *Fremtidige økonomiske fordeler* må forventes å tilflyte foretaket ved at eiendelen genererer og bidrar til kontantstrømmen. Slik økonomisk fordel kan skapes ved at eiendelen byttes med en annen eiendel, brukes til å gjøre opp en forpliktelse, eller brukes til å produsere varer eller tjenester som selges av foretaket. Videre må også foretaket ha *kontroll* over eiendelen. Kontroll oppnås når foretaket har rett til de fremtidige økonomiske fordelene og kan nekte andre aktører å oppnå det samme. Som siste karakteristikk må kontrollen foretaket har oppnådd over eiendelen være et resultat av *en tidligere hendelse* (Picker et.al., 2016).

Definisjonen av *gjeld* er gitt i rammeverket som: En nåværende forpliktelse for foretaket oppstått som et resultat av en tidligere hendelse og som er forventet å avkreve foretaket for fremtidige økonomiske fordeler (Baksaas og Stenheim, 2015a, s. 185).

På lik linje med eiendelsdefinisjonen er det tre elementer som er essensielle i definisjonen av gjeld. Gjelden må være en *eksisterende forpliktelse* for foretaket, på den måte at de er pålagt å handle på en bestemt måte. Slike forpliktelser kan være rettskraftige gjennom en bindende kontrakt eller etter regulatoriske krav. Som det andre elementet må gjelden forvente å føre til *fremtidig økonomisk oppofrelse* for foretaket. Slik oppofrelse kan forekomme ved å bytte andre eiendeler, utføre tjenester etc. Som for eiendel må også gjeld være oppstått som et resultat av *en tidligere hendelse* (Picker et.al., 2016).

Med utgangspunkt i definisjonen av eiendel og gjeld er egenkapital gitt som summen av eiendeler fratrukket gjelden, altså som en residual av disse elementene. Inntekter og kostnader utledes som endring i eiendeler eller gjeld, enten som økning eller reduksjon (Elling, 2012).

Regnskapsføring er prosessen vedrørende innregning av de elementer som tilfredsstill definisjonen av gjeld eller eiendel, samt kriteriene for innregning gitt i punkt 4.38 i rammeverket. Det utledes tre kriterier for regnskapsføring etter IFRS. Regnskapsposten må tilfredsstill den balanseorienterte definisjonen, de fremtidige økonomiske fordelene eller oppofrelsene må være sannsynlige, samt at posten må kunne måles pålitelig. Hvorvidt sannsynlighetskriteriet blir innfridd vil ifølge Picker et.al. (2016) avgjøres ved sannsynlighetsovervekt, altså at det er større sannsynlighet for at noe skjer enn at det ikke skjer.

Nivå 5: Måling

Om de regnskapsmessige elementene eiendel, gjeld, inntekt og kostnad innfrir kravene til innregning i finansregnskapet, vil neste steg være måling. Det konseptuelle rammeverket legger opp til fire ulike målemetoder for de enkelte elementene i regnskapet. Historisk kost er det vanligste måleattributtet og refereres ofte til som amortisert kost (IASB, 2015). For eiendeler gjenspeiler historisk kost vederlaget som ytes for eiendelen, mens for forpliktelser vil målingen tilsvare det man får som motytelse for å påta seg forpliktelsen. Gjenanskaffelseskost som måleattributt er den prisen man på balansedagen måtte betalt for en tilsvarende eiendel eller for å innfri en forpliktelse. Det tredje måleattributtet i rammeverket er realisasjonsverdi. Realisasjonsverdi for en eiendel er salgsprisen fratrukket eventuelle salgskostnader, og for gjeld det beløpet som vil kunne innfri forpliktelsen. Slik realisasjonsverdi skal gjenspeile en transaksjon på vanlige forretningsmessige vilkår. Fjerde og siste måleattributt i det konseptuelle rammeverket er nåverdi. En slik regnskapsmessig måling representerer forventet fremtidige kontantstrømmer, diskontert med den risikofrie renten. Slik nåverdiberegning vil gjelde både for eiendeler og gjeld, med henholdsvis positive og negative fremtidige kontantstrømmer.

4.2 Konseptuelle rammeverk og IAS 39

Vi vil i det videre diskutere noen områder hvor IAS 39 er i strid med det konseptuelle rammeverket.

4.2.1 Prinsipp- og regelbasert standard

Med utgangspunkt i det konseptuelle rammeverket skal IFRS være prinsippbasert. En slik tilnærming skal, i motsetning til en regelbasert tilnærming, legge opp til at regnskapet avlegges basert på tolkning og skjønn. På den måte kan regnskapsprodusent sammen med revisors kvalitetssikring oppnå den mest hensiktsmessige fremstillingen av det spesifikke foretakets

økonomiske realiteter. Prinsippbaseringen gjennomføres på to nivå i IFRS, innad og utenfor standardene. Innad i regnskapsstandardene skal det gis prinsipper for løsning, slik at regnskapsmessige problemstillinger løses ved hjelp av skjønnsmessige vurderinger. Et typisk eksempel på prinsippbasering innad i en standard er IAS 16 *Eiendom, anlegg og utstyr*, der avskrivningene skal «gjenspeile mønsteret for hvordan eiendelens fremtidige økonomiske fordeler forventes å bli forbrukt av foretaket» (IAS 16.60). Om det skulle vært lagt til grunn en regelbasert tilnærming ville det typisk være gitt av standarden at avskrivningene skulle vært lineære over eiendelens levetid. Det er relevant å nevne at i praksis er avskrivningene likevel ofte lineære. I de tilfeller hvor IFRS mangler regnskapsstandard for løsning, skal den prinsippbaserte tilnærmingen legges til grunn utenfor standarden. Regnskapsmessige problemstillinger skal da løses med utgangspunkt i det konseptuelle rammeverket (Kvifte & Johnsen, 2008).

Prinsippbaserte reguleringer legger opp til løsning av regnskapsmessige problemstillinger på mer enn en bestemt måte. Dette gjør at en prinsippbasert tilnærming står sterkere ved nye problemstillinger, ettersom løsningen vil kunne tilpasses det konkrete tilfellet. Slik tilpasning kan sees i sammenheng med regelbasert tilnærming som kan bli utdatert når nye regnskapsmessige problemstillinger forekommer. Det vil da komme tilfeller der reglene ikke kan overføres til nye transaksjonsformer, produkter og former for investering, fordi regnskapsstandardene bare regulerer de typetilfeller som eksisterer ved standardens utarbeidelse. For et næringsliv som stadig forandres vil den prinsippbaserte tilnærmingen dermed stå bedre rustet mot nye regnskapsmessige problemer (Stenheim og Baksaas, 2015b).

Som beskrevet i oppgavens introduksjon har ikke IASB i stor nok grad hensynstatt den prinsippbaserte tilnærming som følger av det konseptuelle rammeverket. Etter IAS 39 skal selskapet vurdere om det foreligger objektive hendelser på balansedagen som indikerer at eiendelen har falt i verdi, og på bakgrunn av dette vurdere nedskrivning av utlån. Disse kravene fører til at nedskrivningene blir for små og kommer for sent. Bruken av objektive hendelser og begrensningen om at det ikke er mulig å skrive ned verdien på bakgrunn av forventede hendelser, gjør at IAS 39 er i konflikt med deler av det konseptuelle. Årsaken er at regnskapsprodusenter i liten grad kan legge til grunn skjønnsmessige vurderinger, samtidig som kravene begrenser bruken av tilgjengelig informasjon på balansedagen. På denne måten vil regnskapsprodusenter fratras friheten til å fastsette nedskrivninger for utlån basert på de

faktorene som best reflekterer tapene. Regnskapsinformasjonen kan dermed risikere å ikke være troverdig representert og/eller relevant, slik at kvalitetskravene som følger av det konseptuelle rammeverket ikke er ivaretatt. Momentene i denne diskusjonen underbygger den regelbaserte tilnærmingen IAS 39 har vært kritisert for.

Med en prinsippbasert tilnærming uten begrensning for bruken av fremtidsrettet informasjon, vil produsenten selv kunne tilpasse nivået for nedskrivninger på utlån. I følge Stenheim & Baksaas (2015b) forutsetter en prinsippbasert regulering at ledelsen ikke opptrer opportunistisk, for å utnytte rapporteringsrommet som en friere tilnærming gir dem. Det frie rapporteringsrommet kan utnyttes av ledelsen på flere måter, og en velkjent metode for å manipulere regnskapet er såkalt *Big Bath*. Dette går ut på at ny ledelse justerer tapsavsetningene kunstig høyt, og skylder de høye avsetningene på gammel ledelse (Kinserdal, 2014). På den måten kan de bygge opp en skjult reserve som i fremtiden kan reverseres. Effekten av reverseringen vil være at selskapet fremstår som mer lønnsomt enn det realitetene tilsier. Heskestad (2014) påpeker at avsetninger ved lederskifte bør holdes utenfor vurderingen av den nye ledelsens jobb, fordi dette anses som problemer som er arvet fra tidligere ledelse. I etterfølgende år vil det dermed bli enklere for den nye ledelsen å oppfylle forventningene eierne har til avkastning.

Vi vil også påpeke at slik resultatutjevning kan være forårsaket av ledelsens bonusordninger all den tid bonusen er betinget av regnskapsmessige resultatmål. Et annet rødt flagg regnskapsbrukerne bør være oppmerksomme på knytter seg til rapporteringene før og etter børsnotering, og ved oppkjøp. Ifølge Kinserdal (2014) er det en tendens til at selskap undervurderer tapsavsetningene frem mot børsnotering eller oppkjøp, mens avsetningene normaliseres i etterkant av disse hendelsene. Slik pynting av resultatene gjøres for å oppnå en (urettmessig) høyere pris. Selv om handlingsrommet til ledelsen økes ved overgang til en mer prinsippbasert regnskapsstandard, vil det foreligge muligheter for regnskapsmanipulasjon etter IAS 39. Selv om de fleste vil hevde at de objektive tapshendelsene er objektive og derfor drar i en regelbasert retning, vil vi hevde at enkelte av tapshendelsene i IAS 39 må tillegges bruk av skjønn. For eksempel lister standarden opp at en indikasjon på fall i verdi for finansielle eiendeler er *når debitor er i vesentlige finansielle vanskeligheter*. Dette er et begrep som gir rom for tolkning og skjønn, og følgelig mulighet for regnskapsmanipulasjon.

4.2.2 Tidsriktighet

Det ble tydeliggjort under finanskrisen i 2007-2008 at nedskrivningene på utlån kom for sent, og med et for lite beløp. Selv om standarden ikke krever at regnskapsprodusentene må vente med nedskrivning til mislighold foreligger, er allikevel dette ofte realiteten (IFRS Foundation, 2014, 07). Dette er et klart eksempel på at IAS 39 ga regnskapsprodusentene mulighet for å utsette tapsavsetningene til det forelå faktiske mislighold. En slik tilnærming er i utgangspunktet i tråd med IAS 39 dersom det på tidspunktet for mislighold ikke allerede forelå andre objektive tapshendelser. Når den finansielle informasjonen kommer såpass sent vil den risikere å miste sin relevans for beslutningstakingen, da den ikke lenger vil være tidsriktig. Tilfellet for norske banker kan være at de innehar gode estimater for fremtidige tapshendelser, men at dette ikke blir kommunisert i finansregnskapet. Samtidig som vi påpeker denne konseptuelle svakheten ved IAS 39, er det sentralt å nevne at bankbransjens øvrige reguleringsorgan har pålagt aktørene større grad av rapportering knyttet til risiko og tap. Slike reguleringer er bankene pålagt gjennom Basel-regelverket som vil bli nærmere beskrevet i kapittel 5.3.

4.3 Konseptuelle rammeverk og IFRS 9

Vi vil i det videre diskutere 12-månedersperspektivet i IFRS 9, samt hvorvidt den nye tapsmodellen harmoniserer med kvalitetskravene i det konseptuelle rammeverket.

4.3.1 Bruken av 12-månedersperspektivet

Bakgrunnen for å bruke 12-måneders forventede kredittap i IFRS 9 kan ved første øyekast se noe uklar ut. IASB mottok mange tilbakemeldinger om hvordan forventede kredittap bør måles. I første høringsutkast foreslo IASB en annen tapsmodell enn den endelige, som koblet effektiv rente og tapsavsetningen sammen. Den fikk skryt for å være svært god teoretisk, men ble ansett for å være operasjonell vanskelig å gjennomføre fordi den krevde oppfølging på individuelt nivå av instrumentene. For å adressere de operasjonelle problemene bestemte IASB seg for å gå for en frakobling mellom effektiv rente og tapsavsetningene, med unntak av for finansielle eiendeler som anskaffes til underkurs. Det at tapsavsetningene og renteinntektene baserer seg på den opprinnelige effektive renten, vil ifølge flere av respondentene fra det siste høringsutkastet lette de operasjonelle utfordringene med å etterleve IFRS-kravene. Samtidig vil

det bidra til at foretakene i stor grad kan bygge videre på sine regnskapssystemer og systemer for kredittrisiko.

Enkelte respondenter ønsket at tapsavsetningene over hele instrumentets levetid skulle innregnes ved førstegangsinnregning. IASB forfektet dette synet, og hevdet det ville føre til dobbelttelling å innregne tapsavsetninger over levetiden fra førstegangsinnregning, samtidig som man skulle bruke den opprinnelige effektive renten for å måle forventede kredittap. Dette begrunnet de med at opprinnelig kredittrisiko allerede er priset inn i instrumentet ved førstegangsinnregning. Når et finansielt instrument skal prises, vil den delen av instrumentets avkastning som kalles kredittrisikopremien kompensere långiver for forventede kredittap. Foretak vil kreve høyere avkastning for instrumenter jo høyere risikoen for forventede kredittap er. Dette betyr med andre ord at økonomiske tap ikke foreligger på tidspunktet for førstegangsinnregning bare fordi kredittrisikoen er relativt høy. Kredittapene som forventes ligger implisitt priset inn i produktet, og egentlig er prisingen av slike instrumenter en indirekte måling av forventede kredittap. Innføringen av 12-månedersperspektivet er inkludert i modellen for å redusere overvurderingen av balanseførte beløp i bankenes balanser, og 12-månedersperspektivet er valgt fordi den skal representere en approksimasjon til en andel av forventede kredittap over hele levetiden. IASB skriver selv at valget av akkurat 12 måneder er tilfeldig, men det finnes tilsvarende rapporteringskrav for å etterleve baselkravene, slik at dette er valgt av forenklingshensyn.

Etter vår oppfatning vil IFRS 9 generelt medføre større tapsavsetninger sammenlignet med IAS 39. Denne effekten vil oppstå fordi man etter ny tapsmodell også skal ta hensyn til fremtidige hendelser, og ikke bare basere seg på inntrådte observerbare hendelser slik tilfellet er etter IAS 39. Det er ingen tvil om at IFRS sin nye tapsmodell ikke er perfekt for å måle tapsavsetninger som reflekterer *reelle økonomiske tap*. Dersom dette skulle vært mulig, ville en modell ha måtte fulgt opp hvert eneste finansielle instrument på et individuelt nivå. En slik oppfølging ville vært nærmest umulig å gjennomføre i praksis, blant annet fordi bankene har et enormt omfang av utlån til privatpersoner. Det ville vært urimelig kostnadskrevende for bankene og fulgt opp disse på et individuelt nivå.

Kritikken mot IAS 39 er at tapsavsetningene er for små og kommer for sent. Dette medfører en systematisk overvurdering av den rapporterte avkastningen for finansielle instrumenter, det vil si renteinntektene. Ved å introdusere den nye modellen i IFRS 9 som tar hensyn til fremtidige

tap, vil denne systematiske overvurderingen av avkastningen bli redusert fordi kostnadene øker. Kostnadene øker som et resultat av økte tapsavsetninger. IASB har utarbeidet en modell som har potensialet til å svare på kritikken om at tapsavsetningene kommer for sent og er for små.

4.3.2 Den nye tapsmodellen og regnskapets kvalitetskrav

Relevans og troverdig representasjon

Et annet spørsmål er hvorvidt den nye tapsmodellen er i tråd med kvalitetskravene i det konseptuelle rammeverket. Det er tidligere fremstilt at de grunnleggende kvalitetskravene er relevans og troverdig representasjon, som begge må være oppfylt. Tapsavsetningene etter IFRS 9 vil bære stort preg av bankenes skjønsmessige vurderinger. Hvorvidt informasjonen vil være troverdig representert vil avhenge av i hvilken grad bankenes estimerer blir utarbeidet på en tilfredsstillende måte. Det blir helt essensielt for den troverdige representasjonen av estimatene at bankene ikke bevisst eller ubevisst unnlater relevant informasjon, eller har logiske brister i estimeringsmodellene sine. For at investorer skal anse tapsavsetningene som relevante til beslutningsformål, er de nødt til å være troverdig representert. Regnskapsinformasjon som måler *noe annet* enn det er ment å måle, vil ikke være relevant for brukerne av slik informasjon. Dersom tapsavsetningene er troverdig representert vil disse samtidig være mer relevant for investorene, fordi de økonomiske realitetene etter IFRS 9 i større grad vil være representert i regnskapet. Dette henger også sammen med at de nye noteopplysningskravene medfører at foretak må rapportere mer transparent informasjon.

Sammenlignbarhet

Introduksjonen av IFRS 9 har medført at IASB har gått over til mer prinsippbasert regnskapsstandard for finansielle instrumenter. Banker må dermed utøve større grad av skjønn ved estimering av tapsavsetningene for utlån, som isolert sett vil føre til mindre sammenlignbare regnskap fordi det foreligger flere mulige utfallsrom. Dette må likevel sees i sammenheng med at IFRS 9 fører til et økt omfang av obligatoriske noteopplysninger, der dette som nevnt tidligere vil forplikte bankene å rapportere mer transparent regnskapsinformasjon. Mer transparent informasjon vil gi brukerne av regnskapet større innsikt i hvilke skjønsmessige vurderinger som ligger til grunn for de estimerte tapsavsetningene i bankens regnskap, og vil dermed bidra til å øke sammenlignbarheten. Totalt sett mener IASB introduksjonen av den nye tapsmodellen vil gjøre regnskapet mer sammenlignbart (Vangstein, 2016).

5. Bankbransjen og dens reguleringer

Kapittelet har som formål å presentere strukturen og særtrekk i den norske bankbransjen, da oppgavens problemstilling er avgrenset til disse foretakene. Vi vil forklare skillet mellom forretningsbanker og sparebanker, samt gi en oversikt over bransjens reguleringer med fokus på kravene som stilles til bankenes kapitaldekning.

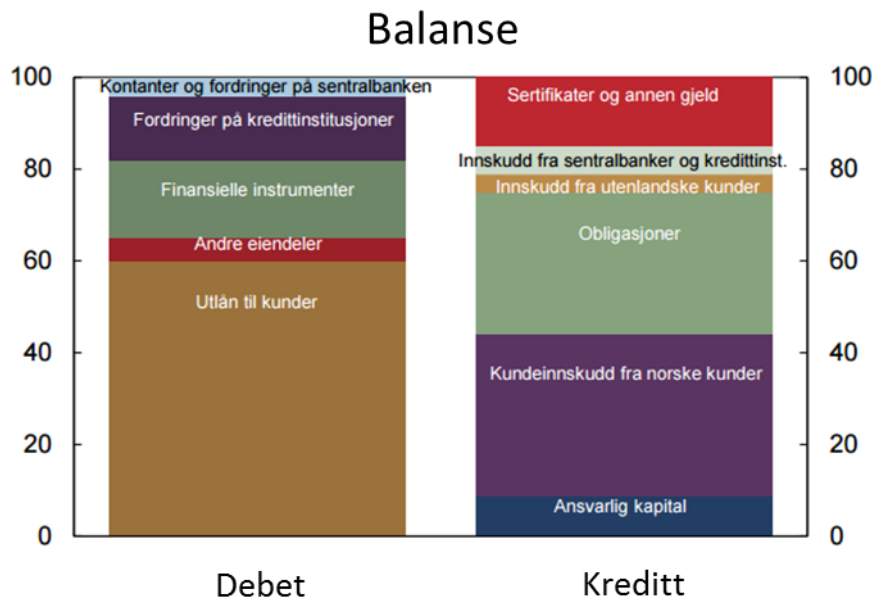
5.1 Introduksjon til bankbransjen og dens risikoområder

Banker har tradisjonelt hatt som hovedoppgave å motta og yte kreditt for å bygge en bro mellom långivere og låntakere. Dens hovedvirksomhet innebærer dermed å hente inn penger for å låne dem ut til en høyere pris, der bankenes fortjeneste ligger i rentedifferansen mellom innskudd og utlån. Hoff (2011, s. 23) trekker frem at norske bankers viktigste form for finansiering er innskudd fra kunder og ulike former for markedsfinansiering, se figur 9 på neste side. Slik markedsfinansiering inkluderer utstedelse av obligasjonslån, lån i sentralbanken og lån i andre banker.

Risikoen for bankene knytter seg i hovedsak til kredittrisiko som følge av manglende betalingsdyktighet, og likviditetsrisiko som følge av løpetidstransformasjon. Denne løpetidstransformasjonen handler om at bankene må gjøre kortsiktige innlån til langsiktige investeringer, da innlån har kortere løpetid enn utlån. Bankenes risiko i denne prosessen vedrører deres tilgang til likvider, slik at de kan fremskaffe kontanter når kundene ønsker å trekke ut sine innskudd. Dette kan illustreres noe forenklet gjennom et eksempel der privatkunder har innskudd og lån. Låntaker kan ha behov for et stort lån med lang løpetid, samtidig som sparerer vil kreve at hans innskudd er tilgjengelig for uttak til enhver tid. Kunden som låner penger skal tilbakebetale lånet over flere år. Dette gjør at banken ikke vil ha umiddelbar tilgang til sine utlånte kroner på samme måte som bankkunden har for sine innskutte midler. Disse risikofaktorene sett i sammenheng med bankenes sentrale posisjon for en velfungerende økonomi gjør at bransjen er sterkt regulert av myndighetene (Hoff, 2011).

Som et resultat av bankenes virksomhet består som tidligere nevnt bankers forvaltningskapital primært av finansielle instrumenter. Innskudd fra kunder utgjør gjennomsnittlig i underkant av 40 % av norske bankers passiva, som består av egenkapital og gjeld. Andelen innskudd vil variere mellom bankene avhengig av selskapsform, og dette er noe vi kommer nærmere inn på i delkapittelet 5.2. Som den klart største eiendelensposten er utlånsposten, som gjennomsnittlig

utgjør over 50 % av bankenes eiendeler (Se figur 9). Innføring av ny tapsmodell for utlån i IFRS 9 vil dermed naturlig nok være av stor interesse for bransjen.

Figur 9 Norske bankers balanse 2016 (Norges Bank, 2016, s.56), kapittel 5.1

5.2 Spare- og forretningsbanker

I den norske bankbransjen er foretakene kategorisert som spare- eller forretningsbank. Tradisjonelt har skillet gått på selskapsform, der sparebankene tidligere ikke kunne organiseres som aksjeselskap. Sparebank er en særegen organisasjonsform på linje med for eksempel aksjeselskap og ansvarlig selskap. Disse bankene er organisert som en selvstendig stiftelse med lokal tilknytning til det aktuelle nærområdet. En slik selvstendig stiftelse medfører at ingen eier har rett på overskuddskapitalen som skapes i bankens virksomhet. Selskapets opptjente egenkapital blir dermed tillagt et eget fond. Med sin lokale forankring forventes det at sparebankene skal støtte lokalsamfunnet gjennom gaver til lag og foreninger, selv om dette ikke er pålagt bankene. Slike disposisjoner av overskuddet er det forstanderskapet i banken som gjør. Forstanderskapet er sparebankenes øverste organ, og ifølge Sparebankforeningen (u.å.) er det dette organet som har beslutningsmyndighet vedrørende blant annet vedtektsendringer og årsregnskapet. På samme måte som aksjeselskaps øverste organ generalforsamlingen velger styret, gjelder dette også for forstanderskapet i sparebankene. I 2002 åpnet norske myndigheter for at sparebanker kan endre selskapsform til AS (Norges Bank, 2016b).

Norske forretningsbanker kan i motsetning til sparebankene bare stiftes som aksjeselskap eller allmennaksjeselskap. Selskapsstrukturen er dermed organisert som et ordinært AS eller ASA, der generalforsamlingen er øverste beslutningsmyndighet. Ifølge Norges Bank (2016b) skiller finansieringen i spare- og forretningsbankene seg ved at sparebankene har større prosentmessig andel innskudd fra kunder.

5.3 Regulering av det finansielle systemet

I Norge er Finanstilsynet den overvåkende myndighet som ser til at norske banker overholder nasjonale og internasjonale reguleringer. De omfattende reguleringene skal sikre et stabilt og effektivt finansielt system som står rustet for å unngå fremtidige finansielle kriser. For bankene medfører det store kostnader for opprettholdelse av de gitte rammebetingelsene. Reglene er dog bygd opp slik at de søker å maksimere den samfunnsmessig nytte, der gevinstene av regulering overstiger dens kostnader (Borchgrevink, Søvik, & Vale, 2008, s. 3). Bankene er knyttet tett sammen, for eksempel gjennom lån til og fra hverandre. En banks problemer kan dermed få konsekvenser for andre banker, som igjen kan true det finansielle systemet. Denne dominoeffekten sett opp imot den økende globaliseringen i verdensbildet, har ført til opparbeidelse av et felles regelverk for bankene. Et slikt felles regelverk er utarbeidet av Baselkomiteen som er underlagt Bank of International Settlements (heretter BIS). Grunnen til at BIS har ansvar for utarbeidelse av felles rammer for banker er at de representerer 60 sentralbanker verden over, der medlemslandene står for 95 % av verdens bruttonasjonalprodukt (Bank of International Settlement, u.å.).

Det internasjonale regelverket utviklet av Baselkomiteen har siden førstegangsutgivelsen av Basel-I i 1988 vært gjenstand for endringer. Hovedmomentene i det gjeldende rammeverket Basel-III knytter seg til kapitaldeknings- og likviditetsreguleringer. Gjennom kapitaldekningen skal bankene sikre at de innehar tilstrekkelig kapital til å dekke tap. Denne kapitalen er hovedsakelig ulike former for egenkapital, og skal ifølge Norges Bank (2016b) gjenspeile bankenes risikoprofil og være tilstrekkelig til å dekke store uventede tap. Ansvarlig kapital sees i forhold til et beregningsgrunnlag som baserer seg på en sum som gjenspeiler risikovektede eiendeler, slik:

$$\text{Kapitaldekning} = \frac{\text{Ansvarlig kapital (Kjernekapital + Tilleggs kapital)}}{\text{Risikovektede eiendeler}}$$

Formel 8 Kapitaldekning, kapittel 5.3

Den ansvarlige kapitalen utgjør summen av kjernekapital og tilleggskapital. Kjernekapitalen inkluderer blant annet innskutt egenkapital, overkursfond og annen egenkapital. Tilleggskapitalen utgjør i kapital som i mindre grad kan benyttes som risikokapital ved dekning av tap under løpende drift, men heller som risikokapital ved avvikling. Den inkluderer blant annet ansvarlig lånekapital som etter dekningsloven § 9-7 er «lånekapital som formelt er avtalt å stå tilbake for all annen gjeld, men som har prioritet foran eierne av selskapet». Som det fremgår i kalkulasjonen av kapitaldekning skal bankens eiendeler risikovektes. Dermed vil utlån med høy risiko vektet med en større multipliseringsfaktor, og det vil kreves mer ansvarlig kapital for å tilfredsstille kapitalkravene.

For beregning av eiendelene foreligger to metoder, standardmetoden og IRB-metoden. I standardmetoden fastsettes risikovekten ut ifra sjablongmessige beregninger med utgangspunkt i Kapitalkravsforskriften og Finansforetaksloven. Dette er den mest vanlige praksisen blant de norske bankene, og kommer av at IRB-metoden krever tillatelse fra Finanstilsynet (Finanstilsynet, 2015). For banker som har slik tillatelse baseres beregningene på interne modeller som blant annet tar hensyn til *sannsynligheten for mislighold og forventet tapsgrad ved mislighold*. Disse parameterne finner vi også igjen i IFRS 9 ved beregning av nedskrivninger. Implementeringseffektene av ny tapsmodell etter IFRS 9 er forventet å øke nedskrivningene på utlån, slik at nettoeffekten på bankenes kapitaldekning blir negativ. På denne måten vil IFRS 9 få direkte påvirkning på bankenes krav til kapitaldekning, og det er derfor foreslått en innfasingsperiode av standarden over fem år (Deloitte, 2016).

Likviditetsreguleringene i Basel-rammeverket ble tatt inn som en konsekvens av finanskrisen i 2007-2008. Som nevnt innledningsvis i kapittelet er bankenes likviditetsrisiko knyttet til løpetidstransformasjonen, der de skal gjøre kortsiktige innskudd om til langsiktige investeringer. Kravene til likviditet innebærer en likviditetsreserve som gjør at banken kan klare seg gjennom en 30 dagers periode med uro i finansmarkedet. For norske banker gjelder også innskuddssikring som sikkerhet for kundene, gjennom bankenes lovpålagte medlemskap i Bankenes Sikringsfond. Innskuddssikringen innebærer at kundene er dekket av norsk lov for inntil to millioner kroner av sine bankinnskudd, jf. Finansforetaksloven § 19-4. Grensen videreføres inntil 31. desember 2018, med mindre EØS-avtalen tar inn andre direktiver (NOU 2016:23, 2016, s. 11). EØS ønsker i utgangspunktet en fullharmonisert grense for innskuddssikring på 100 000 euro. Bankenes likviditetsrisiko vil reduseres som følge av

sikringsordningen. Dette skyldes at sannsynligheten er mindre for at kundene tar ut sine innskudd i panikk dersom det verserer rykter om problemer i de enkelte bankene (Norges bank, 2016b).

6. Metode

Metodekapittelet har som formål å beskrive og begrunne den forskningsmetodikken som er lagt til grunn for denne masteroppgaven. Vi vil presentere utvalget og hvilke fremgangsmåter som er tatt i bruk for å identifisere disse foretakene, før oppgavens forskningstilnærming legges frem. Videre introduseres leseren til å få innsikt i datainnsamlingsprosessen, med fokus på spørreskjemaet som er benyttet, samt hvordan denne dataen skal fremstilles etter innsamling. Avslutningsvis vurderes reliabilitet og validitet ved den valgte metodikken.

6.1 Utvalg

Oppgaven har som formål å kartlegge implementeringsprosessen og effekter av ny tapsmodell for utlån etter IFRS 9 for norske banker. Ifølge Johannessen, Christoffersen og Tufte (2011) er populasjonen alle enhetene som en problemstilling gjelder for. Populasjonen består dermed av norske banker som tilbyr utlån og per dags dato forventes å rapportere etter IFRS 01.01.2018. Definisjonen av *bank* er avgrenset til institusjoner som har fått konsesjon av Finanstilsynet til å drive bankvirksomhet. En oversikt over disse institusjonene finnes i Finanstilsynets konsesjonsregister for banker. Da dette registeret inkluderer både banker som rapporterer etter IFRS og NGAAP, krevdes en ytterligere gjennomgang for å definere populasjonen. Gjennomgangen av totalt 127 selskapsregnskap for 2015 viste at 40 av selskapene rapporterer etter IFRS. Av disse 40 er Bank 1 Oslo Akershus AS i 2016 besluttet innfusjonert i Sparebanken Hedmark, som også rapporterer etter IFRS. Ved gjennomført fusjon vil således Bank 1 Oslo Akershus AS avvikles, slik at de ikke er inkludert i populasjonen. Safe Deposit Bank of Norway AS som også er blant de 40 bankene som rapporterer etter IFRS tilbyr ikke utlån. Ettersom oppgaven fokuserer på den nye tapsmodellen for utlån vil følgelig ikke banken inkluderes i populasjonen. Videre er vi gjort oppmerksomme på at Norwegian Finans Holding ASA ble børsnotert i 2016, og at Komplet Bank ASA er planlagt børsnotert i løpet av 2017 (Komplet Bank, 2017). Dette medfører at disse to selskapene inngår i populasjonen, da det er krav om IFRS-rapportering for børsnoterte foretak. Alle hensyn tatt i betraktning gjør at oppgavens populasjon består av 40 banker.

Bruttoutvalg består av alle respondentene som er valgt ut til å delta. Ettersom vår populasjon er relativt liten har vi valgt å undersøke alle selskapene. Bruttoutvalget tilsvarer dermed populasjonen. Det er vanlig at ikke alle respondentene i en spørreundersøkelse svarer. Det kan

være ulike grunner til at en respondent ikke svarer, og det er viktig å være oppmerksom på hva årsaken kan skyldes. Ved utforming av spørreundersøkelsen har vi tatt hensyn til forhold som kan føre til bortfall av respondenter. Dette er gjort for å oppnå en høyere svarprosent. Antall respondenter som svarer på undersøkelsen sett i forhold til bruttoutvalg kalles svarprosent. Dette er forhold vi vil komme tilbake til i delkapittel 6.3 (Johannessen et.al, 2011).

Tabell 17 fremstiller oppgavens populasjon i alfabetisk rekkefølge.

Forretningsbanker	Sparebanker
Bank Norwegian	Aasen Sparebank
BN Bank	Aurskog Sparebank
DNB Bank	Fana Sparebank
Eika Kredittbank	Helgeland Sparebank
Gjensidige Bank	Høland og Setskog Sparebank
KLP Banken	Indre Sogn Sparebank
Komplett Bank	Jæren Sparebank
Landkreditt Bank	Melhus Sparebank
OBOS-banken	Sandnes Sparebank
Pareto Bank	Skue Sparebank
Santander Consumer Bank	Sparebank 1 BV
Skandiabanken	Sparebank 1 Nord-norge
Storebrand Bank	Sparebank 1 Nordvest
Voss Veksel- og Landmannsbank	Sparebank 1 Ringerike/Hadeland
yA Bank	Sparebank 1 SMN
	Sparebank 1 SR-bank
	Sparebank 1 Søre Sunnmøre
	Sparebank 1 Østfold/Akershus
	Sparebanken Hedmark
	Sparebanken Møre
	Sparebanken Sogn og Fjordane
	Sparebanken Sør
	Sparebanken Vest
	Sparebanken Øst
	Totens Sparebank

Tabell 17 Populasjon, kapittel 6.1

6.2 Forskningstilnærming

Fremgangsmåten for forskningsprosjektet baserer seg hovedsakelig på en kvantitativ metode. Ved en slik tilnærming får man svar på forskningsspørsmål gjennom analyse og fortolkninger

av forhåndsdefinerte variabler (Nyeng, 2004). Fordelen med å bruke kvantitativ metode er at man kan standardisere og strukturere store mengder med informasjon. På den måten har vi mulighet til å øke omfanget av spørsmålet. Ulempen ved å benytte seg av denne tilnærmingen er at man risikerer å miste viktig informasjon som vanskelig kan uttrykkes som tall. For å løse dette har vi noen steder valgt å benytte oss av åpne spørsmål, der vi i etterkant kan kategorisere svarene slik at de kan måles. Dette er momenter vi vil komme nærmere inn på i delkapittelet 6.3. Motsetningen til kvantitativ metode er kvalitativ metode, som kan forklares ved at man samler inn og registrerer data i form av tekster, lyd og bilde. Dette er en tilnærming som egner seg best om man har et begrenset antall respondenter som man ønsker mye informasjon om. Vår bruk av kvantitativ metode følger av oppgavens formål, og det faktum at vi har et ønske om å undersøke hele populasjonen. Dersom vi skulle benyttet en kvalitativ tilnærming hadde undersøkelsen blitt gjennomført ved hjelp av intervjuer. Det hadde blitt for tid- og ressurskrevende med intervjuer av hele populasjonen, sett i forhold til oppgavens tidsfrist.

6.3 Datainnsamling

6.3.1 Forberedelser og praktisk gjennomføring

Opgavens forskningstilnærming baserer seg som nevnt på kvantitativ metode. Vi har valgt å benytte oss av spørreskjema for innsamling av data. På den måten kan vi samle inn data fra mange respondenter på kort tid og dekke et stort geografisk område. Samtidig kan vi ved hjelp av faste spørsmål og svaralternativer generalisere resultatene fra nettutvalget til bruttoutvalget. Utformingen av vårt spørreskjema betegnes som semistrukturert, da vi har valgt å benytte spørsmål som både har forhåndsoppgitte og åpne svar. Dette kommer vi tilbake til i neste delkapittel. Data samlet inn gjennom spørreskjemaet kategoriseres som primærdata. Dette er ny data som er innhentet spesifikt for den gitte problemstillingen. Sekundærdata er allerede eksisterende data som er innhentet for andre formål, slik som årsregnskap og rapporter fra Statistisk sentralbyrå (Johannessen et.al., 2011).

Spørreskjemaet formidles via mail gjennom verktøyet SurveyXact, som er Universitetet i Agder sitt anbefalte verktøy for spørreundersøkelser. Denne programvaren lar oss utforme spørreundersøkelsen online, slik at vi lettere kan distribuere den til respondentene og følge opp de som ikke har svart. SurveyXact gjør det enkelt å gjennomføre analyser av den innsamlede data. Videre reduseres risikoen for menneskelige feil når dataen skal bearbeides for analytiske formål, da denne prosessen er automatisert. En annen fordel med nettbaserte

spørreundersøkelser er at respondentene selv kan velge når det er beilelig å gjennomføre undersøkelsen, samt at denne personen gis større mulighet til å reflektere over spørsmålene sammenlignet med en spørreundersøkelse over telefon. Slik mulighet for refleksjon er særlig fordelaktig for våre respondenter, fordi flere av spørsmålene er komplekse.

Enkelte spørsmål kan også oppfattes som sensitive for respondentene, i og med at flere av selskapene er notert på børs. Den nettbaserte løsningen tilrettelegger for anonym utførelse av undersøkelsen, slik at selv ikke vi kan se hva en bestemt respondent har svart. Anonymiteten er noe vi tror vil øke svarprosenten og gi mer utfyllende svar, og derfor har vi benyttet oss av denne funksjonen. Før skjemaet ble sendt ut til respondentene, valgte vi å gjennomføre flere testutsendelser til bekjente med økonomisk utdanning. Disse ble bedt om å gjennomføre spørreundersøkelsen og gi tilbakemeldinger på dens struktur, begrepsbruk og logikk. Dette medførte noen modifikasjoner for den endelige undersøkelsen og ga oss verdifull innsikt i eget arbeid.

Ulempene med nettbaserte spørreundersøkelser er blant annet at svarprosenten ofte blir lav og at vi ikke kan svare på eventuelle spørsmål respondenten måtte ha. Før utsendelse av spørreskjema har vi valgt å ringe en representant fra hver bank i utvalget. Det forventes at en slik ringerunde vil øke svarprosenten (Sekaran & Bougie, 2013). Dette er også gjort for å sikre at respondenten er den personen i banken som er mest egnet til å svare på spørreskjemaet, samt for å introdusere emnet og det praktiske rundt undersøkelsen. Vi har fortrinnsvis forsøkt å komme i kontakt med økonomiansvarlig eller regnskapsansvarlig, da det forutsettes at disse har god kunnskap om emnet. Dersom respondenten har spørsmål eller det er uklarheter i spørreskjemaet har vi tydelig uttrykt at de kan kontakte oss.

Det ble satt en tidsfrist for respons på to uker, men det er uvanlig at alle svarer innen den gitte frist. Dette medførte en ny ringerunde for å påminne respondentene om å gjennomføre spørreundersøkelsen. Gjennom disse tiltakene har vi forsøkt å minimere risikoen for lav svarprosent og eventuelle misforståelser respondentene kan oppleve. En siste ulempe er at vi ikke kan være helt sikre på hvem som faktisk svarer på undersøkelsen. Denne risikoen kan bare fullt ut elimineres om man benytter intervju ansikt-til-ansikt, men en slik kvalitativ tilnærming ville som sagt vært for tid- og ressurskrevende.

Gjennom innledende arbeid ble vi oppmerksomme på longitudinelle spørreundersøkelser utført av Deloitte. Med longitudinelle undersøkelser menes innsamling av data på mer enn ett

tidspunkt (Johannessen et.al., 2011). Undersøkelsene er utført årlig i tidsrommet fra 2011 til 2016, og har som formål å utrede implementeringseffekter av IFRS 9. Utvalget bestod av større globale banker, hvorav ingen norske banker var inkludert. Et av hovedområdene Deloitte fokuserer på er den nye tapsmodellen for nedskrivninger på utlån. I følge Johannessen (2011) er det fordelaktig å bruke spørsmål fra tidligere undersøkelser slik at man kan sammenligne resultatene. Dersom man ønsker å gjøre direkte sammenligninger bør spørsmålene og svaralternativene formuleres nøyaktig likt.

Slik direkte sammenligning har ikke vært et mål for oss av flere årsaker. For det første er den globale undersøkelsen utformet på engelsk. En fri oversettelse til norsk reduserer validiteten og reliabiliteten knyttet til direkte sammenligninger, da språklige forskjeller vil kunne medføre at respondentene tolker spørsmålene ulikt. Den andre årsaken knytter seg til størrelsesforskjeller mellom bankene i den globale undersøkelsen og i vårt utvalg. Enkelte av spørsmålene er omformulert slik at de er bedre tilpasset norske bankers forhold, selskapsform og størrelse. Dessuten kan tidsaspektet være en av forklaringene for at våre funn skiller seg fra tidligere undersøkelser. Det kan for eksempel tenkes at kunnskapen om IFRS 9 har økt siden dens introduksjon, ettersom implementeringen nærmer seg. Vi vil likevel i enkelte deler av analysen vise til og sammenligne resultater fremskaffet av Deloitte, der vi mener det gir relevante drøftingsmomenter. Slike relevante drøftingsmomenter mener vi fremkommer for eksempel der det foreligger store forskjeller i responsen fra våre respondenter og de globale bankene som deltok i Deloitte sin undersøkelse. En slik sammenligning vil tillegge analysedelen en ekstra dimensjon, og bidra til å gi oppgaven større tyngde.

6.3.2 Utforming av spørreskjema

Mange tror at det er lett å lage et spørreskjema, men Johannessen et.al. (2011) kaller det en kunst å utforme et solid spørreskjema. Som nevnt innledningsvis i delkapittel 6.3.1 er vårt spørreskjema semistrukturert. Vi har dermed kombinert åpne og forhåndsdefinerte svaralternativer til de enkelte spørsmålene. De ulike spørsmålstillingene har sine fordeler og ulemper. Bruken av forhåndsdefinerte svaralternativer gjør det enkelt for respondenten å fylle ut skjemaet, samtidig som det er enkelt for forskeren å kode innsamlet data. På den annen side vil prekodete svaralternativer ikke fange opp informasjon utover de svaralternativene forskeren velger å inkludere. Denne ulempen er en av grunnene til at vi har valgt å ha enkelte spørsmål som åpne. Flere av spørsmålene våre kan betegnes som fenomen hvor det eksisterer lite

kunnskap, innebærer stor grad av subjektivitet og som kan karakteriseres som komplekse. Slike spørsmål er spesielt egnet for en åpen spørsmålsstilling. Noen av utfordringene ved å bruke slike spørsmål er ifølge litteraturen at respondenten ikke har for vane å uttrykke seg skriftlig, samt at svarene ofte blir klisjépreget. For vår oppgave er ikke dette et særlig problem, ettersom bankenes representanter i stor grad vil være økonomi- og regnskapsansvarlige som antas å besitte gode skriftlige ferdigheter. Videre er de åpne spørsmålene i stor grad komplekse, slik at vi forventer et minimum av klisjépregete svar.

Ved utformingen av spørreskjemaet er det vanskelig å gi et klart svar på hvor omfattende undersøkelsen bør være (Johannessen et.al., 2011). På den ene siden ønsker vi mest mulig relevant data, mens respondentene på sin side har begrenset med tid. For flere av bankene skal spørreundersøkelsen gjennomføres parallelt med utarbeidelse av kvartalsrapporter og/eller årsrapport. Dette er en travel periode for ansatte på økonomi- og regnskapsavdelingen, og vi risikerer dermed en lav svarprosent om undersøkelsen oppfattes å være for omfattende. Samtidig må undersøkelsen gi oss tilstrekkelig med data. Vi mener spørreskjemaets utforming har ivaretatt både respondentenes og våre hensyn. Dette underbygges av høy svarprosent og mengden relevant data vi har fått.

Innledningsspørsmålene er utformet på bakgrunn av et ønske om å segmentere bankene i utvalget. Segmenteringsspørsmålene er utarbeidet som en konsekvens av at undersøkelsen er totalt anonym, og vi ville dermed ikke hatt mulighet til å segmentere utvalget i etterkant. Selskapsform, størrelse og type utlån er de tre faktorene vi har valgt å fokusere på. Det skilles mellom to hovedtyper bank i Norge, dette er forretningsbanker og sparebanker. Norske forretningsbanker er organisert enten som aksjeselskap eller allmennaksjeselskap, mens sparebanker er en egen selskapsform. Det vil være interessant å se om det kan være forskjeller i svarene mellom de to hovedtypene. Segmenteringen på størrelse baseres på bankenes balanseførte total kapital per 31.12.2015. I bankbransjen omtales total kapitalen som forvaltningskapital, og dette uttrykket vil brukes gjennomgående i oppgaven. Bankenes forvaltningskapital setter rammen for deres utlånskapasitet, og det er derfor naturlig å bruke dette for å definere en banks størrelse. I oppgavens analysedel vil det være spennende å se i hvilken grad bankenes størrelse påvirker svarene.

Når spørreskjemaet først er tatt i bruk kan man ikke angre seg, og fallgruvene er derfor mange. Man kan dele disse fallgruvene i fire hovedkategorier: svakheter ved selve

spørsmålsformuleringen, bruk av faguttrykk, svakheter vedrørende svaralternativene, og påvirkende spørsmålsstilling eller svaralternativer (Johannessen et.al., 2011).

Svakheter ved selve spørsmålsformuleringen

Ved formulering av spørsmål i spørreskjemaet er det sentralt at disse stilles på en entydig måte, slik at man ikke kombinerer flere spørsmål i ett. En flertydig spørsmålsstilling kan virke forvirrende for respondenten, samtidig som svarene blir vanskelige å analysere. Spørsmålsformuleringen må heller ikke være for generell eller upresis. Slike spørsmål kan gjøre respondenten usikker på hva som menes, og kan føre til egne fortolkninger. I utformingen av spørsmålene har vi bevisst benyttet oss av pronomenet *dere* i stedet for *du*. Dette er gjort for å presisere at respondenten svarer på vegne av banken.

Bruk av faguttrykk

Generelt kan bruken av faguttrykk i en spørreundersøkelse gjøre at det forskeren spør om ikke blir forstått. Når man velger å bruke slike sjargonger må man vurdere respondentens faglige kompetanse og bakgrunn. For våre spørsmål er bruken av faguttrykk begrenset til økonomiske termer. Respondentene er i all hovedsak økonomi- og regnskapsansvarlige, og det må dermed kunne forutsettes kjennskap til slike begreper.

Svakheter vedrørende svaralternativene

Et annet hensyn som må tas i prosessen med å utforme spørreskjema er at svaralternativene må være gjensidig utelukkende. Man kan ikke ha flere svaralternativer som overlapper hverandre, da dette ville gjort respondenten usikker på hvilket svaralternativ det skal krysses av for. Det typiske eksempelet for slike svar er ved spørsmål om alder, der alternativene 0-25 år og 25-50 år begge er riktige hvis man er 25 år gammel. Videre vil det være viktig å ta med alle mulige svaralternativer for prekodete spørsmål. Hvis slike forhold ikke er tatt hensyn til, kan det tenkes at respondenten ikke finner noen av svaralternativene relevante for sin situasjon. Dette tvinger respondenten til å avgi et svar som ikke reflekterer virkeligheten. For spørsmålene der svaralternativene ikke vil være uttømmende, har vi strukturert spørsmålene som åpne eller med svaralternativet «annet». På den måten vil respondentene få mulighet til å formulere svarene med egne ord. Avslutningsvis må forskeren ved bruk av ordinal skala være oppmerksom på rekkefølgen av svaralternativene. En slik skala uttrykker graden av noe, for eksempel verdiene «økt grad», «ingen grad» og «reduert grad». Ved å opprettholde en fast rekkefølge for de

svaralternativene som gjennomgående er like, vil forskeren forhindre tilfeldige målefeil ved at respondenten blir forvirret.

Påvirkende spørsmålsstilling eller svaralternativer

Spørsmålene og svaralternativene må være balanserte og nyanserte. Dette betyr at det må være en likevekt mellom positivt og negativt ladede ord. Respondenten har en tendens til å svare mer positivt dersom spørsmålet utelukkende er positivt ladet. Innenfor forskning er dette noe som kalles for «ja-siing» (Johannessen et.al., 2011). Spørsmålene må heller ikke bære preg av å være ledende. Slike spørsmål vil styre respondentens svar i en gitt retning.

6.4 Fremstilling av data

Resultatene som fremkommer av spørreundersøkelsen er å regne som kvantitative data der svarene på forhånd er determinerte, mens de åpne spørsmålene resulterer i kvalitative data. Oppgavens metodikk bygger som nevnt hovedsakelig på en kvantitativ tilnærming, der vi ønsker å presentere resultatene gjennom *univariat analyse* med innslag av *bivariat analyse* der vi ser dette som relevant. Uni betyr en, og en slik tilnærming til analysen går ut på å telle opp hvor mange respondenter som har svart de ulike svaralternativene eller svarkategoriene. Resultatene fremstiller vi da i en grafisk frekvensfordeling ved å benytte ulike diagramtyper. Ved *bivariat analyse* analyserer vi sammenhengen mellom vår segmentering og resultatene som fremkommer. På denne måten kan vi for eksempel undersøke om resultatene våre er avhengige av om bankene er organisert som forretnings- eller sparebank. For å analysere de dataene som er kvalitative gjennom uni- eller bivariat analysemetoder må vi først kategorisere svarene. Johannessen et.al. (2011) kaller denne prosessen for kategoribasert inndeling. Dette går ut på å dele inn de ulike svarene i kategorier, der hver kategori representerer fellestrekk ved svaret som er gitt. Hver kategori kan dermed fremstilles i diagrammer, og videre analyseres på samme måte som spørsmålene med forhånds-determinerte svaralternativer.

6.5 Reliabilitet og validitet

Vurdering av den innsamlede dataens pålitelighet betegnes i den akademiske forskningen som dataens reliabilitet. Ifølge Johannessen et.al. (2011) representerer reliabilitet hvor nøyaktig undersøkelsens data er. Dataens nøyaktighet avhenger av hvilke data som brukes, hvordan den samles inn, og hvordan man bearbeider den innsamlede dataen. Vår tilnærming til innsamling av data er valgt på bakgrunn av dens sensitivitet, da enkelte av spørsmålene kan oppfattes som

selskapssensitive av respondentene. En digital spørreundersøkelse lar oss dermed samle data på et helt anonymt grunnlag, der ingen får kjennskap til hvilken representant som har avgitt de ulike svarene. Innsamlingsmetoden som er benyttet anser vi dermed for å styrke oppgavens reliabilitet.

Dataens reliabilitet avhenger også av at riktige personer representerer bankene som respondent i undersøkelsen. Om dette ikke er tilfellet er det risiko for at respondentens svar ikke representerer korrekt bilde av bankens syn. For å redusere denne risikoen brukte vi mye tid på ringerunder til bankene, for å kartlegge den riktige respondenten. Videre kontaktet vi respondenten direkte via telefon for å bekrefte forholdene og innhente mailadresse direkte til denne personen. Når undersøkelsen er nettbasert klarer vi dog ikke å fjerne all risiko for at andre gjennomfører undersøkelsen, selv om den er sendt direkte til respondentens mailadresse. Forskningslitteraturen legger til grunn flere metoder for å teste datas reliabilitet, deriblant test-retest og interrater-reliabilitet («Cronbachs-alpha»). Ved test-retest skal forsker gjennomføre to identiske datainnsamlinger der tidspunktet er forskjellen. Om vi skulle benyttet slik vurdering av reliabilitet måtte de samme respondentene deltatt, samtidig som vi brukte samme innsamlingsmetode. Av hensyn til respondentenes begrensede tid vurderer vi det slik at to identiske tester ville ført til større frafall, og at nytten det ville gitt vår metodikk ikke overveies av «kostnaden» for et eventuelt frafall.

Gjennom det utformede spørreskjemaet har vi et mål om å samle inn data som best mulig representerer virkeligheten og det spesifikke fenomenet vi undersøker. Validitet representerer graden et forskningsopplegg måler det som er ment å måle, slik at dataen er relevant for den gitte problemstillingen. Det kreves for eksempel en spørsmålsstilling som er utformet slik at det kommer tydelig frem hva spørsmålet gjelder. I den anledning var det spesielt viktig å forklare respondenten betydning av ulike begreper som var inkludert i spørsmålsstillingen. På den måten reduserer vi risikoen for at respondentene mistolker spørsmålene og svarer på noe annet enn det spørsmålet hadde som formål å spørre om.

7. Resultater og analyse

Dette kapittelet vil presentere og analysere de empiriske funnene som fremkommer fra spørreundersøkelsen. Første delkapittel introduserer spørreundersøkelsens svarprosent og mulige forklaringer for bortfall, samt hvordan respondentene fordeler seg i henhold til segmenteringen som er gjort. Videre delkapitler er strukturert for å diskutere forskningsspørsmålene hver for seg, for å skape en ryddig fremstilling. Det vil i kapittel 7.2 først presenteres hvilke kompetanseområder som har vært involvert i innfasingen av IFRS 9, samt hva bankene ser på som de største utfordringene ved implementeringen og om de vil kvantifisere forventede effekter før ikrafttredelse av standarden. En slik fremstilling vil være ledd i å besvare hvilken tilnærming bankene har til implementeringsprosessen. Kapittel 7.3 tar for seg hvilke regnskapsmessige konsekvenser som er ventet ved innføring av ny tapsmodell, for å besvare forskningsspørsmål 2. Bankenes forventninger til ny tapsmodell i et konseptuelt perspektiv er fremstilt i kapittel 7.4. Påfølgende kapittel 7.5 og 7.6 tar for seg forskningsspørsmål 4 og 5, og vil presentere hvilken forventning bankenes har til ny tapsmodellens påvirkning på henholdsvis kapitalkrav og rentenivå. Forskningsspørsmål 6 søkes besvart i siste delkapittel og fokuserer på vesentlig økning av kredittrisiko og makroøkonomiske forhold.

7.1 Introduksjon og bortfallsanalyse

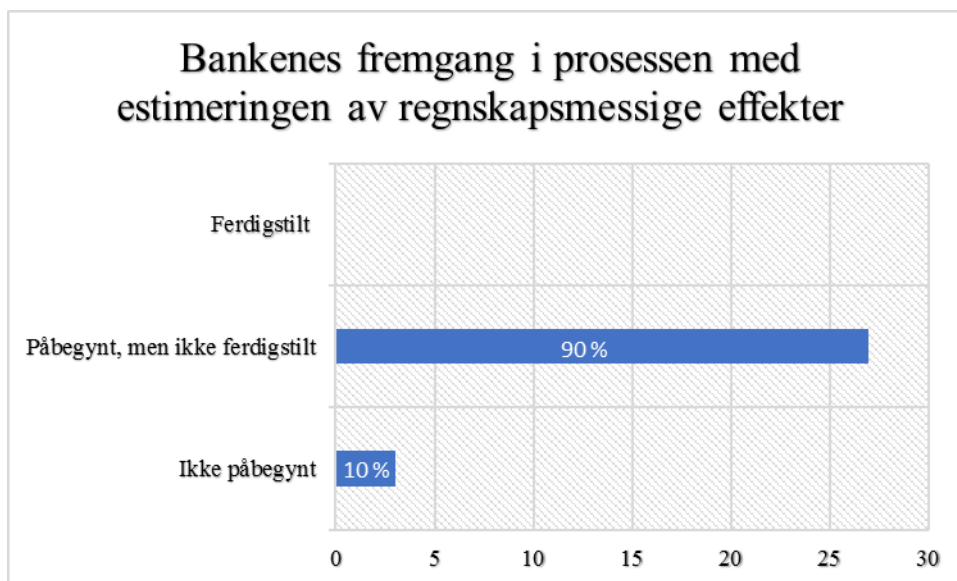
Oppgaven hadde som utgangspunkt å undersøke alle norske banker som rapporterer etter IFRS. I følge Johannessen et.al. (2011) vil det alltid være bortfall av respondenter av forskjellige grunner. Vi ringte en representant fra alle respondentene før utsendelse av spørreskjemaet for å øke svarprosenten, samt å få bekreftet hvilke representanter som egnet seg til å svare. I forbindelse med denne prosessen ble vi oppmerksomme på at det var noen som ikke ville delta på spørreundersøkelsen. Avslagene ble begrunnet med at prosessen vedrørende implementering ikke var i gang, og representantenes begrensede tid grunnet forestående regnskapsrapportering. Det var også flere banker der vi ikke fikk kontakt med økonomiavdelingen.

Av det totale utvalget på 40 banker var det 30 som gjennomførte spørreundersøkelsen, som utgjør en svarprosent på 75 %. Det er sjeldent at spørreundersøkelser har en svarprosent som kan karakteriseres som høy, det vil si 80-90 %. Generelt vil man som forsker si seg fornøyd med en svarprosent som ligger over 50 %, men dette vil avhenge av undersøkelsens utvalgsstørrelse. Bortfall kan være et problem dersom man skal generalisere resultatene fra

nettoutvalget til bruttoutvalget. Det kan tenkes at respondentene i bortfallet endrer sammensetningen slik at nettoutvalget ikke er representativt i forhold til bruttoutvalget. Dette avhenger av om bortfallet er tilfeldig eller systematisk. Bortfall som er tilfeldig kan skje av ulike årsaker, men bortfallsgruppen er likevel representert gjennom nettoutvalget fordi den er representativ. Systematisk bortfall fører til at nettoutvalgets resultat blir skjevt sammenlignet med bruttoutvalget, og respondentene som svarer er dermed ikke representative. Dersom bortfallet knytter seg til mangel på kompetanse, slik at bare de kompetente har svart, vil ikke nettoutvalget nødvendigvis reflektert virkeligheten (Johannessen et.al., 2011).

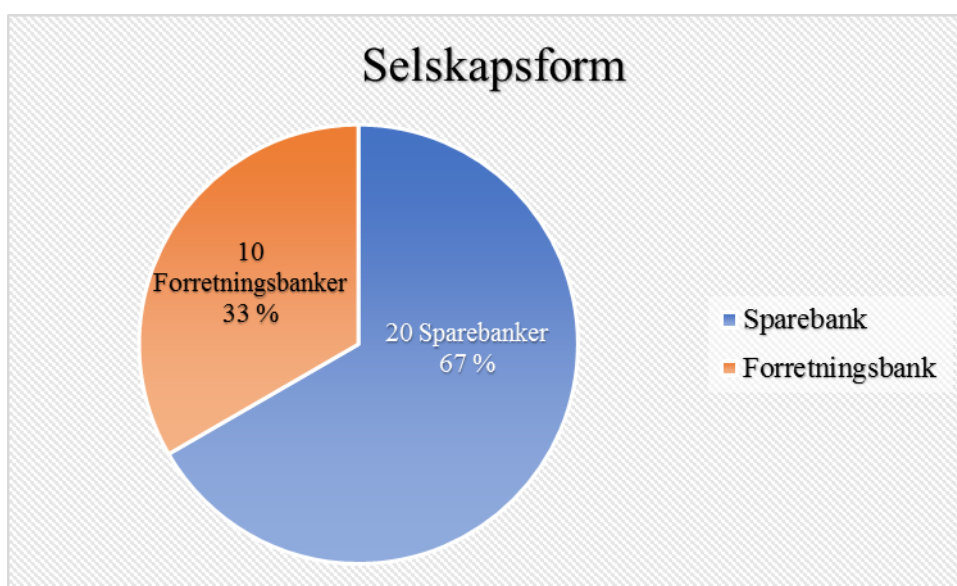
Før vi startet arbeidet med oppgaven hadde vi en forventning om bortfall fordi gjennomføringen av spørreundersøkelsen ville foregå parallelt med bankenes utarbeidelse av årsrapporter. Dette er en travel periode for økonomiavdelingene, hvor det å svare på spørreundersøkelser nødvendigvis ikke prioriteres av bankene. Det var mange respondenter vi lenge slet å få kontakt med, men etter kontakten var opprettet sa de seg villige til å delta. Det er derfor ingen grunn til å anta at bortfallet som skyldes mangel på kontakt knytter seg til systematisk bortfall.

Representantene som ikke ønsket å delta grunnet mangel på igangsatt prosess ville likevel vært relevante for undersøkelsen. Dette var noe som tydelig ble kommunisert, og samtidig poengterte vi at svaralternativene var utformet slik at undersøkelsen likevel lot seg gjennomføre. Det fremgår av figur 10 nedenfor at tre av bankene som ikke hadde startet prosessen vedrørende estimering av regnskapsmessige effekter valgte å delta, men deler av bortfallet var ikke til å overtale. Man må være klar over at dette kan skyldes systematisk bortfall, da det kan være andre bakenforliggende årsaker til at disse likevel ikke ønsker å delta. Ettersom vi har presisert at deltakelse ikke forutsetter igangsatt prosess, kan det tenkes at det er andre årsaker til at representantene ikke ønsker å delta. Denne årsaken kan representere en skjevhet i nettoutvalget sammenlignet med bruttoutvalget. Det er vanskelig å si noe mer om hva dette skyldes, og det er viktig at leseren er oppmerksom på dette. Med disse tre opplyste bortfallsårsakene i baktankene er vi fornøyde med den oppnådde svarprosenten.

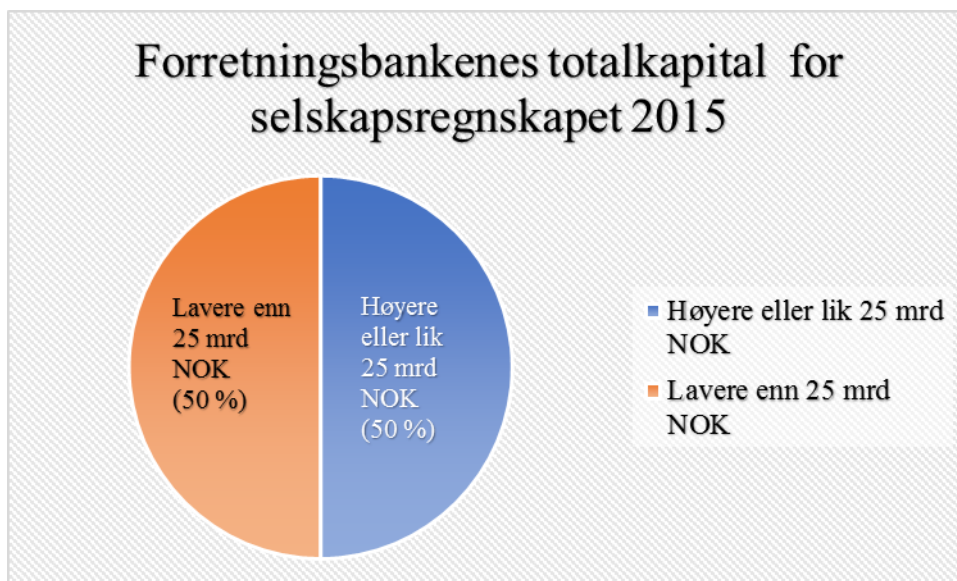
Figur 10 Bankenes fremgang vedrørende ny tapsmodell, kapittel 7.1

Som forklart i delkapittel 6.3 har vi valgt en segmentering som skiller forretningsbanker fra sparebanker, samt inndelt de to selskapsformene etter en størrelsesparameter. De 30 bankene som har gjennomført undersøkelsen består av 20 sparebanker og 10 forretningsbanker.

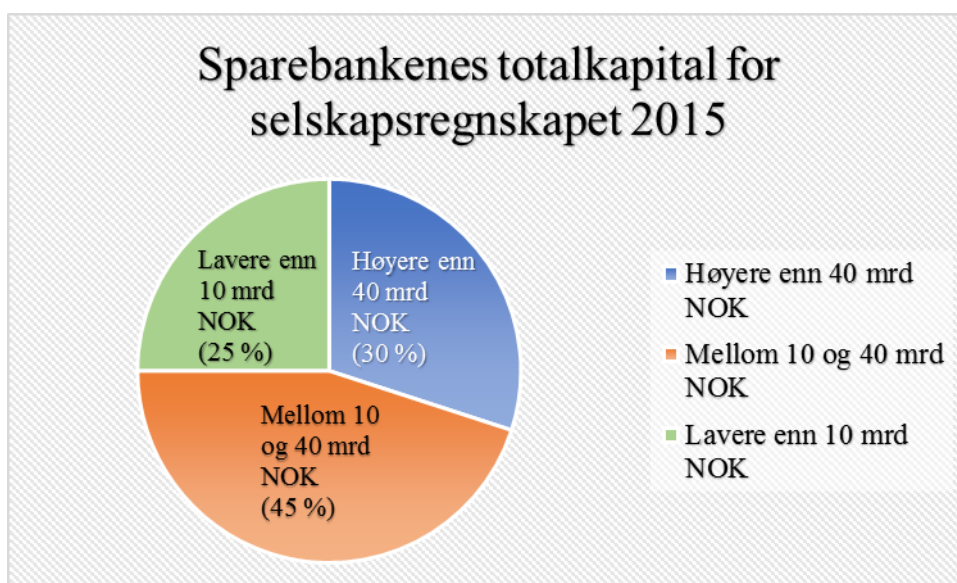

Figur 11 Selskapsform, kapittel 7.1

Størrelsesparameterne vi har valgt å dele spare- og forretningsbankene inn i baserer seg på historiske regnskapstall, slik at størrelsesinndelingene fordeler seg relativt likt. For at respondentene skal føle trygghet for sin anonymitet valgte vi en inndeling med få intervaller. Fordelingene er illustrert i de følgende figurene:

Figur 12 Forretningsbankenes totalkapital, kapittel 7.1

Figur 13 Sparebankenes totalkapital, kapittel 7.1

Den videre fremstillingen vil henvise til de segmentene presentert i dette delkapittelet. Forretningsbanker som i 2015 hadde totalkapital høyere eller lik 25 milliarder kroner vil omtales som større forretningsbanker, mens forretningsbankene med totalkapital mindre enn 25 milliarder kroner omtales som mindre forretningsbanker. For sparebankene vil en tredelt fremstilling gjelde. Sparebanker med totalkapital lavere enn 10 milliarder kroner vil bli referert til som små sparebanker, mens de med totalkapital mellom 10 og 40 milliarder regnes som mellomstore. Dersom sparebanken hadde totalkapital høyere enn 40 milliarder regnes de som

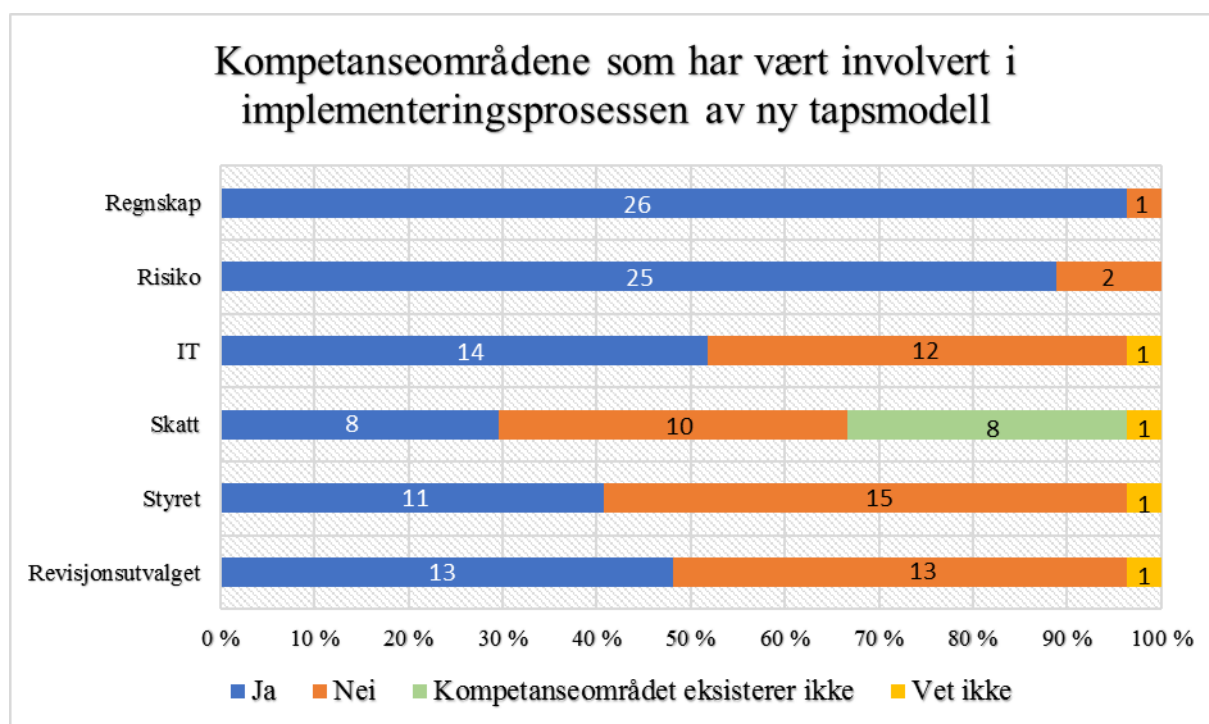
store sparebanker. Begrunnelsen for den valgte segmenteringen er fremstilt tidligere i oppgavens metodekapittel.

7.2 Implementeringsprosessen

I dette delkapittelet vil vi ta for oss det første forskningsspørsmålet, da vi vil søke å kartlegge implementeringsprosessen ved innføring av ny tapsmodell. En slik kartlegging vil ha hovedfokus på hvilke kompetanseområder som har vært involvert, hva bankene ser på som de største utfordringene knyttet til implementeringen, og om de vil kvantifisere forventede effekter av ny tapsmodell før ikrafttredelse.

7.2.1 Kompetanseområdenes involvering i implementeringsprosessen

Det følger av figur 10 at tre banker ikke har påbegynt prosessen vedrørende estimering av regnskapsmessige effekter av ny tapsmodell. I utformingen av spørreskjemaet la vi opp til at disse respondentene hopper over de to neste spørsmålene i figur 14 og 15 slik at disse fremstillingene representerer svar fra 27 banker.

Figur 14 Kompetanseområder involvert i implementeringsprosessen, kapittel 7.2

Det fremgår av figur 14 at de fleste bankene har involvert både regnskaps- og risikoavdelingen ved implementering av ny tapsmodell. Naturligvis vil regnskapsavdelingen være innblandet

ved implementering av ny regnskapsstandard. Vi finner det merkelig at ikke alle bankene har involvert dette kompetanseområdet. En forklaring kan være at implementeringsprosessen er i startfasen og at området på nåværende tidspunkt ikke er involvert, da andre kompetanseområder er prioritert på dette tidspunktet. Samtidig er det mulig at denne respondenten har gjort en feil ved gjennomføring av undersøkelsen. I den nye tapsmodellen står begrepet kredittrisiko svært sentralt, og det er derfor ikke overraskende at risikoavdelingen har vært innblandet hos de fleste bankene.

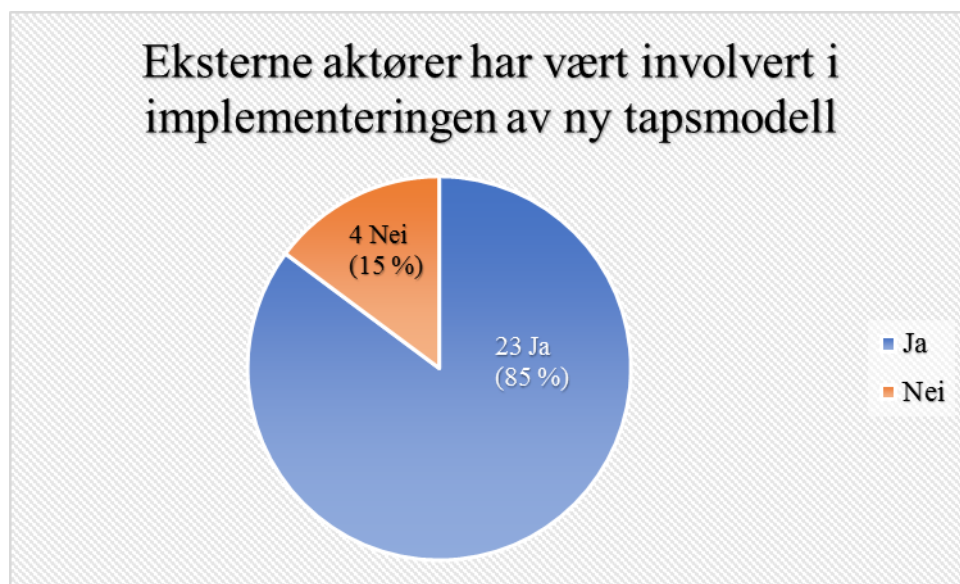
Som vi senere vil komme nærmere inn på, mener bankene at en av de største utfordringene ved implementeringen knytter seg til systemteknikk og IT. Kompetanseområdet IT vil spille en viktig rolle i implementeringen da bruken av gode hjelpeverktøy for informasjonsflyt vil fungere som støtte for regnskapsutarbeidelsen. Slik informasjonsflyt kan knytte seg til å ha en løpende oppdatering av kredittrisiko for utlån. Det fremgår av diagrammet ovenfor at rundt halvparten, 52 %, av alle bankene har involvert IT-kompetanse i implementeringsprosessen med ny tapsmodell. Ser man isolert på de større forretningsbankene har hele 80 % av disse benyttet seg av slik kompetanse. Dette kan ha sammenheng med at disse bankene allerede har tatt i bruk modeller som har sterke likhetstrekk med tapsmodellen i IFRS 9. Disse modellene er brukt i forbindelse med baselrapporteringen som forklart i delkapittel 5.3.

Som presentert i oppgavens metodekapittel vil vi bruke de globale undersøkelsene til Deloitte som sammenligningsgrunnlag for resultatene vi har fremskaffet. En slik sammenligning viser at 15 prosentpoeng flere av de norske banker har engasjert styret og revisjonsutvalget, enn hva tilfellet var for de globale bankene. I norsk selskapslovgivning fremgår det at styret skal forvalte selskapet, og at de blant annet plikter å påse at regnskapet er gjenstand for betryggende kontroll, jf. aksjeloven § 6-12. Revisjonsutvalget har på sin side blant annet som oppgave å forberede styrets oppfølging av regnskapsrapporteringsprosessen, samt å ha løpende kontakt med selskapets valgte revisor, jf. allmennaksjeloven § 6-43. Selv om ikke alle bankene i vårt utvalg er allmennaksjeselskap, plikter alle norske banker å ha revisjonsutvalg, jf. finansforetaksloven § 8-18 første ledd. Disse to organenes lovpålagte oppgaver kan ha sammenheng med deres økte involvering i implementeringsprosessen sammenlignet med globale aktører. Likevel vil det gjerne foreligge lovpålagte oppgaver for styret og revisjonsutvalget i utenlandske banker som vi ikke har mulighet til å undersøke da bankene i undersøkelsen til Deloitte også er anonym.

Det presiseres dermed at det eksisterer usikkerhet om de nevnte faktorene kan forklare forskjellene mellom undersøkelsene.

Etter gjeldende skatteregler skal tapsavsetninger behandles i samsvar med realisasjonsprinsippet. Dette innebærer at bankene ikke får skattemessige fradrag for nedskrivninger på utlån før disse tapene er konstatert, jf. skatteloven § 14-2. Dette fører isolert sett til at tapsavsetningene regnskapsmessig skal behandles som en utsatt skattefordel. Ved overgang til ny tapsmodell mener mange at tapsavsetningene vil øke, som igjen gir opphav til økt utsatt skattefordel. For beregning av bankenes kjernekapital, som det stilles kapitaldekningskrav til, følger det av forskrift om beregning av ansvarlig kapital § 7 (c) at utsatt skattefordel skal trekkes fra i denne beregningen. Med andre ord reduserer den utsatte skattefordelen bankenes kjernekapital. Det er av denne grunn ikke vanskelig å forstå at flere av bankene (30 %) engasjerer sine skatteavdelinger.

Avslutningsvis for dette spørsmålet vil vi påpeke at den økte kompleksiteten og de omfattende noteopplysningskravene i den nye tapsmodellen, sammenlignet med IAS 39, vil kreve økt samhandling på tvers av bankenes kompetanseområder. Dette vil særlig gjelde for risiko- og regnskapsavdelingen.

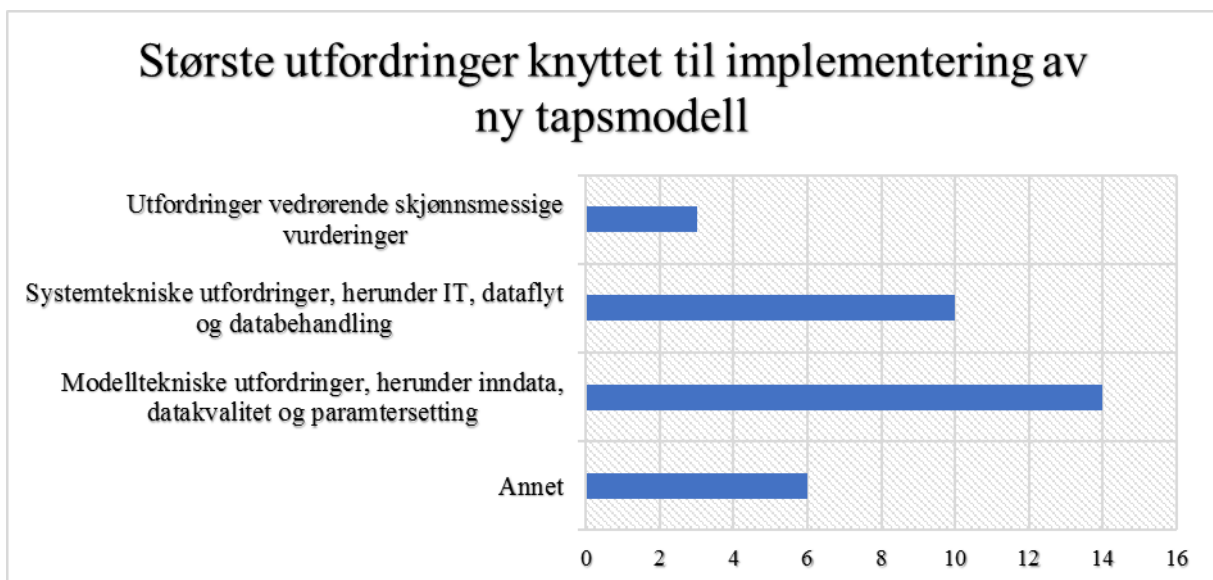

Figur 15 Eksterne aktørers involvering i implementeringen, kapittel 7.2

For bankene som har påbegynt estimeringen av de regnskapsmessige effektene IFRS 9 medfører, har hele 23 banker (85 %) involvert eksterne aktører i prosessen. Dette kan skyldes at bankene mangler kompetanse på området. Sparebankene bidrar mest til dette resultatet, der

94 % har engasjert en ekstern tredjepart. Av forretningsbankene har 67 % valgt å involvere eksterne aktører i sin implementeringsprosess for ny tapsmodell. Skjevheten kan i dette tilfellet skyldes at forretningsbankene besitter et bredere aspekt av intern kompetanse i sine organisasjoner, i form av egne avdelinger for ulike kompetanseområder. Det fremkommer ikke av undersøkelsen hvilke eksterne aktører som er benyttet, men det er grunn til å tro at det hovedsakelig er benyttet ekstern revisor for konsultasjonsformål. Dette underbygges i en undersøkelse gjort av European Banking Authority (EBA), hvor de gjennomførte en undersøkelse blant omtrent 50 finansinstitusjoner innenfor EØS-området (European Banking Authority, 2016). EBA er et EU-organ som jobber for å sikre effektiv regulering og overvåking av den europeiske banksektoren. I undersøkelsen kommer det frem at ekstern revisor, etter toppledelsen, er den mest aktive interessenten i implementeringsprosessen.

7.2.2 Utfordringer knyttet til implementeringen

Figur 16 Utfordringer ved implementeringen, kapittel 7.2

Spørsmålet som gjengis i diagrammet ovenfor var stilt som et åpent spørsmål, hvor vi spurte hva bankene så på som den *største* utfordringen knyttet til implementeringen av ny tapsmodell. Svarene ble på bakgrunn av deres fellestrekk gruppert inn i fire kategorier. Det bør i denne forbindelse nevnes at tre respondenter avga svar som var relatert til både modellspesifikke og systemtekniske utfordringer, slik at summen av antall avgitte svar overstiger utvalget på 30.

Det er naturlig at flere finner den prinsippbaserte tilnærmingen i IFRS 9 utfordrende, spesielt med tanke på hvor regelbasert den tidligere tapsmodellen er. Flere banker peker på at denne

tilnærmingen skaper utfordringer vedrørende skjønnsmessige vurderinger. En modell som inkluderer fremtidig forventede kredittap gir rom for bruk av skjønn, fordi ingen kan vite med sikkerhet hvordan fremtiden blir.

I kategorien systemtekniske utfordringer har de fleste pekt på at omlegging av IT-systemer og/eller utvikling av nye IT-systemer er å anse som den største utfordringen. Bankenes utlånsportefølje består av mange individuelle utlån, og følgelig vil det være en tilnærmet umulig oppgave å vurdere kredittrisikoen til hvert enkelt lån manuelt. Det må derfor være automatiserte prosesser for å vurdere nivået på kredittrisikoen og hvorvidt denne har økt vesentlig siden førstegangsinnregning. Det kan godt tenkes at bankene allerede har slike systemer for interne formål, men disse systemene må nå i større grad kommunisere med regnskapssystemene som brukes til eksterne rapporteringsformål.

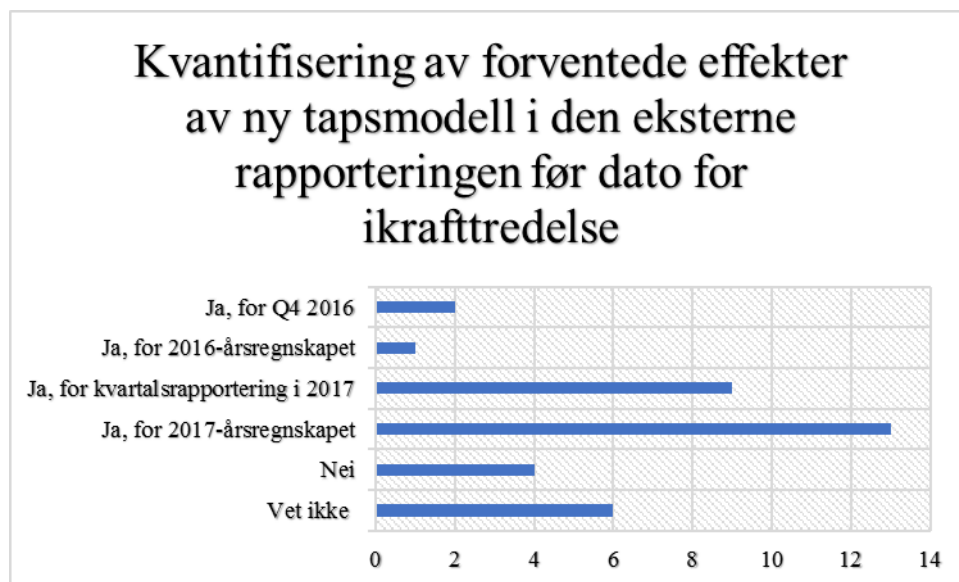
Det fleste banker anser som den største utfordringen knytter seg til modelltekniske forhold, herunder inndata, datakvalitet og parametere. Blant de vi har plassert i denne kategorien er det flere som påpeker at det vil være utfordrende å fastsette parametere i modellen, hvor særlig beregning av *sannsynligheten for mislighold og tap gitt mislighold* trekkes frem. Som forklart i delkapittel 3.3.3 understreker IASB at det ikke er krav om eksplisitte mekaniske beregninger, men at det er adgang til dette dersom ønskelig. De byttet derfor begrepet sannsynlighet for mislighold med risiko for mislighold.

For IRB-bankenes beregning av forventede tap i tilknytning til baselkravene, er det allerede i dag gitt retningslinjer som inkluderer parametere som sannsynlighet for mislighold og tap gitt mislighold. Dette kan redusere implementeringsbyrden knyttet til de modelltekniske utfordringene for IRB-bankene som har erfaring med slike beregninger, men man må likevel være oppmerksom på at målsetningene med baselregelverket og IFRS er ulike. Som en ny dimensjon i tapsmodellen etter IFRS 9 skal nå bankene ta stilling til fremtidsrettet informasjon, herunder makroøkonomiske forhold, for å estimere forventede tap. Flere av bankene peker på utfordringer knyttet til estimering av makroøkonomiske forhold. Slike forhold omfatter blant annet arbeidsledighet, boligpriser, råvarepriser, inflasjon, styringsrenten etc. Det kan forekomme raske og uventede endringer angående disse forholdene, slik vi opplevde da oljeprisen falt drastisk i 2014.

Svar som ikke inngikk i noen av kategoriene nevnt ovenfor ble plassert i en «annet-kategori». Det ble likevel påpekt interessante utfordringer her, og vi vil trekke frem to av disse. For det

første nevnte en respondent at det ble utfordrende å implementere de omfattende kravene til tilleggsopplysninger som kreves i notene. En annen interessant bemerkning var at en av respondentene mente at det var for kort tidshorisont for implementeringen.

7.2.3 Kvantifisering av forventede effekter før ikrafttredelse

Figur 17 Kvantifisering av forventede effekter av tapsmodellen, kapittel 7.2

I den eksterne regnskapsrapporteringen for 2015 var det ingen banker som hadde kvantifisert de forventede effektene av ny tapsmodell. Basert på våre undersøkelser svarer en bank at den vil rapportere kvantitative effekter i årsrapporten for 2016. Det er relevant å påpeke at bankene for dette spørsmålet hadde mulighet til å krysse av for flere svaralternativer. Vi har gjennomgått alle disse rapportene for vårt nettutvalg, og har identifisert en lite konkret kvantifisering. Dette knytter seg til Aurskog Sparebank (2017, s. 27) som uttaler følgende: «Foreløpige vurdering tilsier at økt tapsavsetning som følge av endrede regler vil være vesentlig lavere en 50 %». Når ny regnskapsstandard ikke har trådt i kraft, men er offentliggjort, presiserer IAS 8 at:

foretaket skal opplyse om kjent informasjon eller informasjon som med rimelighet kan estimeres, som er relevant for en vurdering av den mulige virkningen som anvendelsen av den nye standarden eller tolkningen vil ha på foretakets finansregnskap i den perioden der standarden eller tolkningen anvendes første gang (IASB, 2003, s. A864).

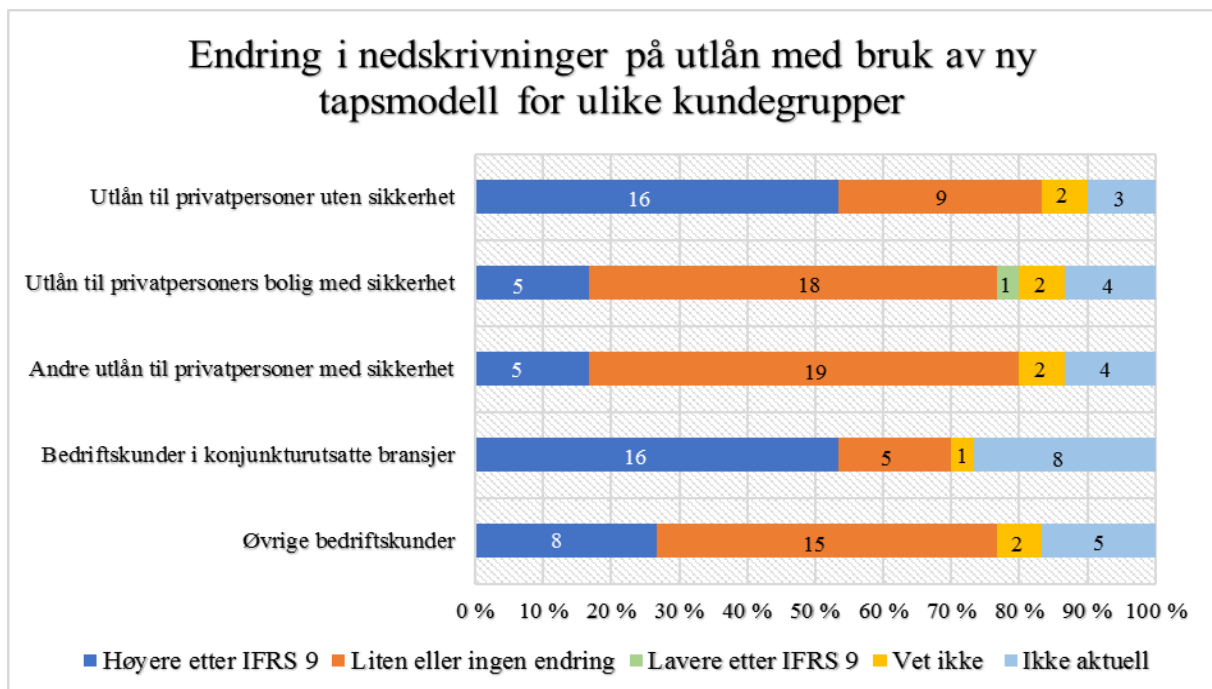
Flere av bankene i vårt utvalg inngår i samme allianser hvor implementeringsprosessen samordnes på tvers av de ulike selskapene, og det er derfor naturlig at disse grupperingene

kvantifiserer effekten synkront. Vi stiller oss likevel undrende til at ikke flere banker har kommet lengre i implementeringsprosessen, fordi det lenge har vært kjent i bransjen at ny tapsmodell vil gjelde fra 2018. Det kan også tenkes at ingen av de børsnoterte bankene ønsker å være først ut med å rapportere konkrete effekter, og at rapporteringen vil skje etter en «sauflokk-mentalitet» der mange rapporterer når først en har gjort dette. Dersom dette er tilfellet kan man stille seg spørsmål ved om bankene etterlever kravene i IAS 8 eller om informasjon bevisst holdes tilbake.

Vi synes for øvrig det er relevant å påpeke at to banker har svart at de vil kvantifisere forventede effekter i fjerde kvartalsrapport for 2016, samtidig som bare en respondent uttrykker å gjøre det samme for årsregnskapet. Vi finner denne sammenhengen ulogisk ettersom vi er av den oppfatning at en slik kvantifisering i kvartalsrapportene også bør inkluderes i årsregnskapet.

7.3 Regnskapsmessige effekter av ny tapsmodell

I dette delkapittelet vil mulige regnskapsmessige konsekvenser presenteres med fokus på endring i nedskrivninger.

Figur 18 Endringer i regnskapsmessige nedskrivninger, kapittel 7.3

Figur 18 presenterer de norske bankenes forventning om hvordan tapsavsetningene på utlån ville endret seg ved overgangen fra IAS 39 til IFRS 9, gitt at modellen ble implementert den dagen

respondenten svarte. Ifølge Pettersen og Moen (2017, 24.01) opplever revisjonsselskapet KPMG stor interesse blant analytikere og regnskapsbrukere med hensyn til nedskrivningseffektene etter IFRS 9, og dette underbygger spørsmålets aktualitet.

Blant de kundesegmentene flest banker forventer høyere nedskrivninger etter ny tapsmodell finner man *privatpersoner uten sikkerhet*. Ny tapsmodell etter IFRS 9 tar hensyn til kredittrisikoen på de finansielle instrumentene på en helt annen måte enn IAS 39 gjør. Tapsavsetningene som skal innregnes etter IFRS 9 skal reflektere risikoen for fremtidig mislighold, mens IAS 39 først kan innregne tapsavsetninger når objektive tapshendelser har inntrådt. Det vil være naturlig at tapsavsetningene blir høyere på implementeringstidspunktet for finansielle instrumenter med høy risiko for fremtidige kredittap. Sammenligner man to utlån, ett med sikkerhetsstillelse og ett uten som er helt identiske, er risikoen for kredittap større for utlånet uten sikkerhetsstillelse. Årsaken til dette er at banken vil forvente å få hele eller deler av det misligholdte beløpet dekket gjennom sikkerhetsstillelsen. Vi mener derfor det er naturlig at flere banker har en forventning om høyere tapsavsetninger etter IFRS 9 for *utlån til privatpersoner uten sikkerhet*, sammenlignet med *utlån til privatpersoner med sikkerhet*.

Det er interessant at rundt 60 % mener at *utlån til privatpersoner med sikkerhet* vil ha liten eller ingen påvirkning ved implementering av ny tapsmodell. Forklaringen til dette må være at bankene mener sikkerhetsstillelsene gir tilstrekkelig dekning ved et eventuelt mislighold. Sparebank 1 SR-bank (2017) og Landkreditt Bank (2017) beskriver at overvekten av sikkerheten i kundesegmentet utlån til privatpersoner knytter seg til fast eiendom, og vi antar dette gjelder for de fleste banker. Spørsmålet blir da hva som skjer med tapsavsetningene dersom det utløses et boligkrakk, og boligprisene reduseres vesentlig. Det er mange som per dags dato frykter en slik «boligboble» i Norge, hvor prisveksten i stor grad har blitt båret frem av lave utlånsrenter (Schultz, 2016).

For utlån til bedriftsmarkedet har en del banker forventning om økte tapsavsetninger som følge av ny tapsmodell. Det er flere banker som forventer en slik økning for kundene som opererer i konjunkturutsatte bransjer enn for de øvrige bedriftskundene. Foretakene i konjunkturutsatte bransjer vil ha en ekstra risikodimensjon sammenlignet med øvrige foretak, da disse vil være mer eksponert for endringer i makroøkonomiske forhold. Et eksempel kan være hvordan shippingbransjen ble påvirket av fallet i oljeprisen. Ut ifra teorien mener vi at alle bankene i utgangspunktet burde svart at de forventer høyere tapsavsetninger for alle bedriftskunder etter

IFRS 9 på implementeringstidspunktet. Dette fordi modellen også legger til grunn forventinger om tap som ennå ikke har inntrådt. Likevel kan bankenes svar være fornuftige dersom man tar hensyn til sikkerhetsstillelser de har på utlån i bedriftsmarkedet. Det kan tenkes at verdien på sikkerhetsstillelsene er mer eksponert i *konjunkturutsatte bransjer*, enn for *øvrige bedriftskunder*.

I en artikkel i Dagens Næringsliv vises det til at 150 offshoreskip ligger til kai ved norske havner grunnet lavt aktivitetsnivå (Trumpy, 2016, s. 8). Dette viser at fallet i oljeprisen får ringvirkninger for hele verdikjeden innenfor oljerelatert virksomhet. Slike makroøkonomiske forhold påvirker helt klart markedsverdien av for eksempel skipene og kundefordringene som utlånene er sikret med. Årsaken til at flere banker forventer høyere tapsavsetninger for konjunkturutsatte bransjer, kan skyldes at enkelte banker anser sikkerhetsstillelsen som mindre eksponert for verdiendring og dermed tilstrekkelig der kundene *ikke* opererer i en konjunkturutsatt bransje. Som forklart i oppgavens innledning ble det under finanskrisen tydeliggjort at tapsavsetningene var for små og kom for sent etter IAS 39. Det at majoriteten av bankene forventer høyere tapsavsetninger for konjunkturutsatte bransjer etter IFRS 9 sammenlignet med IAS 39, kan indikere at ny regnskapsstandard vil kunne lykkes med å håndtere den tidligere kritikken.

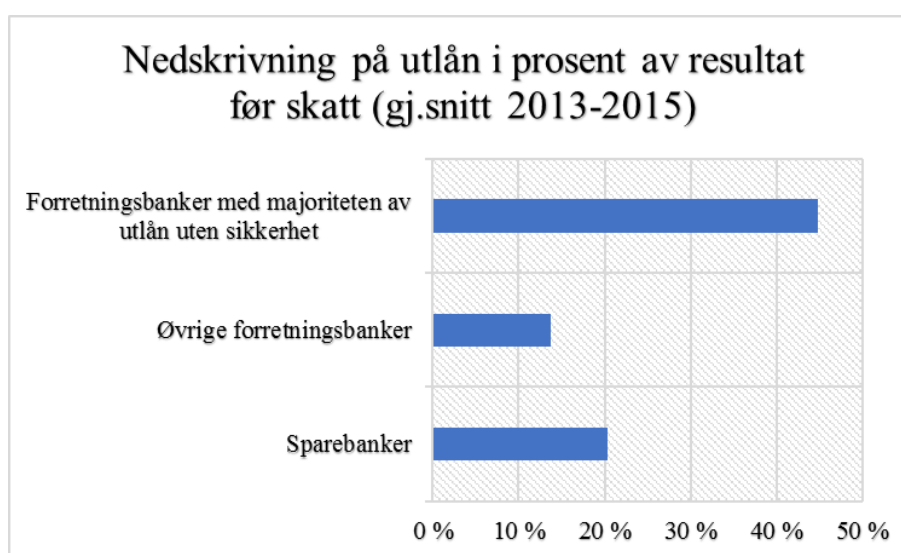
Vi ønsket å analysere hvorvidt det forelå vesentlige forskjeller i svarene til forretnings- og sparebankene. Forskjellene var i all hovedsak knyttet til om de forskjellige selskapsformene tilbyr utlån til de ulike kundegruppene vi har delt inn i. Sammenligningen av forventet effekt viste at det ikke var vesentlige forskjeller mellom segmentene når man ekskluderte de bankene som ikke anser utlånsgruppen som aktuell.

Som en videreføring av spørsmålet om endringen i regnskapsmessige nedskrivninger, ba vi respondentene kvantifisere den forventede endringen. Ved utforming av dette spørsmålet var vi klar over at bankene kunne se på slik informasjon som sensitiv, og dermed ikke ville avgi svar. Dette har sammenheng med at ingen av bankene i utvalget vårt har rapportert forventede effekter på tidspunktet for utforming av spørreundersøkelsen. Det var likevel noen få banker som var villige til prosentmessig å uttrykke sine estimerte effekter, mens i overkant av en tredjedel svarte «vet ikke» og resterende ikke ønsket å svare. For bedriftskundene varierte forventede endringer mellom 0-15 % i økte tapsavsetninger. Det er en tendens til at bankene forventer prosentmessig høyere tapsavsetninger for segmentet *bedriftskunder i*

konjunkturutsatte bransjer enn for *øvrige bedriftskunder*. Når det gjelder utlån til privatkunder har respondentene som kvantifiserer økningen ingen ulikheter i estimatene mellom utlån med og uten sikkerhetsstillelse, hvor økningen ble estimert oppad til 20 %. Dette synes vi er merkelig i forhold til diskusjonen ovenfor vedrørende påvirkningen sikkerhetsstillelser har på forventede kredittap.

Den siste av undersøkelsene gjennomført av Deloitte viser at majoriteten av de som kvantifiserte forventede endringer, estimerte tapsavsetningene på implementeringstidspunktet til å øke oppad til 25 % på tvers av ulike kundegrupper. For alle bedriftskundene har 23-33 % av de bankene som har målt effektene av ny tapsmodell, en forventning om at tapsavsetningene øker mer enn 25 % på implementeringstidspunktet. For boliglån var det ikke noen vesentlige avvik fra forventningene om økning oppad til 25 %. Det er vanskelig for å oss å vite i hvilken grad resultatene fra disse undersøkelsen er overførbare til å gjelde de norske bankene, men Pettersen og Moen (2017, 24.01) hevder følgende:

Det kan tenkes at effekten for enkelte norske sparebanker er mindre enn det studier av europeiske banker viser, ved at disse sparebankene har store boliglånsporteføljer som historisk har vist seg å inneholde få tap og et mindre antall næringslivsengasjementer hvor de besitter god lokalkunnskap og har en god oppfølging av kredittrisiko.

Figur 19 Nedskrivning på utlån i prosent av resultat før skatt, kapittel 7.3

Figur 19 ovenfor presenterer nedskrivningene på utlån i resultatregnskapet i prosent av bankenes resultat før skattekostnad. De vesentligste komponentene i resultatposten

nedskrivninger på utlån knytter seg til periodens endring i balanseført tapsavsetning, konstaterte tap og innbetalinger på tidligere nedskrevne utlån. Vi har sett på bankene som utgjør utvalget vårt for perioden 2013-2015, og presentert et gjennomsnitt av dette. Fremstillingen viser segmentene *forretningsbanker hvor majoriteten av utlånene er uten sikkerhet, de øvrige forretningsbankene og sparebanker*. Årsaken til at vi har valgt å skille forretningsbankene mellom de som hovedsakelig har utlån med og uten sikkerhet, skyldes at nedskrivningene er relativt høyere for de bankene som først og fremst tilbyr usikrede utlån. Dette har sammenheng med den økte risikoprofilen slike banker har på sine utlån.

Som man kan lese av diagrammet har nedskrivningene en stor effekt på de ulike bankenes overskudd, særlig gjelder dette *forretningsbankene med majoriteten av utlån uten sikkerhet* (45 %). Som forklart i delkapittel 3.8 skal effekten av den nye tapsmodellen innregnes i egenkapitalen på implementeringsdatoen. Etterfølgende målinger av forventede kredittap innregnes over resultatet. Dersom man forutsetter konstant utlånsportefølje og konstant risiko for mislighold, vil endringene som oppstår med introduksjonen av ny modell i all hovedsak oppstå på implementeringstidspunktet, 1.1.2018. Dette vil være tilfellet fordi tapsavsetningene i etterfølgende perioder etter implementeringen av IFRS 9 vil være i en «steady state». En slik tilstand innebærer at størrelsen på utlånsporteføljen ikke endres, samt at kredittrisikoen (og dermed tapsavsetningene) ikke vil endres i etterfølgende perioder. I en slik tilstand vil dermed resultateffekten på nedskrivninger bli kr 0, hvor effekten blir en engangseffekt som føres mot egenkapitalen på implementeringstidspunktet.

Figur 20 Tapsavsetninger på utlån i prosent av total egenkapital, kapittel 7.3

Figur 20 ser på tapsavsetninger i balansen i prosent av den totale egenkapitalen, for perioden 2013 til 2015. Som forklart i delkapittel 5.3 må bankene etterleve ulike kapitaldekningskrav for å kunne drive bankvirksomhet, og egenkapitalen er i den forbindelse sentralt for beregning av kapitaldekningskravene. Selv om det er stor usikkerhet knyttet til kvantitative effekter av den nye tapsmodellen, forventer vi at tapsavsetningene vil øke fordi den inkluderer tapshendelser som ikke er inntrådt. Dette vil isolert sett redusere bankenes egenkapital. Ved et tenkt scenario der tapsavsetningene på implementeringstidspunktet øker med 25 % for de ulike banksegmentene, vil det isolert sett gi en gjennomsnittlig prosentvis nedgang i total egenkapital som beregnes nedenfor. Vi vil likevel presisere at det i praksis er urimelig å forutsette at tapsavsetningene vil øke like mye på tvers av forskjellige typer banker. Dette har sammenheng med at bankene vil ha utlånsporteføljer bestående av forskjellige kundegrupper, hvor det er naturlig at utlånene vil variere med tanke på risikoen for mislighold som tidligere diskutert. Prosentvis nedgang i egenkapitalen blir slik:

$$\begin{aligned} & \textit{Forretningsbankene med majoriteten av utlån uten sikkerhet} \\ & = (15 \% \times 1,25) - 15 \% = 3,75 \% \end{aligned}$$

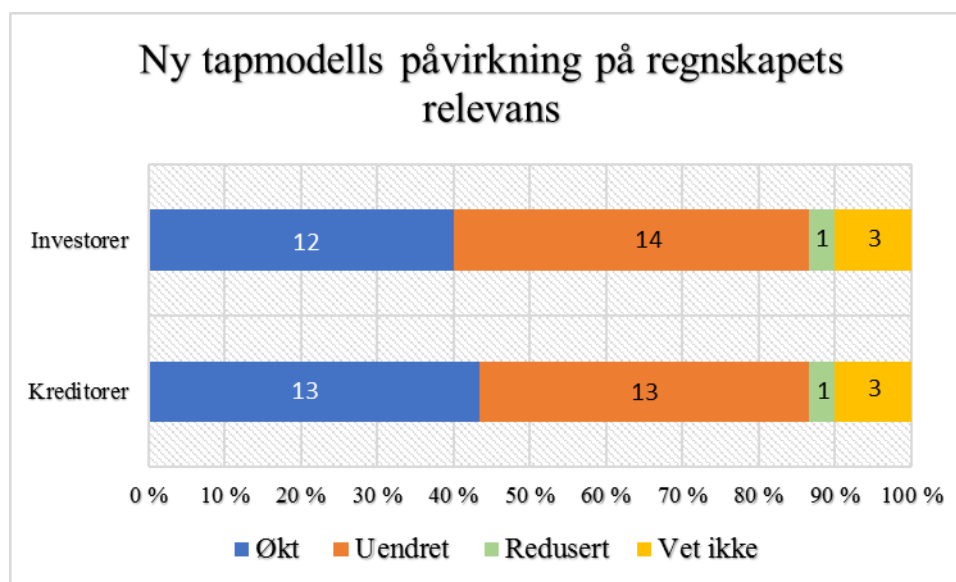
$$\textit{Øvrige forretningsbanker} = (2,65 \% \times 1,25) - 2,65 \% = 0,66 \%$$

$$\textit{Sparebanker} = (7 \% \times 1,25) - 7 \% = 1,75 \%$$

Påvirkningen beregningene ovenfor får på egenkapitalen, kan illustreres ved å bygge videre på det tenkte scenarioet. La oss se på en gjennomsnittlig sparebank som har 200 MNOK i total egenkapital. Ifølge figur 20 har en gjennomsnittlig sparebank 7 % tapsavsetninger i forhold til egenkapitalen, altså 14 MNOK. Med 25 % økning i tapsavsetningene som følge av ny modell vil tapsavsetningene etter IFRS 9 nå utgjøre 17,5 MNOK, som utgjør en økning på 3,5 MNOK som skal innregnes direkte mot egenkapitalen. Den prosentmessige endringen i egenkapitalen er isolert sett en reduksjon på 1,75 % ($3,5 \text{ MNOK} : 200 \text{ MNOK}$).

7.4 Det konseptuelle rammeverket og ny tapsmodell

Oppgaven diskuterer gjennomgående i hvilken grad ny tapsmodell harmoniserer med det konseptuelle rammeverket i IFRS. Dette delkapittelet har som formål å presentere om bankene forventer økt regnskapskvalitet ved overgangen fra IAS 39 til IFRS 9.

Figur 21 Ny tapmodells påvirkning på regnskapets relevans, kapittel 7.4

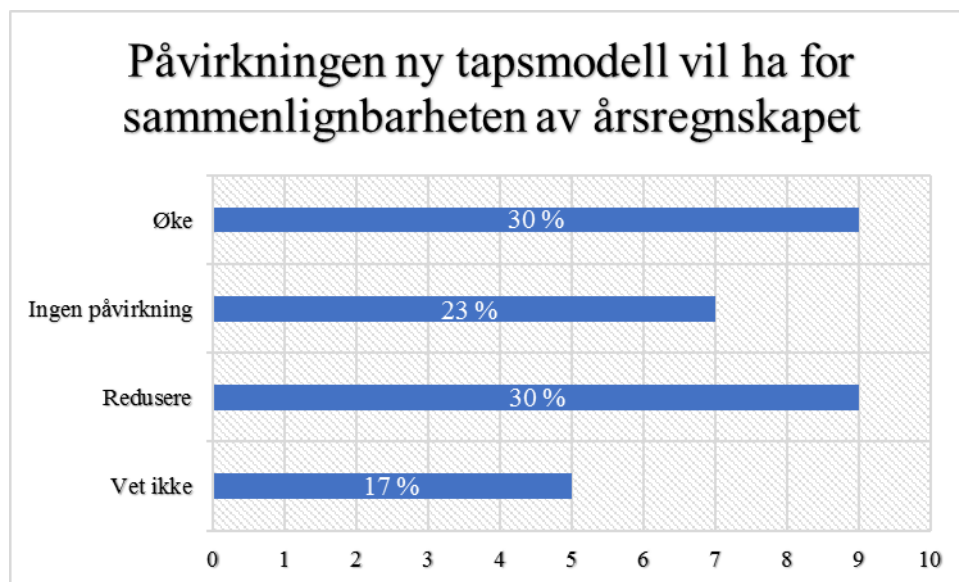
Som man kan lese av diagrammet ovenfor er det en forholdsvis jevn fordeling mellom de respondentene som forventer økt eller uendret relevans som følge av nye krav til nedskrivning av utlån. Mellom spare- og forretningsbankene finner vi ingen vesentlige forskjeller i svarene. Bare en av bankene mener at regnskapets relevans vil bli redusert som følge av ny tapsmodell.

Det konseptuelle rammeverket legger til grunn at regnskap utarbeidet etter IFRS skal oppfylle det grunnleggende kvalitetskravet relevans, samtidig som forventede tap må kunne måles pålitelig for å oppfylle kravene til innregning. Med relevant regnskapsinformasjon menes

informasjon som utgjør en forskjell i regnskapsbrukernes beslutningstaking. Den økende vektleggingen av fremtidig informasjon i den nye tapsmodellen får den konsekvens at bankene i større grad må predikere uvisse hendelser. Standarden understreker at den fremtidige informasjonen som legges til grunn må være relevant for det finansielle instrumentet.

Kinserdal (2015) viser imidlertid til forskning som presenterer resultater om at vi mennesker er dårlige til å predikere fremtidige forhold. Dette skyldes blant annet at vi leter etter mønstre som ikke finnes, samt at vi ubevisst påvirkes av et utgangsnivå (Kinserdal, 2015). Forskning har blant annet sett på Norges Bank sin evne til å predikere fremtidig inflasjon, hvor resultatene var sterkt avvikende fra hva realiteten ble (Nymoen, 2004). Vi undrer oss dermed over hvordan bankene da skal kunne forventes å predikere for eksempel makroøkonomiske forhold, når ikke engang Norges Bank klarer dette. Dersom bankene ikke klarer å utarbeide pålitelige estimater, vil egentlig tapsavsetningene være relevant for regnskapsbrukerne?

Vi stiller oss kritiske til at så mange mener at regnskapets relevans vil være upåvirket av ny tapsmodell. Dette kan skyldes at flere av bankene ikke har kommet langt nok i implementeringen til at de fullt ut forstår alle konsekvensene modellen vil ha for relevansen. Våre forventninger er knyttet til at relevansen vil påvirkes, men hvorvidt den øker eller reduseres vil avhenge av regnskapsinformasjonens pålitelighet.

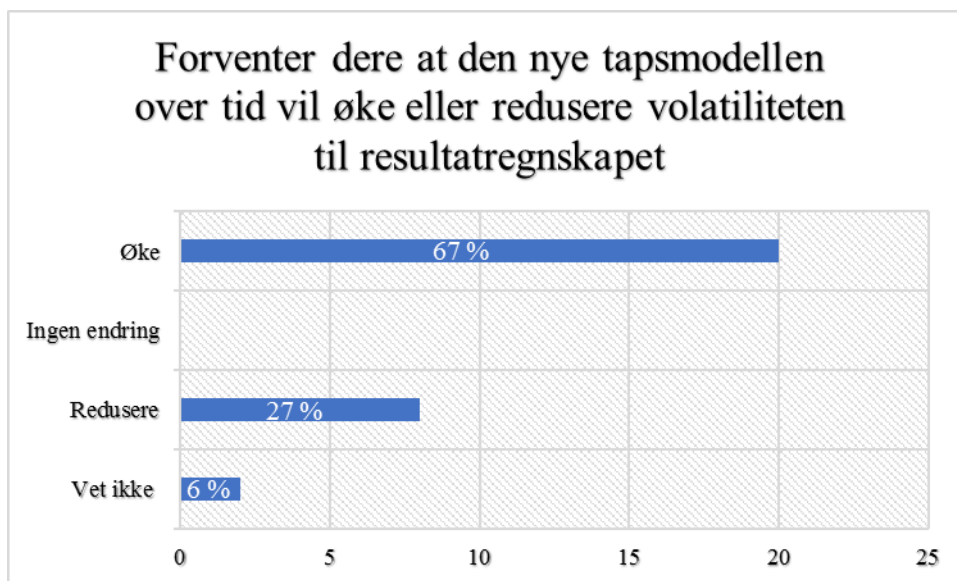
Figur 22 Påvirkning på sammenlignbarheten av årsregnskapet, kapittel 7.4

Undersøkelsen vår viser at like mange banker forventer økt og redusert sammenlignbarhet av årsregnskapet ved implementering av ny tapsmodell for utlån. Modellen legger til grunn en mer

prinsippbasert tilnærming enn hva tilfellet er for nedskrivninger etter IAS 39. Økt grad av tolkning og skjønnsutøvelse fører til at bankene i større grad selv kan tilpasse nivået for nedskrivninger på utlån uten hensyn til detaljerte regler. Det er for eksempel ikke eksplisitte krav til faktorer bankene må bruke i sin vurdering av om kredittrisikoen har økt vesentlig siden førstegangsinnregning. Foretak skal legge til grunn forventede tapshendelser, og trenger ikke å vente til tapshendelsene faktisk inntreffer. Dette kan være en forklaring til at 30 % av bankene har en forventning om redusert sammenlignbarhet.

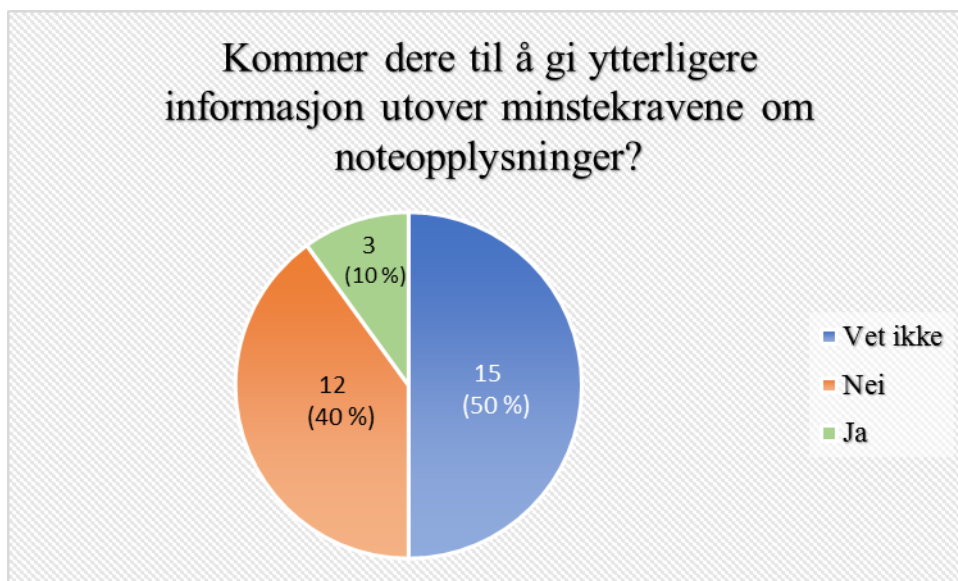
Skjønnsutøvelse trekker i retning av redusert sammenlignbarhet mellom bankene fordi prinsippene må tolkes, og tapsavsetningene for helt like finansielle instrumenter risikerer å bli ulike. Det er likevel faktorer ved den nye modellen som trekker i motsatt retning. Blant annet er de svært omfattende kravene til noteopplysninger med på å øke sammenlignbarheten, fordi regnskapsbruker i større grad blir i stand til å kunne forstå de underliggende økonomiske realitetene bak tapsavsetningene, og hvilke vurderinger og metoder bankene har benyttet. En annen faktor ved den nye tapsmodellen som isolert sett taler for økt sammenlignbarhet, er presumsjonen om *vesentlig økning i kredittrisiko* for utlån som er mer enn 30 dager forfalte. Disse to faktorene kan være forklarende for at også 30 % av bankene forventer økt sammenlignbarhet.

I undersøkelsene gjennomført av Deloitte (2015) ble det stilt et tilsvarende spørsmål til utvalget. Der mente 47 % av respondentene at sammenlignbarheten ville reduseres, 36 % mente sammenlignbarheten ikke ville endres, mens bare 17 % uttrykte en forventning om økt sammenlignbarhet ved implementering av ny tapsmodell. Sammenlignet med norske banker forventer altså en mindre andel av de globale bankene økt sammenlignbarhet. Dette indikerer at de norske bankene i større grad forventer at økt transparens i regnskapet som følge av mer omfattende noteopplysningskrav, vil øke sammenlignbarheten. Dersom man segmenterer de norske bankene i utvalget vårt på selskapsform, finner vi forskjeller i svarene mellom forretnings- og sparebankene. Forretningsbankenes svar samsvarer i større grad med de globale bankene, men vi kan ikke finne noe åpenbare forklaringer til dette. Likevel ser vi på funnet som interessant.

Figur 23 Ny tapsmodells påvirkning på volatilitet, kapittel 7.4

Av de 30 bankene i vår spørreundersøkelse mener hele 67 % at den nye tapsmodellen over tid vil øke volatiliteten til resultatregnskapet. Med volatilitet menes i denne sammenheng svingninger i resultatregnskapet fra en regnskapsperiode til en annen. Pettersen og Moen (2017, 24.01) og Madsen (2015a) legger til grunn at resultatvolatiliteten vil øke som følge av introduksjonen av ny tapsmodell i IFRS 9. Det pekes på at ny modell vil medføre en såkalt «klippeeffekt» ved vesentlig økning i kredittrisikoen, hvor både risikoen for mislighold (kredittrisiko) øker og beregningsgrunnlaget for tapsavsetningene utvides til å gjelde for hele levetiden. Dermed øker tapsavsetningene for de finansielle instrumentene både i bredde og dybde, og denne resultatvolatiliteten vil særlig merkes ved starten av en nedgangskonjunktur. Det kan derfor tenkes at banker med en stor andel konjunkturutsatte utlån i sin portefølje, vil oppleve større grad av volatilitet. Hvorvidt økt volatilitet er fornuftig i et konseptuelt lys vil avhenge av om bankenes estimer for tapsavsetningene blir pålitelig representert i regnskapet, slik vi tidligere har diskutert. I undersøkelsen EBA (European Banking Authority, 2016) gjennomførte, svarte 75 % at de forventet økt resultatvolatilitet. I denne undersøkelsen påpekte respondentene at volatiliteten øker som et resultat av den nevnte «klippeeffekten», som underbygger våre argumenter for økt volatilitet.

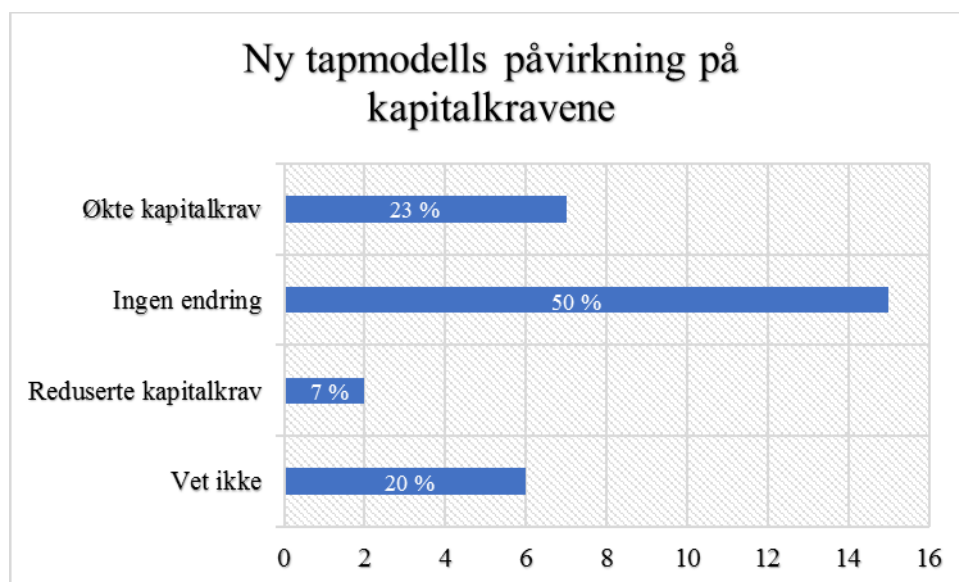

Figur 24 Ytterligere informasjon utover minstekravene om noteopplysning, kapittel 7.4

Som forklart i delkapittel 3.7 vil en av de største endringene med ny tapsmodell være utvidelse av obligatoriske noteopplysninger. Notene skal i større grad forklare underliggende kredittrisikoer, forutsetninger som bankene legger til grunn og de estimeringsteknikkene som benyttes for å måle forventede kredittap. Dette er informasjon som kan være relevant for regnskapsbrukere, deriblant investorer. Bare 3 av de norske bankene svarer at de kommer til å gi ytterligere informasjon utover kravene som er gitt i IFRS 7. Begrunnelsen for å gjøre dette må i all hovedsak knyttes til regnskapets overordnede målsetning om å gi de primære regnskapsbrukerne beslutningsnyttig informasjon. Med andre ord anser ikke disse bankene de obligatoriske noteopplysningskravene for å være tilstrekkelige. 12 banker uttrykker at de bare vil gi tilleggsinformasjon i henhold til de obligatoriske minstekravene. Dette kan tyde på at bankene på et generelt grunnlag anser at minstekravene oppfyller regnskapets overordnede formål.

7.5 Tapmodellens påvirkning på kapitalkrav

I det følgende delkapittelet presenteres og analyseres resultatene for tapmodellens forventede påvirkning på kapitalkrav.

Figur 25 Ny tapmodellens påvirkning på kapitalkravene, kapittel 7.5

På bakgrunn av en forventning om mulige økte tapsavsetninger etter ny tapsmodell i IFRS 9 som vist i figur 18 (endring i regnskapsmessig tap) og tilhørende diskusjon, har vi en antakelse om en generell reduksjon i bankenes kapitaldekning. Denne antakelsen underbygges av undersøkelsen gjennomført av European Banking Authority (2016) der den gjennomsnittlige bank forventer en nedgang i kapitaldekningen knyttet til ulike kapitalkrav. I følge Pettersen og Moen (2017) vil standardbankene få en direkte effekt i kapitaldekningen som følge av lavere egenkapital. For IRB-bankene vil effekten være noe forskjellig, fordi de i større grad allerede har tatt hensyn til forventede tap i sine eksisterende modeller for beregning av kapitalkrav. Deloitte (2016b) forventer i snitt at effektene på kapitaldekningen vil være dobbelt så store for IRB-bankene, sammenlignet med standardbankene. Vi vil ikke gå nærmere inn på de ulike kapitalkravene, da dette er særdeles omfattende og utenfor oppgavens primære formål. Den videre fremstillingen vil redegjøre for IFRS 9 sin påvirkning på kapitalkravene på et overordnet og generelt nivå. Vi spurte de norske bankene om de trodde at ny tapsmodell ville påvirke de regulatoriske kapitalkravene som bankene må etterleve. Halvparten av respondentene har en forventning om uendrede kapitalkrav, 23 % forventer skjerpede kapitalkrav, mens bare 2 (7 %) av bankene forventer lettelser i kapitalkravene.

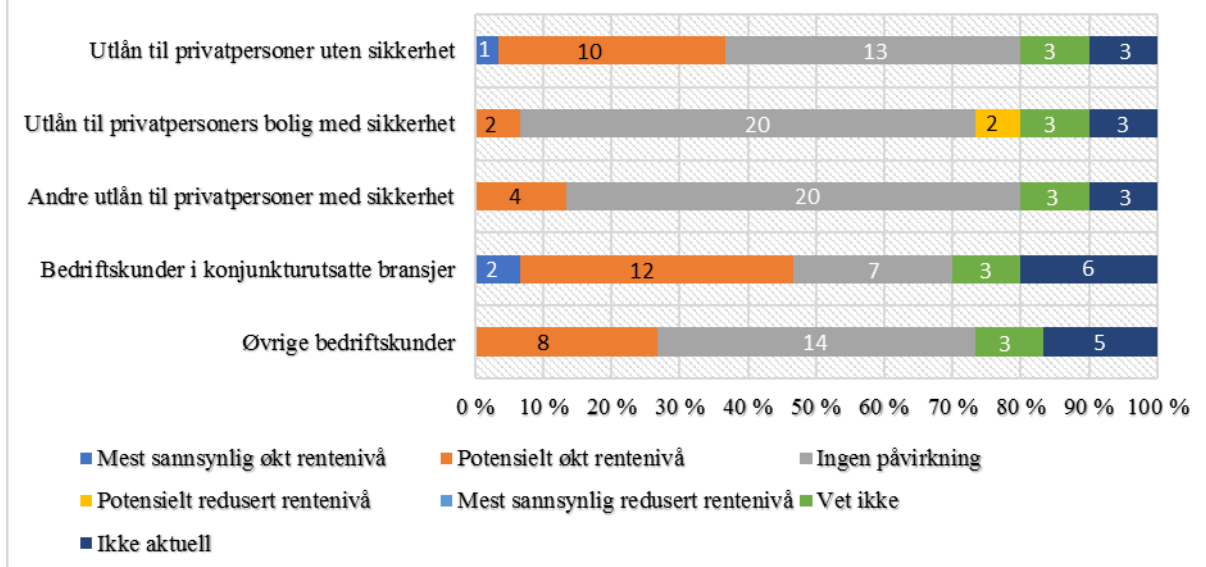
Begrunnelsen for at det stilles kapitalkrav til bankene er fordi de skal stå sterkt i nedgangskonjunkturer, som har sammenheng med bankenes viktige rolle i det finansielle systemet. En banks problemer kan få konsekvenser for andre banker, som igjen kan true det finansielle systemet. Hvis man antar at nye krav til nedskrivninger i større grad medfører at bankenes tapsavsetning for utlån reflekterer underliggende økonomiske realiteter, ser vi ingen grunn til at dette skal medføre innstramming av kravene som stilles til kapital. Dette ville i så fall ført til en dobbel effekt av implementeringen, fordi egenkapitalen reduseres samtidig som kravene til egenkapital hadde økt. Bankene forventer økte tapsavsetninger, som isolert sett fører til større buffere for tapsavsetningene. Bankene vil derfor stå bedre rustet til å imøtegå nedgangstider fordi de allerede har tapsført en større andel enn de ville ha gjort etter IAS 39. Vi mener at det for standardbankene ikke ville vært urimelig å lette på kapitalkravene for å kompensere for den reduserte kapitaldekningen ny modell medfører. Flere av respondentene våre mener også dette, men de tror ikke Baselkomiteen vil redusere kapitalkravene.

Baselkomiteen har foreløpig ikke antydnet noen endringer i kapitalkravene, men har foreslått at effekten av tapsavsetninger skal kunne fases inn i bankenes kapitaldekninger over fem år. Disse overgangsreglene foreslås for at ikke bankene skal få en urimelig stor negativ effekt på kapitaldekningene på implementeringstidspunktet, slik at de kan få problemer med å oppfylle gjeldende kapitalkrav. Finanstilsynet og Norges Bank ga uttrykk for at de var enige i overgangsregler for å unngå kapitalsjokk (Engelstad, 2017, 19.01).

7.6 Tapmodellens påvirkning på rentenivå

Delkapittelet har som formål å søke svar på hvilken påvirkning ny tapsmodell får for rentenivået på utlån.

Ny tapsmodells påvirkning på utlånsrenten for ulike kundegrupper

Figur 26 Ny tapsmodells påvirkning på utlånsrenten, kapittel 7.6

Fremstillingen i figur 26 viser hvordan bankene forventer at den nye tapsmodellen vil påvirke utlånsrenten for de segmenterte kundegruppene. Det er tydelig at flere banker forventer økt utlånsrente til de kundegruppene som innehar høyest risikoprofil, herunder utlån uten sikkerhet og bedriftskunder. For bedriftskundene ser man at dette særlig gjelder for de som opererer i konjunkturutsatte bransjer. Få av bankene forventer at de nye nedskrivningsreglene vil påvirke rentenivået på utlån til privatpersoner med sikkerhet.

Som forklart i forrige delkapittel antar vi en generell reduksjon av kapitaldekningen i norske banker, som følge av ny tapsmodell i IFRS 9. Det er tidligere presentert resultater som viser bankenes forventede tap knyttet til de ulike kundegruppene, og at bankene estimerer lavere tapsavsetninger for utlån til privatpersoner med sikkerhet. Effekten av ny tapsmodell for de ulike bankene vil dermed avhenge av utlånsporteføljens sammensetning. For banker som har mye utlån til kunder i konjunkturutsatte bransjer, vil således den regnskapsmessige egenkapitalen reduseres i relativt større grad sammenlignet med for eksempel banker som primært låner ut til boligkjøpsformål. Det kan tenkes at bufferen over kapitalkravene for banker som i større grad er eksponert for risiko, må være større. Dersom det kommer uventede og negative endringer i makroøkonomiske forhold må bankens kapitaldekning være rustet til å tåle plutselige nedskrivninger, uten at de havner under minimumskravene for kapitaldekning.

Risikoeksponerte banker må derfor bygge opp bufferen, og dette kan gjøres på flere måter. Slike banker kan for eksempel bygge opp egenkapital ved å redusere utbytte til aksjonærene. En annen tilnærming er at bankene kan oppjustere prisene på sine produkter, herunder utlånsrenten, for å øke inntjeningen og dermed egenkapitalen. Dersom man forutsetter at bankenes utlån anses som homogene produkter som ikke kan differensieres, vil en slik prisstrategi kreve at konkurrentene også øker utlånsrenten for at den skal kunne lykkes. I de tilfeller konkurrerende banker holder utlånsrenten uendret vil en rasjonell kunde velge å flytte sine lån til disse bankene. Det er i dag enkelt for kundene å orientere seg om prisen på utlån hos de forskjellige bankene gjennom søk på internett. På denne måten vil banken som oppjusterte utlånsrenten miste markedsandeler og mislykkes i sin prisstrategi. På den annen side vil slike søkemotorer gjøre det enklere for bankene å drive *stilltiende prissamarbeid*, fordi bankene lett kan identifisere de aktørene som avviker fra det «inngåtte» samarbeidet. Med *stilltiende prissamarbeid* menes en situasjon hvor prisingen blir høyere enn den ville blitt ved konkurranselikevekt, som skjer ved at det er en felles forståelse mellom aktørene om et samarbeid uten eksplisitt kommunikasjon (Motta, 2004). Avvikere fra samarbeidet kan på kort sikt tjene på å redusere prisene, men vil i det lange løp straffes kollektivt av de andre aktørene i samarbeidet. Mulighetene for å etablere og opprettholde et stilltiende samarbeid avhenger blant annet av strukturelle forhold i bransjen det forekommer. I banksektoren vil forhold som regulatoriske kapitalkrav, homogene produkter og allianser legge til rette for opprettholdelse av et eventuelt samarbeid.

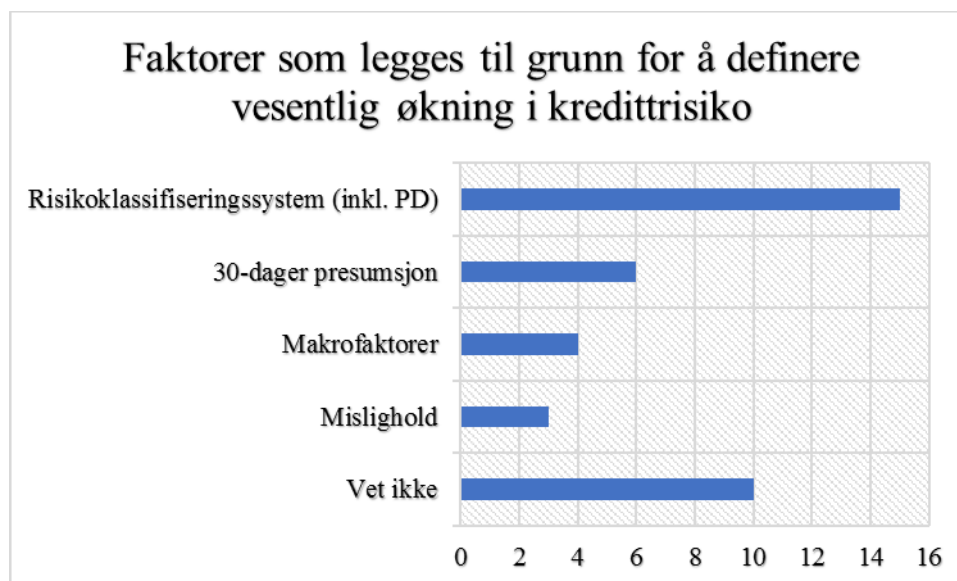
I forbindelse med implementeringen av IFRS 9 skal effekten som knytter seg til økte tapsavsetninger innregnes direkte mot bankenes egenkapital, og kan følgelig påvirke kapitaldekningen. Som nevnt er det foreslått at effekten dette får på kapitalkravene skal fases inn over en periode på fem år for å redusere kapitalsjokk. En slik tilnærming vil etter vårt syn redusere bankenes insentiver for å oppjustere rentenivået på utlån.

Vi sammenlignet våre resultater med den siste undersøkelsen gjennomført av Deloitte (2016a). I denne sammenheng er det verdt å trekke fram at en signifikant større andel av de globale bankene gjennomgående tror regnskapsreglene vil påvirke prisingen på bankenes produkter. 58 % av respondentene i denne undersøkelsen mente at prisingen på utlån til bolig «potensielt» eller «mest sannsynlig» ville øke, mens 65-71 % mente det samme for utlån til diverse bedriftskunder. En forklaring på forskjellene mellom de globale og norske bankene kan være

at de internasjonale bankene har kommet lenger i implementeringsprosessen vedrørende IFRS 9. Tidligere undersøkelser av de globale bankene viste en forventet påvirkning på prisingen som i langt større grad samsvarer med resultatene våre for de norske bankene.

7.7 Vesentlig økning i kredittrisiko og makroøkonomiske forhold

Målsetningen med dette delkapittelet er å presentere hvilken tilnærming bankene har til vesentlig økning i kredittrisiko og makroøkonomiske forhold.

Figur 27 Defineringen av vesentlig økning i kredittrisiko, kapittel 7.7

Spørsmålet som gjengis i diagrammet ovenfor var stilt som et åpent spørsmål, hvor vi spurte hvilke faktorer bankene ville legge til grunn for å definere *vesentlig økning i kredittrisiko* i henhold til IFRS 9. Svarene ble på bakgrunn av deres fellestrekk gruppert inn i de fem kategorier som fremgår av figur 27. Flere av respondentenes svar inneholdt flere av faktorene, og derfor vil diagrammet fremstille mer enn 30 svar. IFRS 9 definerer kredittrisiko som risikoen for mislighold over instrumentets levetid. Banken skal sammenligne kredittrisikoen som foreligger på balansedagen med den som forelå på tidspunktet for førstegangsinnregning, og vurdere hvorvidt en eventuell økning har vært vesentlig. Som forklart i delkapittel 3.3.3 skal bankene legge til grunn fremtidsrettet, nåværende og historisk informasjon som er pålitelig, understøttende og tilgjengelig uten uforholdsmessige kostnader eller innsats, i vurderingen om kredittrisikoen har økt vesentlig. Dersom fremtidsrettet informasjon ikke er tilgjengelig, og bare da, kan foretaket utelukkende basere seg på historisk og nåværende informasjon.

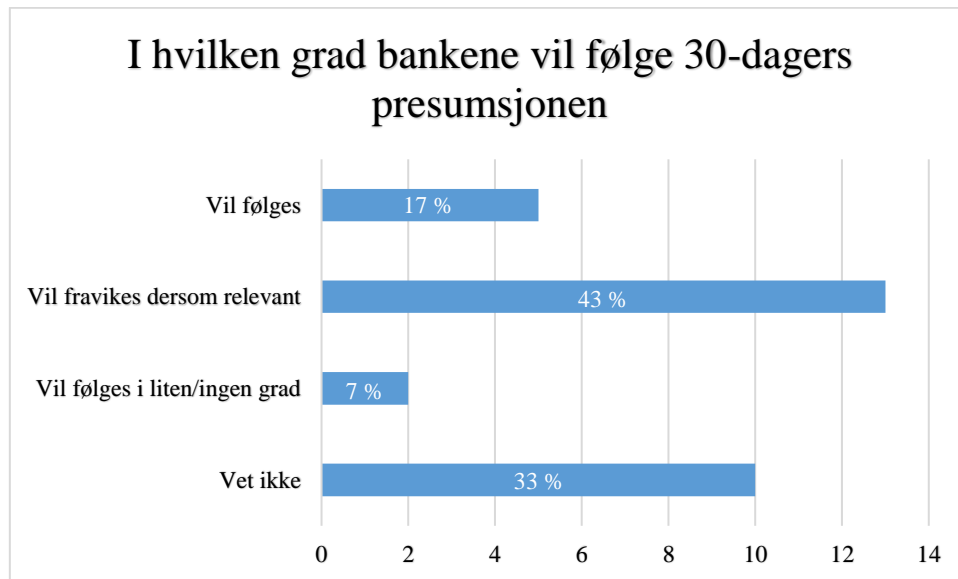
15 banker sier de vil bruke et risikoklassifiseringssystem og/eller benytte seg av eksplisitte sannsynlighetsmodeller for mislighold (PD-modeller). IASB uttrykker i Basis for Conclusions (IASB, 2014) at det ikke kreves slike eksplisitte tapsmodeller for å vurdere kredittrisikoen, men at bankene har adgang til en slik tilnærming. Norske IRB-banker har i forbindelse med beregning av kapitaldekningen allerede tatt i bruk lignende eksplisitte sannsynlighetsmodeller, og det er naturlig at de vil benytte disse i forbindelse med den regnskapsmessige estimeringen av forventede tap. Vi synes det er interessant at en så stor andel av bankene vil benytte eksplisitte modeller. Ut ifra de åpne svarene er det vanskelig for oss å vurdere hvilke spesifikke faktorer som inkluderes i sannsynligheten for mislighold.

Videre er det 6 banker som eksplisitt nevner presumsjonen om at fordringer som har forfalt for mer enn 30 dager siden, har hatt en vesentlig økning i kredittrisiko. Slik vi tolker svarene vil 5 av disse bankene bruke dette i kombinasjon med andre faktorer, og behandle presumsjonen som en absolutt siste indikasjon på vesentlig økning i kredittrisiko («back stop»). En av bankene sier de vil bruke presumsjonen som en definisjon på *vesentlig økning i kredittrisiko*. Det følger av veiledningen at forfalte fordringer som er mer enn 30 dager gamle ikke skal ses på som en absolutt indikator for overgang til innregning av livstidsavsetning for forventede kredittap, men snarere som siste punkt for slik innregning. Den ene bankens tilnærming til vesentlig økning i kredittrisiko er altså ikke i samsvar med kravene i IFRS 9.

Bankene som har nevnt at de vil benytte makroforhold som en faktor for å definere *vesentlig økning i kredittrisiko*, inkluderer også andre faktorer i sine svar. Ettersom fremtidige hendelser som vil kunne påvirke risikoen for mislighold skal inkluderes i vurderingen av tapsavsetningene, vil det for de fleste typer utlån være relevant å vurdere forventede makroøkonomiske forhold. Det er vanskelig for oss å si noe om bankene som svarte at de vil benytte risikoklassifiseringssystemer, vil inkludere makroøkonomiske forhold som en del av inndataen i et slikt system.

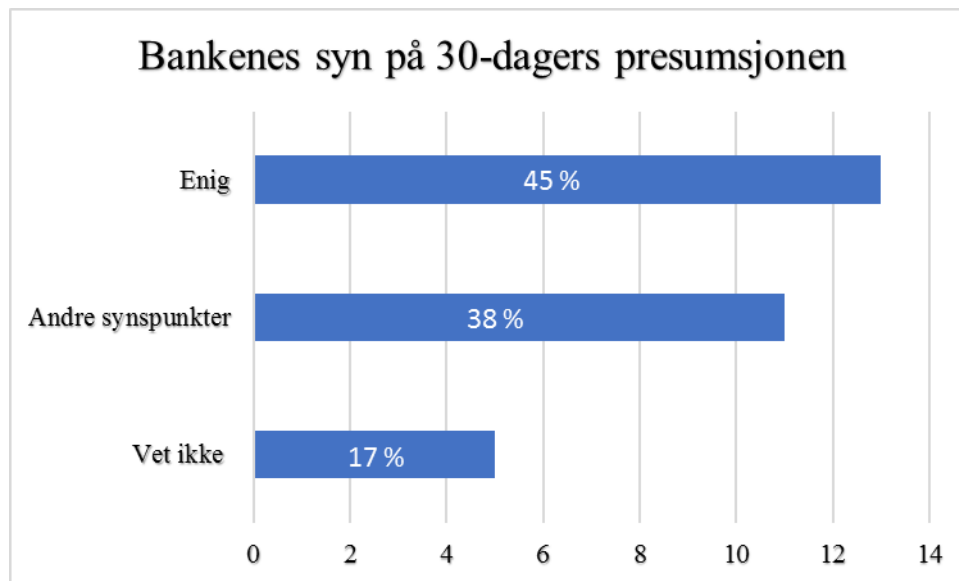
Det er bemerkelsesverdig at 3 av bankene på det nåværende tidspunkt vil benytte mislighold som en faktor for å vurdere risikoen for mislighold. Standarden forbyr spesifikt bankene å innrette tidfestingen av *vesentlig økning i kredittrisiko* til tidspunktet eiendelen etter interne definisjoner anses misligholdt. Poenget med dette er at innregning av forventede kredittap skal skje *før* eiendelen er misligholdt. Vi vil også påpeke at hele 10 banker sier de ikke vet hvilke

faktorer som skal legges til grunn, og vi synes dette er uventet på et tidspunkt så nære implementeringen.

Figur 28 I hvilken grad bankene vil følge 30-dagers presumsjonen, kapittel 7.7

Spørsmålet som fremvises i figur 28 ble stilt slik at respondentene uttrykte sitt svar i form av ord. Svarene ble i etterkant gruppert inn i de fire kategoriene som vist ovenfor på bakgrunn av fellestrekk. Vi tolker det som at de 5 (17 %) bankene som oppgir at presumsjonen vil følges, heller aldri vil fravike den. Dermed vil alle utlån hvor betaling ikke forekommer innen 30 dager etter forfall regnes for å ha *vesentlig økt kredittrisiko*. Det følger videre at 13 (43 %) av bankene vil følge presumsjonen, men at de vil fravike den hvis det reelt ikke har vært en vesentlig økning i kredittrisikoen. Flere av respondentene peker på at de vil gjøre skjønnsmessige vurderinger, mens andre fremhever at de vil fravike dersom det foreligger god objektiv dokumentasjon. Bare 2 (7 %) av bankene svarer at de ikke vil følge 30-dager presumsjonen i det hele tatt. Det fremgår ikke av standarden hvilket dokumentasjonskrav som kreves i de tilfeller presumsjonen ikke skal følges, og det vil være interessant å se hvilken praksis revisor godkjenner. Vi vil påpeke at også i dette spørsmålet svarer hele 10 banker at de ikke vet i hvilken grad de vil følge 30-dagers presumsjonen, og vi synes dette er bemerkelsesverdig på et tidspunkt så nære implementeringen.

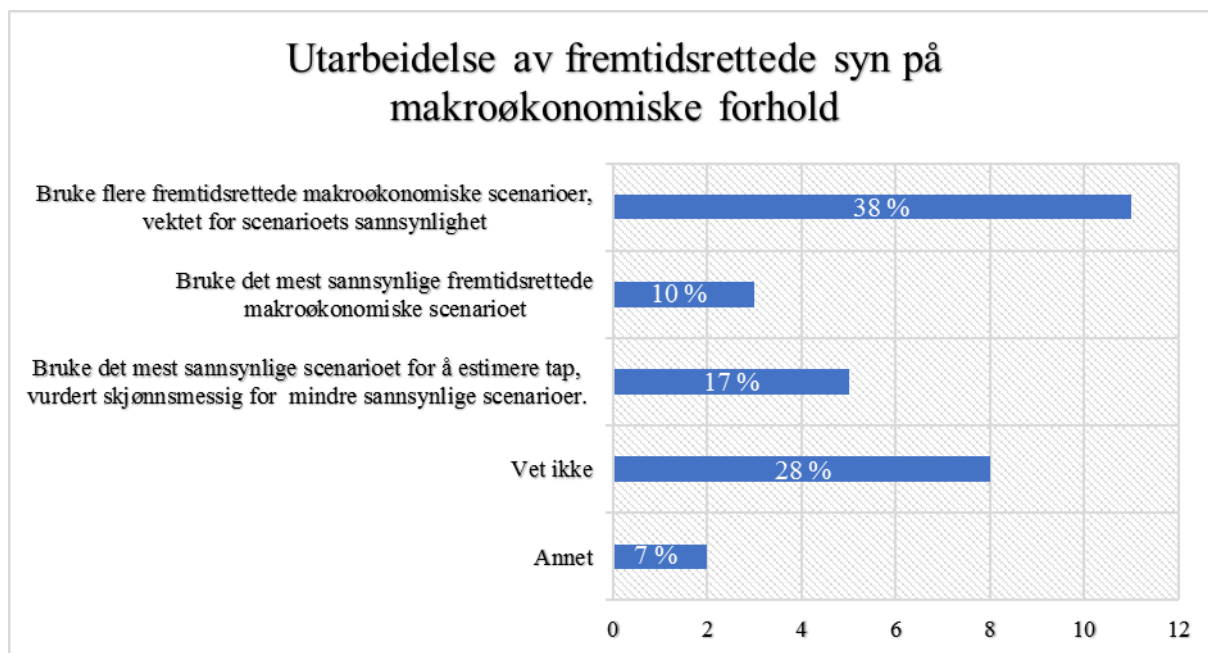
Figur 29 Bankenes syn på 30-dagers presumsjonen, kapittel 7.7

Vi stilte bankene et åpent spørsmål om deres syn på 30-dagers presumsjonen. Som vist i diagrammet ovenfor svarte 13 (45 %) av bankene at de er *enige* i presumsjonen, eller synes den er fornuftig. En av disse nevner i sitt svar følgende: «At standarden har absolutte kriterier er greit, hvorvidt det skal være 30 dager eller ikke vil man sikkert kunne diskutere». Fellestrekkene blant bankene i denne kategorien er at respondentene prinsipielt er enige i at standarden skal ha en presumsjon som er lik, eller ligner på den som finnes i IFRS 9.

Videre har vi plassert *andre synspunkter* under en felleskategori, og vil bringe frem noen av respondentenes kommentarer i det følgende. Vi tolker det som at 4 av respondentene i denne kategorien uttrykker at presumsjonen er for streng dersom den settes på autopilot, og dermed ikke justerer for skjønnsmessige vurderinger. En respondent mener at presumsjonen underbygger objektiviteten i ny tapsmodell, mens en annen hevder at antakelsen er konservativ. Vi er enige i at presumsjonen bærer preg av å være regelbasert, men vil hevde at tapsmodellen heller er nokså prinsippbasert. Påstanden om at antakelsen er konservativ vil være riktig dersom den manglende betalingen ikke gjenspeiler en reell økning i kredittrisiko, og presumsjonen likevel følges. Det er 2 respondenter som viser til konkrete eksempler på forhold hvor presumsjonen ikke reflekterer den økonomiske realiteten. Begge disse peker på sesongvariasjoner, hvor en skriver følgende: «F.eks. kan sesongbasert inntjening gi mislighold utover 30 dager, men at historikk kan vise at oppgjør likevel "alltid" finner sted når sesong inntreffer og inntjening finner sted.» Avslutningsvis vil vi fremheve at en respondent kommenterer at sikkerhetsstillelse vil påvirke vurderingen av om det har vært en *vesentlig*

økning i kredittrisiko. Dette er i all hovedsak ikke tillatt etter standarden, fordi sikkerhetsstillelser ikke skal inngå i vurderingen av kredittrisiko, men skal inngå i estimeringen av forventede tap.

Det synes etter vår oppfatning merkelig at IASB velger å inkludere en slik regelbasert presumsjon, når formålet med ny standard er en mer prinsippbasert tilnærming og de tillater en særdeles skjønsmessig innregning av forventet kredittap. En årsak til at de velger slike regelbaserte innslag kan være at standardsetterne bekymrer seg over at en fullt ut prinsippbasert tilnærming ikke hadde resultert i tilstrekkelige tapsavsetninger. Hvis dette er tilfellet kan man undres over hvor relevant et prinsippbasert regnskap egentlig er for regnskapsbrukerne. Hvorvidt presumsjonen er god i et konseptuelt lys vil avhenge av hvordan bankene praktiserer denne. Det vil særlig være interessant å se hvilke dokumentasjonskrav som kreves i de tilfeller bankene ikke velger å legge til grunn presumsjonen.

Figur 30 Utarbeidelse av fremtidsrettede syn på makroøkonomiske forhold, kapittel 7.7

Innledningsvis vil vi påpeke at for dette spørsmålet var det 29 respondenter som svarte, da en respondent av en uviss grunn ikke avga sitt svar, og avsluttet undersøkelsen på dette stadiet.

I undersøkelsen vår legger 13 (38 %) av bankene til grunn at de vil benytte flere fremtidsrettede scenarier som er sannsynlighetsvektet, for utarbeidelse av deres syn på makroøkonomiske forhold. Dermed vil hvert enkelt scenario ha en gitt sannsynlighet for at det inntreffer, som vil avgjøre hvor stor vekt det skal tillegges for estimeringen av tap eller om kredittrisikoen har økt

vesentlig. En slik bruk av flere scenarier som er sannsynlighetsvektet vil være i tråd med formålet til tapsavsetningene i IFRS 9. Formålet er at tapsavsetningene skal gjenspeile et estimat som er sannsynlighetsvektet ut ifra vurdering av flere mulige scenarier.

5 banker planlegger å benytte det mest sannsynlige utfallet, justert skjønnsmessig for mindre sannsynlige scenarier. I IFRS 9 stilles det ikke krav om at statistiske modeller eller metoder skal brukes, og således vil en slik tilnærming også være i tråd med standarden. Det vil her være viktig for regnskapsprodusenten å kommunisere hvilke skjønnsmessige vurderinger som er benyttet, samt hvorfor disse er gjort (Vangstein, 2016).

Videre fremgår det av diagrammet at 3 (10 %) av bankene vil benytte det mest sannsynlige fremtidsrettede scenarioet. Dette er i strid med IFRS 9 som eksplisitt uttrykker at estimering av forventede kredittap ikke skal gjøres på bakgrunn av det mest sannsynlige scenarioet. For at en slik tilnærming skal kunne legges til grunn kreves det linearitet mellom tapsavsetningen og de ulike scenarioene. Vangstein (2016) påpeker at linearitet sjeldent vil forekomme, og vi synes dermed det er svært kritikkverdig at 3 banker vil bruke det mest sannsynlige scenarioet. Med linearitet menes for eksempel at en økning i arbeidsledigheten på 2 %, vil medføre at tapsavsetningene øker med et likt beløp som tapsavsetningene reduseres med ved en reduksjon i arbeidsledigheten på 2 %. Dette kan fremstilles gjennom et eksempel i tabell 18, som i hovedsak er basert på Vangstein (2016).

Scenario	Arbeidsledighet	Sannsynlighet	Forventet tap	Sannsynlighetsvektet tap (Tap x sannsynlighet)
A	4 %	33 %	75	25
B	6 %	34 %	100	34
C	8 %	33 %	275	91
Sum				150

Tabell 18 Ikke-linearitet mellom arbeidsledighet og tap, kapittel 7.7

Tabellen uttrykker et eksempel der det ikke eksisterer en lineær sammenheng mellom forventet tap og arbeidsledighet. Om man tar utgangspunkt i det mest sannsynlige scenarioet (B) der arbeidsledigheten er 6 %, er forventet tap estimert til 100. En økning i arbeidsledigheten på 2 % vil øke forventet tap til 275, mens en reduksjon i arbeidsledigheten på 2 % vil redusere forventet tap til 75. Om sammenhengen skulle vært lineær ville for eksempel 4 % ledighet gitt 75 i forventet tap, mens 8 % ledighet ville gitt 125, som hadde gitt en endring på 25 i begge retninger med en lik prosentvis endring. En bank som i den ikke lineære sammenhengen i

eksempelet ville brukt det mest sannsynlige scenarioet for forventet tap, ville i stor grad undervurdert tapsavsetningene. Sannsynlighetsvektet tap som tar hensyn til alle scenarioene ville vært 150, og det mest sannsynlige scenarioet ville hatt et avvik på hele 50. I Deloitte (2016a) sin undersøkelse kritiseres også de bankene som planlegger å benytte det mest sannsynlige scenarioet for estimering av fremtidsrettede makroøkonomiske forhold. Vi ser for øvrig i vår segmentering av sparebanker og forretningsbanker at de 3 bankene som planlegger bruk av ett scenario, alle representerer små eller mellomstore sparebankene. Dette kan ha sammenheng med at de mindre sparebankene ikke har egne analyseavdelinger, sammenlignet med større forretnings- og sparebanker.

Som vist i spørsmålet om bankenes utfordringer, var det flere av bankene som pekte på at det ville bli utfordrende å spå fremtidsrettede makroøkonomiske forhold. Vangstein (2016) peker på at det erfaringsbaserte grunnlaget for å estimere effekten på kredittapene vil variere. For eksempel vil foretak ha et fraværende erfaringsgrunnlag til å spå effektene av BREXIT fordi ingen av foretakene har erfart lignende før. Spørsmålet blir derfor om slike makroøkonomiske forhold i det hele tatt skal tas med i estimeringen av forventede kredittap, og må ses opp imot kravene om pålitelig og understøttende informasjon i IFRS 9.

8. Avslutning

8.1 Oppsummering og konklusjon

8.1.1 Hvilken tilnærming har bankene til implementeringsprosessen?

Kartleggingen av implementeringsprosessen legger i hovedsak vekt på hvilke kompetanseområdet som har vært involvert, om eksterne aktører har vært engasjert, når bankene forventer å kvantifisere forventede effekter i den eksterne rapporteringen og hva bankene anser som den største utfordringen ved implementeringen. Våre funn viser at 27 av bankene har påbegynt, men ikke ferdigstilt den nye tapsmodellen i sine systemer. Samtidig fremkommer det at 3 av bankene ikke har påbegynt prosessen, noe vi ser på som merkelig ettersom IFRS 9 effektueres om kort tid. Flere av bankene anser omlegging og fornying av IT-systemer som en av de største utfordringene ved innføring av tapsmodellen. Dette er med på å forklare at majoriteten av bankene har involvert IT-kompetanse i implementeringen. Den nye tapsmodellens økte fokus på underliggende kredittrisiko vil også føre til at bankenes datasystemer for risiko og regnskapsrapportering i større grad må integreres.

Mange av bankene peker på modelltekniske faktorer som den største utfordringen knyttet til innføringen av den nye tapsmodellen. Slike faktorer består av inndata, dataens kvalitet og parameterbruk. Det er derfor naturlig at bankene vil kontakte sin eksterne revisor eller andre rådgivere for å få innspill til hvordan man praktisk kan etterleve de kravene til nedskrivning som fremgår av IFRS 9. Dette underbygges av at 85 % av bankene på nåværende tidspunkt har benyttet eksterne aktører i prosessen. Vår oppfatning er at implementeringsprosessen vil kreve større grad av samhandling på tvers av kompetanseområdene, og da særlig mellom risiko-, IT- og regnskapsavdelingene i bankene. Dette underbygges av at bankene har brukt mange forskjellige kompetanseområder i prosessen med implementering av IFRS 9.

Det er per dags dato nærmest ingen av bankene som har opplyst om forventede kvantitative effekter IFRS 9 vil ha for nedskrivningene. IAS 8 krever at foretak skal opplyse om informasjon som med rimelighet kan estimeres dersom en standard er offentliggjort, men ikke har trådt i kraft ennå. De aller fleste bankene uttrykker at de vil kvantifisere effektene i kvartalsrapportene eller årsrapporten for 2017. Vi mener at bankene har hatt en forutsetning for å opplyse om forventede kvantitative effekter på et tidligere tidspunkt, fordi standarden har vært offentliggjort

siden 2014. Dette indikerer at bankene er sent i gang med implementeringsprosessen av standarden.

8.1.2 Hvordan påvirker ny tapsmodell bankenes regnskap?

Nye nedskrivningskrav vil blant annet kunne påvirke balanseposten tapsavsetninger for utlån. Av de norske bankene forventer majoriteten at tapsavsetningene vil øke for de mest risikoutsatte utlånssegmentene, herunder utlån til privatpersoner uten sikkerhet og til bedriftskunder som opererer i konjunkturutsatte bransjer. For de mindre risikoutsatte kundegruppene forventes det i større grad at tapsavsetningene vil endres lite eller ingenting. Vi påpekte at sikkerhetsstillelse kan være en mulig forklaringsfaktor for forskjellene. Det var bare noen få banker som var villige til å kvantifisere forventede regnskapsmessige effekter. Dette henger sammen med at få banker har kvantifisert forventede effekter i sin eksterne rapportering. Av de få respondentene som kvantifiserte en prosentmessig endring, forventet de en økning i tapsavsetningene oppad til 15 % for bedriftskundene og 20 % for privatkundene. Brorparten av de globale bankene som har uttrykt kvantitative forventninger, estimerer at tapsavsetningene vil øke oppad til 25 % for privat- og bedriftskunder. Dette kan indikere at de globale bankene forventer større endring i tapsavsetninger etter IFRS 9, enn hva de norske bankene tror.

Dersom man legger til grunn et scenario med 25 % økning i tapsavsetningene vil det, ut ifra norske bankers gjennomsnittlige tapsavsetninger i prosent av egenkapitalen de siste tre årene, kunne gi en prosentmessig nedgang i egenkapitalen på: 3,75 % for bankene som har majoriteten av utlån uten sikkerhetsstillelse, 0,66 % for øvrige forretningsbanker, og 1,75 % for sparebanker. Effektene av nye nedskrivningskrav vil påvirke bankenes egenkapital på flere måter. Regnskapsmessige effekter skal innregnes direkte mot egenkapitalen på implementeringstidspunktet, og etterfølgende endringer i tapsavsetningene vil indirekte påvirke egenkapitalen gjennom disponering av årsresultatet.

8.1.3 Er ny tapsmodell i større grad harmonisert med det konseptuelle rammeverket, sammenlignet med eksisterende tapsmodell?

Et stort flertall av norske banker forventer at ny tapsmodell vil øke volatiliteten til resultatregnskapet. Vi påpekte her at økningen i volatilitet kan skyldes den såkalte klippeeffekten som oppstår når kredittrisikoen for utlån endres vesentlig, og som for eksempel

vil være særlig fremtredende i starten på en nedgangskonjunktur. Forventningene og forklaringene til økt volatilitet samsvarer i all hovedsak med internasjonale studier.

Bankenes forventning av ny tapsmodell sin påvirkning på regnskapets relevans var relativt jevnt fordelt mellom de som forventer at den vil øke relevansen, og de som mente at regnskapets relevans forblir uendret. Det er 26 av 30 respondenter som har slike forventninger. Vi mener at regnskapets relevans vil bli påvirket av de nye kravene til nedskrivninger etter IFRS 9, og synes det er merkelig at nesten halvparten av bankene tror den forblir uendret. Hvorvidt relevansen vil økes eller reduseres, avhenger av om bankene vil kunne legge til grunn pålitelige estimater i sine prediksjoner om fremtidige forhold som påvirker tapsavsetningene.

Det fremgår av våre resultater at like mange av bankene forventer økt og redusert sammenlignbarhet ved implementering av ny tapsmodell. Det er forståelig at bankene har et delt syn på hvordan dette kvalitetskravet påvirkes, ettersom det er forhold ved ny tapsmodell som trekker i hver sin retning. Større grad av skjønnsmessige vurderinger ved estimering av tapsavsetningene taler for at sammenlignbarheten vil reduseres, mens det økte omfanget av noteopplysningskrav og 30-dagers presumsjonen trekker i retning av økt sammenlignbarhet. Vår oppfatning er at hvorvidt sammenlignbarheten vil øke eller reduseres avhenger av hvilken praksis bankene legger til grunn for estimering av tapsavsetningene. Det er i denne sammenheng verdt å nevne at en større andel av de internasjonale bankene forventer at sammenlignbarheten vil reduseres.

8.1.4 Hvordan påvirker ny tapsmodell bankenes kapitalkrav?

Halvparten av respondentene våre har en forventning om uendrede kapitalkrav, 23 % forventer skjerpede kapitalkrav, mens bare 2 (7 %) av bankene forventer lettelse i kapitalkravene. Begrunnelsen for at det stilles kapitalkrav til bankene er fordi de skal stå sterkt i nedgangskonjunkturer, som har sammenheng med bankenes viktige rolle i det finansielle systemet. Vår argumentasjon vedrørende en generell økning i tapsavsetninger, tilsier at bankene kan få lavere kapitaldekning som følge av ny regnskapsstandard. Dermed kan vi ikke forstå hvorfor kapitalkravene skal skjerpes, ettersom det ikke skjer en endring i de underliggende økonomiske realitetene. Dersom man skulle gjort endringer i kapitalkravene som følge av ny tapsmodell, ville det naturlige være en lettelse i de regulatoriske kravene. Flere av bankene har samme tilnærming som oss til dette, men tror likevel ikke myndighetene vil foreta en oppmykning av kravene.

8.1.5 Hvordan påvirker ny tapsmodell bankenes rentenivå?

På lik linje som bankenes forventning til regnskapsmessige effekter av ny tapsmodell, er det også slik at flere av bankene forventer en økning i utlånsrenten i de kundesegmentene som er mest risikoeksponerte. Vi påpeker at en slik økning i utlånsrenten kan skyldes en kombinasjon av redusert egenkapital, på grunn av økte tapsavsetninger, og det faktum at det stilles krav til kapitaldekningen som bankene må etterleve. Ettersom bankenes kapitaldekning muligens vil reduseres, må egenkapitalbufferen styrkes for at bankenes soliditet skal være tilsvarende som før implementeringen av IFRS 9. Bankene kan i et slikt tilfelle øke prisene på sine produkter for å oppnå bedre marginer, men dette kan være en risikabel strategi dersom andre aktører ikke følger etter. Selv om økt rentenivå på utlån skjer i kombinasjon med andre faktorer, viser dette at regnskapet har reell betydning.

8.1.6 Hvilken tilnærming har bankene til vesentlig økning i kredittrisiko og makroøkonomiske forhold?

For å definere når en vesentlig økning i kredittrisiko inntreffer svarte halvparten av bankene at de ville bruke et internt risikoklassifiseringssystem, selv om standarden uttrykker at dette ikke kreves. Flere av bankene sier de kommer til å benytte 30-dager presumsjonen som faktor for å vurdere om kredittrisikoen har økt vesentlig siden førstegangsinnregning. Våre funn viser at 5 av bankene vil følge antakelsen til enhver tid, mens 13 banker vil benytte presumsjonen som et utgangspunkt, og fravike den der de anser at reell økonomisk risiko ikke har økt vesentlig. Det vil være interessant å se hvilken praksis som godkjennes av revisor for de som ønsker å fravike presumsjonen. Bankene er generelt splittet i sitt syn på at standarden legger til grunn en slik presumsjon. Etter vår oppfatning trekker en 30-dagers presumsjon i retning av en mer regelbasert tilnærming til regnskapet, som strider mot den prinsippbaserte målsetningen til IASB. Hvorvidt presumsjonen er bra i et konseptuelt lys vil avhenge av hvordan bankene praktiserer denne.

Videre er det også flere banker som nevner at de vil legge til grunn makroøkonomiske forhold for å vurdere om det har skjedd en vesentlig økning i kredittrisiko. Selv om noen banker eksplisitt nevner at de vil vurdere slik makroøkonomisk informasjon som en faktor, vil det også være relevant informasjon i et internt risikoklassifiseringssystem. Ved utarbeidelse av fremtidsrettede makroøkonomiske faktorer vil det foreligge mange ulike scenarioer. Våre funn viser at flest banker vil benytte seg av flere scenarioer, som enten er sannsynlighetsvektet eller

skjønnsmessig justert. Igjen vil vi poengtere at standarden ikke krever eksplisitte beregningsmodeller. Om det velges en tilnærming som kun bruker det mest sannsynlige fremtidsrettede scenarioet for makroøkonomisk forhold, som noen av bankene forventer å benytte, er dette i strid med IFRS 9. I vår segmentering ser vi at alle bankene som planlegger å benytte det mest sannsynlige scenarioet alle representerer små eller mellomstore sparebanker, og dette kan ha sin forklaring i at de mindre sparebankene ikke har egne analyseavdelinger.

Avslutningsvis vil vi påpeke at 3 banker vil legge til grunn mislighold for å avgjøre om det har vært en vesentlig økning i kredittrisiko. Standarden forbyr spesifikt bankene å innrette tidfestingen av *vesentlig økning i kredittrisiko* til tidspunktet eiendelen etter interne definisjoner anses misligholdt.

8.2 Mulige feilkilder

Denne masteroppgaven bygger i stor grad på drøftelser vedrørende forhold i norsk banksektor. På grunn av vår begrensede arbeidserfaring innenfor denne sektoren, vil det foreligge manglende praktisk erfaring for å ha inngående kunnskap om bankenes systemer og metoder for å estimere tapsavsetningene. Dette er en mulig svakhet for denne oppgaven.

Videre vil vi påpeke at diskusjoner og drøftelser består av egne betraktninger, slik at mulighetene er til stede for at leser har avvikende eller motstridende meninger. I skrivende stund er det publisert lite norsk litteratur på området, og standarden er heller ikke oversatt til norsk. Dette innebærer derfor en risiko for mulige språklige feilkilder, da standarden introduserer mange nye ord og begrep.

Bruken av spørreundersøkelse som datainnsamlingsverktøy fører også med seg risiko for mulige feilkilder. Gjennom tilrettelegging har vi forsøkt å minimere denne risikoen til et akseptabelt nivå. Likevel eksisterer det mulige feilkilder som er utenfor vår kontroll, slik som at respondenten bevisst svarer feil eller at respondenten ikke besitter nok kunnskap til å besvare spørsmålene på et godt nok grunnlag. Informasjonen som søkes i noen av spørsmålene i undersøkelsen kan oppfattes som sensitive fra respondentenes synspunkt, og det er derfor mulig at enkelte er tilbakeholdende med å gi all informasjon. Dette har vil opplevd i flere av spørsmålene, der mange respondenter ikke har ønsket å svare.

8.3 Hva kunne vært gjort annerledes?

I etterkant av gjennomført undersøkelse og skriveprosess vil vi påpeke noen momenter som vi i etterpåklokskapens lys muligens kunne gjort annerledes.

Spørreundersøkelsen vår inneholdt noen åpne spørsmål, der vi hadde en forhåpning om å få informasjon utover hva vi kunne oppnådd med predeterminerte svaralternativer. Denne tilnærmingen viste seg imidlertid å være svært tidkrevende. Samtidig bar mange av svarene preg av å være lite utfyllende, slik at vi i stor grad kunne oppnådd den samme informasjonsverdien ved å predeterminere svaralternativ.

Denne masteroppgaven viste seg ved ferdigstillelse å bli mer omfattende enn vi først antok. Omfanget kunne vært redusert ved å spisse problemstillingen ytterligere. Man kunne for eksempel valgt å fokusere utelukkende på om ny tapsmodell bedre harmoniserer med det konseptuelle rammeverket. Særlig er dette noe vi har tatt lærdom av og vil ta hensyn til i en eventuell doktorgradsavhandling.

8.4 Forslag til videre forskning

Vi har valgt en metodisk tilnærming som tar for seg et stort utvalg av banker for å kartlegge implementeringsprosessen og effekter av ny tapsmodell. En annen forskningsmetode kunne sett på en enkelt bank for å se hvordan de planlegger å etterleve nye nedskrivningskrav etter IFRS 9. Dette kunne medført en større nærhet til bankenes systemer og metoder, slik at man hadde fått enda større praktisk vinkling av oppgaven.

I introduksjonen til denne oppgaven la vi frem at ny standard er utarbeidet med utgangspunkt i tre ulike områder. Ettersom vi har fokusert spesifikt på nye krav til nedskrivninger, ville det også vært interessant å forske på hvordan bankene vil implementere nye krav til sikringsbokføring, samt klassifisering og måling.

Nye regnskapsregler får innvirkning på revisors praktiske håndtering av regnskapsposten tapsavsetninger. Til videre forskning kan det være nyttig å se hvordan ulike revisjonsselskap vil håndtere revisjonsrisikoen knyttet til denne regnskapsposten.

På grunn av den prinsippbaserte tilnærmingen IFRS 9 har til nedskrivning av finansielle instrumenter, ville det vært interessant å undersøke om standarden har medført større grad av opportunistisk atferd fra ledelsens side. Samtidig kunne det vært hensiktsmessig å gjennomføre

en empirisk studie i etterkant av implementeringen, for å se hvorvidt bankenes estimater for tapsavsetning samsvarer med det faktiske tapet.

Litteraturliste

- Aarnes, J.F. (2017). Ekstrapolasjon. *Store norske leksikon*. Hentet fra <https://snl.no/ekstrapolasjon>
- Aurskog Sparebank. (2017). *Årsrapport 2016*. Hentet fra <https://aurskog-sparebank.no/omoss/Investorinformasjon/Aarsrapporter>
- Baksaas, K. M., & Stenheim, T. (2015a) *Regnskapsteori*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk
- Baksaas, K. M., & Stenheim, T. (2015b) Prinsippbaserte versus regelbaserte regnskapsstandarder. *Praktisk økonomi og finans*, 31, (01), 80-94. Hentet fra https://www.idunn.no/pof/2015/01/prinsippbaserte_versusregelbaserte_regnskapsstandarder
- Bank of International Settlement. (u.å.). About the BIS – overview. Hentet fra <https://www.bis.org/about/index.htm?m=1%7C1>
- Borchgrevink, H., Søvik, Y., & Vale, B. (2013). Why regulate banks? *Staff Memo*, (13), s. 1-9. Hentet fra <http://www.norges-bank.no/en/Published/Papers/Staff-Memo/2013/Staff-Memo-162013/>
- Deloitte. (2015). *Global IFRS Banking Survey (5)*. Hentet fra <https://www2.deloitte.com/ly/en/pages/financial-services/articles/fifth-banking-ifrs-survey.html>
- Deloitte. (2016a). *Global IFRS Banking Survey (6)*. Hentet fra <https://www2.deloitte.com/global/en/pages/financial-services/articles/global-ifrs-banking-survey.html>
- Deloitte. (2016b). IFRS og regulatorisk kapital. Hentet fra <https://www2.deloitte.com/no/no/pages/financial-services/articles/ifrs-9-og-regulatorisk-kapital.html>
- Elling, J. (2012). *Finansiell rapportering – teori og regulering*. København: Gjellerup/Gads Forlag.
- Engelstad, H. (2017, 19.01). IFRS 9 og kapitaldekning. Hentet fra <https://home.kpmg.com/no/nb/home/nyheter-og-innsikt/2017/01/ifrs-9-og-kapitaldekning.html>
- Ernst & Young. (2011). *IFRS i Norge – Tema- og bransjeartikler*. Oslo: Ernst & Young.
- Ernst & Young. (2014). *IFRS i Norge – Tema- og bransjeartikler*. Oslo: EY.
- European Banking Authority. (2016). *Report on results from the EBA impact assessment of IFRS 9*. Hentet fra <https://www.eba.europa.eu/-/eba-provides-its-views-on-the-implementation-of-ifrs-9-and-its-impact-on-banks-across-the-eu>
- Evertsen, C., Skjæveland, M., & Sjørgard, L. (2016). Kan sarnorske kapitalkrav undergrave stabiliteten? *Magma*, (4), 85-89. Hentet fra <https://www.magma.no/kan-sarnorske-kapitalkrav-undergrave-stabiliteten>

- EY. (2012). *International Gaap 2012: Generally Accepted Accounting Practice under International Financial Reporting Standards*. West Sussex, Wiley
- EY. (2014). Impairment of financial instruments under IFRS 9. *Applying IFRS*. Hentet fra [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Applying_IFRS:_Impairment_of_financial_instruments_under_IFRS_9/\\$FILE/Apply-FI-Dec2014.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Applying_IFRS:_Impairment_of_financial_instruments_under_IFRS_9/$FILE/Apply-FI-Dec2014.pdf)
- Fardal, A. (2007). IFRS og norske regnskapsregler. *Magma*, (3). Hentet fra <https://www.magma.no/ifrs-og-norske-regnskapsregler>
- Financial Accounting Standards Board [FASB]. (2017, 20.03). Convergence with the International Accounting Standard Board (IASB). Hentet fra http://www.fasb.org/intl/convergence_iasb.shtml
- Finansforetaksloven. (2015). *Lov om finansforetak og finanskonsern*. Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2015-04-10-17>
- Finanstilsynet. (2015). *Krav til banker som søker IRB*. Hentet fra <https://www.finanstilsynet.no/contentassets/e8e5ceb583f04e63899dcf48f0a30ce1/krav-til-banker-som-soker-om-irb.pdf>
- Finanstilsynet. (2016). *Tilpasning av regnskapsregler til IFRS*. Hentet fra <https://www.finanstilsynet.no/contentassets/b89b71371d6c4306b51d6b4bfba9c536/ho-ringsnotat-tilpasning-av-regnskapsregler-til-ifrs.pdf>
- Forskrift om beregning av ansvarlig kapital. (1990). *Forskrift om beregning av ansvarlig kapital for banker, kredittforetak, finansieringsforetak, pensjonsforetak, oppgjørssentraler og verdipapirforetak*. Henter fra <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/1990-06-01-435>
- Gjesdal, F. (1981). Accounting for stewardship. *Journal of Accounting Research*, 19(1), 208-231
- Heskestad, T. (2014). Manipulering av kostnader og «røde flagg». Hentet fra <https://www2.deloitte.com/no/no/pages/audit/articles/manipulering-av-kostnader.html>
- Hoff, E. (2011). Bankers likviditet og finansiering. *Penger og kreditt*, 39(3), s. 23-29. Hentet fra <http://www.norgesbank.no/contentassets/72cd4e2718904fb4a3dc68bab0ff4bf1/bankers-likviditet-og-finansiering.pdf>
- Huneide, J.-E., Pedersen, K., Schwencke, H. R., & Haugen, D. O. (2013). *Årsregnskapet i teori og praksis* (14. utg.). Oslo: Gyldendal Akademiske.
- IASB. (2003a). *IAS 32 Finansielle instrumenter - presentasjon*. Hentet fra (abonnement) <https://oppslag.sticos.no/#/FilDokument/VisFilDokument/3130>
- IASB. (2003b). *IAS 39 Finansielle instrumenter - innregning og måling*. Hentet fra (abonnement) <https://oppslag.sticos.no/#/FilDokument/VisFilDokument/3135>
- IASB. (2003c). *IAS 10 Hendelser etter rapporteringsperioden*. Hentet fra (abonnement) <https://oppslag.sticos.no/#/FilDokument/VisFilDokument/3116>

- IASB. (2003d). *IAS 8 Regnskapsprinsipper, endringer i regnskapsmessige estimater og feil*. Hentet fra (abonnement)
<https://oppslag.sticos.no/#/FilDokument/VisFilDokument/3115>
- IASB. (2005). *IFRS 7 Finansielle instrumenter – opplysninger*. Hentet fra (abonnement)
<https://oppslag.sticos.no/#/FilDokument/VisFilDokument/3171>
- IASB. (2010). *The Conceptual Framework for Financial Reporting*. Hentet fra (abonnement)
<http://eifrs.ifrs.org/eifrs/PdfAlone?id=16031&sidebarOption=UnaccompaniedConceptual>
- IASB. (2013). *Exposure Draft – Financial Instruments: Expected Credit Losses*. Hentet fra
<http://www.ifrs.org/Current-Projects/IASB-Projects/Financial-Instruments-A-Replacement-of-IAS-39-Financial-Instruments-Recognitio/Impairment/Exposure-Draft-March-2013/Comment-letters/Documents/ED-Financial-Instruments-Expected-Credit-Losses-March-2013.pdf>
- IASB. (2014a). *IFRS Standard 9 – Financial Instruments*. Hentet fra
<http://www.ifrs.org/IFRSs/Pages/IFRS.aspx>
- IASB. (2014b). *IFRS 9 Financial Instruments - Basis for Conclusion*. Hentet fra
http://parker-fitzgerald.com/wp-content/uploads/2014/07/IFRS9_July-2014_Basis-for-Conclusions.pdf
- IASB. (2017). *IFRS Standards : Part B*. London: IASB
- IFRS Foundation. (2012). *Application of ‘undue cost or effort’*. Hentet fra
<http://www.ifrs.org/IFRS-for-SMEs/Documents/SMEsApplicationUnduecost.pdf>
- IFRS Foundation. (2014, 07). *IFRS 9 Financial Instruments – Project Summary*. Hentet fra
<http://www.ifrs.org/Current-Projects/IASB-Projects/Financial-Instruments-A-Replacement-of-IAS-39-Financial-Instruments-Recognitio/Documents/IFRS-9-Project-Summary-July-2014.pdf>
- IFRS Foundation. (2015). *Forecasts of future economic conditions*. Hentet fra
<http://www.ifrs.org/Meetings/MeetingDocs/Other%20Meeting/2015/April/AP%202.final.pdf>
- IFRS Foundation. (2016). *How we develop IFRS Standards*. Hentet fra
<http://www.ifrs.org/How-we-develop-standards/Pages/How-we-develop-standards.aspx>
- Ijiri, Y. (1983). On the accountability-based conceptual framework of accounting. *Journal of Accounting and Public Policy*, 2(2), 75-81
- Johannessen, A., Christoffersen, L., & Tufte, P. A. (2011). *Forskningsmetode for økonomisk-administrative fag* (3. utg.). Oslo: Abstrakt forlag.
- Kapitalkravsforskriften. (2006). *Forskrift om kapitalkrav for banker, kredittforetak, finansieringsforetak, holdingforetak i finanskonsern, verdipapirforetak og forvaltningsselskaper for verdipapirfond mv*. Hentet fra
<https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2006-12-14-1506>

- Kinserdal, F. (2014). Hvordan manipulere med regnskapet. *Magma*, (1), 18-25. Hentet fra <https://www.magma.no/hvordan-manipulere-med-regnskapet>
- Kinserdal, F. (2015). Når virkelig verdi er så vanskelig å beregne, er det da overhodet relevant i regnskapet? *Magma*, (1), 22-31. Hentet fra <https://www.magma.no/nar-virkelig-verdi-er-sa-vanskelig-a-beregne-er-det-da-overhodet-relevant-i-regnskapet>
- Komplett Bank. (2017). *Årsregnskap 2016*. Hentet fra <https://www.komplettbank.no/om-komplett-bank/>
- Kvifte, S. (2014). Kritiske blikk på IFRS – misforståelser og utfordringer. *Magma*, 44-49. Hentet fra <https://www.magma.no/kritisk-blikk-pa-ifrs-misforstaelser-og-utfordringer>
- Kvifte, S. & Johnsen, A. (2008). *Konseptuelle rammeverk for regnskap* (2. utg.). Oslo: Den norske Revisorforening.
- Landkreditt Bank. (2017). *Årsrapport 2016*. Hentet fra <https://www.landkredittbank.no/om-oss/investorinformasjon/rapporter/>
- Madsen, R. (2015a) Ny IFRS for finansielle instrumenter. *Magma – Econas tidsskrift for økonomi og ledelse*, 40-46. Hentet fra <https://www.magma.no/ny-ifrs-for-finansielle-instrumenter>
- Madsen, R. (2015b). Klassifisering og måling av finansielle instrumenter. *Revisjon og Regnskap*, (2), s 37-38. Henter fra <http://www.revregn.no/asset/pdf/2015/2-37-8.pdf>
- Motta, M. (2004). *Competition Policy – Theory and Practice*. New York: Cambridge University Press.
- Myrbakken, E. & Haakanes, S. (2013). *IFRS på norsk: forskrift om internasjonale regnskapsstandarder*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Norges Bank. (2016a). *Finansiell stabilitet 2016*. Hentet fra <http://www.norges-bank.no/Publisert/Publikasjoner/Finansiell-stabilitet---rapport/2016-Finansiellstabilitet/>
- Norges Bank. (2016b). *Det Norske Finansielle systemet*. Hentet fra <http://www.norges-bank.no/Publisert/Nyhetsarkiv/2016/2016-06-10-Det-norske-finansielle-systemet/>
- NOU 2016:23. (2016). *Innskuddsgaranti og krisehåndtering i banksektoren*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2016-23/id2517190/sec2>
- Nyeng, F. (2004). *Vitenskapsteori for økonomer*. Oslo: Abstrakt forlag
- Nymoen, R. (2004). *A recent forecast failure*. Hentet fra <https://folk.uio.no/rnymoen/failure.pdf>
- Pettersen, L.I., Moen, G. (2017, 24.01). IFRS 9 – Den nye nedskrivningsmodellen for utlån i banker. Hentet fra <https://home.kpmg.com/no/nb/home/nyheter-og-innsikt/2017/01/ifrs-9-den-nye-nedskrivningsmodellen-for-utlan-i-banker.html>
- Picker, R., Clark, K., Dunn, J., Kolitz, D., Livne, G., Loftus, J., & van der Tas, L. (2016) *Applying IFRS Standards*. Chichester, United Kingdom: John Wiley & Sons

- Røsok, K.O. (2017). Vil ny regnskapslov gi internasjonalt sammenlignbare regnskaper? *Magma*, (1), 29-37. Hentet fra <https://www.magma.no/vil-ny-regnskapslov-gi-internasjonalt-sammenlignbare-regnskaper1>
- Schultz, J. (2016). Her er grafen som «skriker boligboble». *Dagens Næringsliv*. Hentet fra <http://www.dn.no/nyheter/okonomi/2016/09/19/1157/Boligmarkedet/her-er-grafen-som-skriker-boligboble>
- Sekaran, U. & Bougie, R. (2013) *Research Methods for Business: A Skill-Building Approach*. Chichester: Wiley
- Skatteloven. (1999). *Lov om skatt av formue og inntekt*. Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-03-26-14>
- Sparebank 1 SR-bank. (2017). *Årsrapport 2016*. Hentet fra <https://www.sparebank1.no/nb/sr-bank/om-oss/investor/finansiell-info/rapporter.html>
- Sparebankforeningen. (u.å.). Sparebankenes organisasjonsstruktur. Henter fra <http://www.sparebankforeningen.no/siteassets/dokumenter/sparebankenes-organisasjonsstruktur.pdf>
- Trumpy, J. (2016, 17.11). Slipper unna med halvt offshoretap. *Dagens Næringsliv*. s. 8-9.
- Vangstein, L.C. (2016). Bruk av makroøkonomisk informasjon i regnskapsmessige tapsavsetninger. *Praktisk økonomi og finans*, 32(4), 366-378. doi: [10.18261/issn.1504-2871-2016-04-06](https://doi.org/10.18261/issn.1504-2871-2016-04-06)
- Vermeulen, A. (2014). No convergence? *Accounting and Business*, 17(5), 31-33. Hentet fra http://www.accaglobal.com/content/dam/ACCA_Global/Members/AB/2014/May/SG%20May%202014%20AB%20interactive%20125.pdf
- Wallander, J. (1994). *Budgeten – ett onödigt ont*. Stockholm: SNS Förlag

Vedlegg

Vedlegg 1 Spørreskjema

KONSEKVENsutredning AV IFRS 9 FOR NORSKE BANKER

Velkommen til undersøkelsen!

Undersøkelsen vil bestå av fem hoveddeler og vil ta ca. 15 minutter å besvare. Du kan når som helst bruke knappene nedenfor for å navigere deg frem og tilbake i undersøkelsen.

Trykk på neste for å komme i gang.

Rapporterer dere etter IFRS i selskapsregnskapet? Dersom IFRS er planlagt implementert, svar «ja».

- (1) Ja
- (3) Ja, forenklet IFRS
- (2) Nei

Vennligst oppgi bankens selskapsform

- (1) Sparebank
- (2) Forretningsbank

Angi bankens total kapital (utgående balansesum eiendeler) for selskapsregnskapet 2015?

- (1) Høyere eller lik 25 mrd NOK
- (2) Lavere enn 25 mrd NOK

Angi bankens total kapital (utgående balansesum eiendeler) for selskapsregnskapet 2015?

- (1) Høyere enn 40 mrd NOK
- (2) Mellom 10 og 40 mrd NOK
- (3) Lavere enn 10 mrd NOK

DEL 1 IMPLEMENTERINGSPROSESSEN

IFRS 9 introduserer ny tapsmodell for finansielle instrumenter som blir implementert 1.1.2018. Hvor langt er dere kommet i prosessen med estimeringen av regnskapsmessige effekter?

- (2) Ikke påbegynt
(3) Påbegynt, men ikke ferdigstilt
(4) Ferdigstilt

Har de følgende kompetanseområdene/selskapsorganene vært involvert i implementeringen av ny tapsmodell etter IFRS 9?

	Ja	Nei	Kompetanseområdet /selskapsorganet eksisterer ikke	Vet ikke
Regnskap	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐
Risiko	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐
IT	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐
Skatt	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐
Styret	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐
Revisjonsutvalg	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐

Angi om ekstern(e) aktør(er) har vært involvert i implementeringen av ny tapsmodell etter IFRS 9.

- (1) Ja
(2) Nei
(3) Vet ikke

Hva mener dere er den største utfordringen knyttet til implementering av ny tapsmodell?

DEL 2 PRISING

Hvordan forventer dere at den nye tapsmodellen vil påvirke rentenivået på utlån?

	Mest sannsynlig økt rentenivå	Potensielt økt rentenivå	Ingen påvirkning	Potensielt redusert rentenivå	Mest sannsynlig redusert rentenivå	Vet ikke	Ikke aktuell
For utlån til bedriftskunder som opererer i konjunkturutsatte bransjer	(1) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐	(9) ☐	(10) ☐
For utlån til øvrige bedriftskunder	(1) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐	(9) ☐	(10) ☐
For private utlån til bolig med sikkerhet	(1) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐	(9) ☐	(10) ☐
For andre private utlån med sikkerhet	(1) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐	(9) ☐	(10) ☐
For private utlån uten sikkerhet	(1) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐	(9) ☐	(10) ☐

DEL 3 FINANSREGNSKAPET

Forutsett at IFRS 9 ble implementert i dag. Hvordan ville dere forventet at nedskrivningene på utlån ble med den nye tapsmodellen (IFRS 9), sett i forhold til nåværende tapsmodell (IAS 39)?

	Høyere etter IFRS 9	Liten eller ingen endring	Lavere etter IFRS 9	Vet ikke	Ikke aktuell
For utlån til bedriftskunder som opererer i konjunkturutsatte bransjer	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐
For utlån til øvrige bedriftskunder	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐
For private utlån til bolig med sikkerhet	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐
For andre private utlån med sikkerhet	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐
For private utlån uten sikkerhet	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐

Forutsett at IFRS 9 ble implementert i dag. Hvor stor prosentmessig endring ville dere forventet for nedskrivningene på utlån med den nye tapsmodellen (IFRS 9), sett i forhold til nåværende tapsmodell (IAS 39)?

	Uttrykk økte tap med "+" og reduserte tap med "÷"	Dersom tekstfelt ikke er utfyllt		
		Vet ikke	Ikke aktuell	Ønsker ikke å svare
For utlån til bedriftskunder som opererer i konjunkturutsatte bransjer (Uttrykkes i %)	_____	(2) ☐	(3) ☐	(1) ☐
For utlån til øvrige bedriftskunder (Uttrykkes i %)	_____	(2) ☐	(3) ☐	(1) ☐
For private utlån til bolig med sikkerhet (Uttrykkes i %)	_____	(2) ☐	(3) ☐	(1) ☐
For andre private utlån med sikkerhet (Uttrykkes i %)	_____	(2) ☐	(3) ☐	(1) ☐
For private utlån uten sikkerhet (Uttrykkes i %)	_____	(2) ☐	(3) ☐	(1) ☐

Forventer dere at den nye tapsmodellen over tid vil øke volatiliteten til resultatregnskapet?

- (1) Ja
- (2) Ingen påvirkning
- (3) Nei
- (4) Vet ikke

Kommer dere til å gi ytterligere informasjon utover minstekravene som følger av IFRS 9 med tilhørende krav om noteopplysninger?

- (1) Ja
- (3) Nei
- (4) Vet ikke

Kommer dere til å kvantifisere forventede effekter av endret tapsmodell i den eksterne rapporteringen før dato for ikrafttredelse, 01.01.2018? (Flere alternativer kan krysses av)

- (6) Ja, for Q4 2016
- (1) Ja, for 2016-årsregnskapet
- (5) Ja, for kvartalsrapportering som vedrører 2017
- (2) Ja, for 2017-årsregnskapet
- (3) Nei
- (4) Vet ikke

Hvordan vil implementeringen av ny tapsmodell påvirke sammenlignbarheten av årsregnskapene mellom forskjellige aktører i bankbransjen?

- (3) Øke
- (2) Ingen påvirkning
- (1) Redusere
- (4) Vet ikke

Hvordan forventer dere at introduksjonen av ny tapsmodell vil påvirke regnskapets relevans for følgende regnskapsbrukere? Med relevans menes informasjon som utgjør en forskjell i beslutningstaking.

	Økt	Uendret	Redusert	Vet ikke
Investorer	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐
Kreditorer	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐

DEL 4 KAPITALKRAV

Hvordan tror du ny tapsmodell vil påvirke kapitalkravene i bankbransjen?

DEL 5 DEN NYE TAPSMODELLEN

Tapsavsetningen for finansielle eiendeler skal estimeres over eiendelens levetid fremfor et 12-måneders perspektiv, dersom det har oppstått en "vesentlig økning i kredittrisiko". Hvilke faktorer vil dere legge til grunn for å definere "vesentlig økning i kredittrisiko"?

IFRS 9 har en antakelse om "vesentlig økning i kredittrisikoen" når betaling ikke har forekommet mer enn 30 dager etter forfall. Standarden gir adgang til å fravike denne antakelsen dersom det foreligger rimelig og underbyggende dokumentasjon om at kredittrisikoen likevel ikke har økt vesentlig.

Hva er dere syn på denne antakelsen?

I hvilken grad vil dere følge antakelsen for deres utlånsportefølje?

Hvordan vil dere utarbeide fremtidsrettede syn på makroøkonomiske forhold som brukes i den nye tapsmodellen?

- (1) Bruke det mest sannsynlige fremtidsrettede makroøkonomiske scenarioet
- (2) Bruke flere fremtidsrettede makroøkonomiske scenarioer. De enkelte scenarioene vektet så basert på sannsynligheten for at de inntreffer og estimert forventet tap som følge av scenarioene
- (3) Bruke det mest sannsynlige scenarioet for å estimere tap. Videre vurderes det om man skal justere skjønnsmessig for mindre sannsynlige scenarioer.
- (4) Vet ikke
- (5) Annet: _____

Takk for at du deltok!

Du kan avslutte besvarelsen din ved å klikke på avslutt-knappen

Vedlegg 2 Distribusjonsmelding

Hei.

I forbindelse med vår masteroppgave ved Handelshøyskolen UiA ønsker vi deres deltakelse i en anonym spørreundersøkelse. Masteroppgaven har som formål å konsekvensutrede implementeringseffekter for norske banker knyttet til ny tapsmodell for utlån etter IFRS 9.

Data fra undersøkelsen vil være totalt anonym. Dette gjelder både for oss under datainnsamling, og naturlig nok også da i masteroppgavens fremstilling. På denne måten vil vi ivareta bankens anonymitet.

Spørreundersøkelsen er etter innledningen delt inn i de følgende fem hoveddeler:

- 1) Implementeringsprosessen
- 2) Prising
- 3) Finansregnskapet
- 4) Kapitalkrav
- 5) Den nye tapsmodellen

Lenken nedenfor vil ta deg direkte til spørreundersøkelsen:

<%MorpheusMailLink%>

Vi setter pris på snarest mulig respons. For å holde vårt tidsskjema ber vi dere gjennomføre spørreundersøkelsen innen 3. mars 2017.

Ved spørsmål eller uklarheter ikke nøl med å ta kontakt på telefon eller mail. Se kontaktinformasjon nedenfor.

På forhånd takk for deltakelse.

Med vennlig hilsen

Fredrik Høiby

Tlf. 948 49 201

Mail: f.hoiby@gmail.com

Magnus Bertelsen Tornes

Tlf. 924 69 031

Mail: tornesmagnus@gmail.com

Vedlegg 3 Påminnelsesmelding

Hei.

Vil bare gi dere en vennlig påminnelse om at spørreundersøkelse sendt på mail ikke er gjennomført. Vi har full forståelse for at dere er travle, men setter pris på om dere i løpet av denne uken har anledning til å svare på denne. Basert på de som har svart vil undersøkelsen ta rundt 10-15 minutter. Det vil bety mye for oppgaven og for oss om dere kunne tatt dere tid til dette.

Lenken nedenfor vil ta deg direkte til spørreundersøkelsen:

<%MorpheusMailLink%>

Ved spørsmål eller uklarheter ikke nøl med å ta kontakt på telefon eller mail. Se kontaktinformasjon nedenfor.

På forhånd takk for deltakelse.

Med vennlig hilsen

Fredrik Høiby

Tlf. 948 49 201

Mail: f.hoiby@gmail.com

Magnus Bertelsen Tornes

Tlf. 924 69 031

Mail: tornesmagnus@gmail.com

Vedlegg 4 Refleksjonsnotat Fredrik Høyby

Dette refleksjonsnotatet skrives på bakgrunn av masteroppgaven jeg har skrevet sammen med Magnus B. Tornes.

Vi ønsker i oppgaven vår å kartlegge implementeringsprosessen norske banker har gjennomgått ved overgang til ny regnskapsstandard for tapsavsetninger på utlån. Videre har også ønsket å kartlegge hvilke effekter de nye nedskrivningskravene i IFRS 9 vil ha for norske banker.

Funnene i oppgaven vår har vært interessante, og jeg synes personlig det har vært særlig interessant å se hva økonomisjefer, regnskapsansvarlige og CFO'er i norske banker mener om den nye tapsmodellen sett opp imot et konseptuelt perspektiv. Nedskrivningskravene etter IFRS 9 beveger seg i en mer prinsippbasert tilnærming, og det er etter min oppfatning umulig å si om dette er bra eller dårlig, uten å se det opp mot det konseptuelle hierarkiet og kvalitetskravene som følger av regnskapsspråket IFRS. Jeg mener at vi har dekket en slik diskusjon i vår oppgave på en fremragende måte. Etter mitt skjønn vil suksessen av en forventet tapsmodell avhenge av hvor troverdig tapsavsetningene som rapporteres er. Som vi har forklart er mennesker generelt dårlige til å lage gode estimater som baserer seg på fremtidige hendelser, så det vil være spennende å se om investorer i norske banker vil anse bokførte tapsavsetninger som relevante, og ikke minst om dette samsvarer med deres forventning av fremtidige tap.

I den følgende fremstillingen vil jeg gjennomgå hvordan bankbransjen og regnskapsreglene påvirkes av internasjonalisering, innovasjon og ansvar/etikk.

Internasjonalisering

Internasjonale regnskapsregler påvirke norskregistrerte banker fordi blant annet børsnoterte banker plikter å underlegge seg IFRS-regimet. Det er også sannsynlig at nedskrivningskravene i IFRS 9 blir harmonisert slik at *alle* norske banker må følge dette. Norske banker konkurrer om norske kunder på flere nivåer. For det første er det flere utenlandskregistrerte banker som har filialer i Norge. Disse bankene konkurrerer ikke på like vilkår som de norske fordi Norge stiller ulike kapitalkrav til bankene som er registrert i Norge, enn det utenlandske stater gjør. Empiriske studier har vist at kapitalkrav kan påvirke bankenes finansieringskostnader fordi Miller-Modigliani-teoremet ikke er oppfylt (Evertsen, Skjæveland & Sjørgard, 2016). Det er også tillatt for nordmenn å bli kunde i utenlandske banker som ikke har filial i Norge, slik at norske banker ikke bare konkurrer om norske kunder. Det er i denne forbindelse interessant at

Norge har en innskuddsgarantiordning som overstiger EU-direktivet. Jeg vil også hevde at internasjonale makroøkonomiske hendelser i større grad vil få betydning for norske banker som følge av en forventet tapsmodell. Effektene dette vil ha på bankenes tap på utlån vil i alle fall måtte innregnes på et tidligere tidspunkt, enn hva som var tilfellet etter «Incurred loss model».

Innovasjon

Et av inntrykkene jeg sitter igjen med etter å ha skrevet denne oppgaven, er at regnskapsprodusentene i flere av bankene ikke nødvendigvis sitter med tilstrekkelig kompetanse per i dag på hvordan de i praksis har tenkt til å etterleve nedskrivningskravene etter IFRS 9. Dette underbygges av at flere av bankene har svart «vet ikke» på mange av spørsmålene i spørreundersøkelsen. Det er derfor tydelig for meg at det per dags dato er et hull i flere av bankenes kompetanse på området, og at hele ti banker sier at de ikke vet hvilke faktorer som de skal legges til grunn for å definere vesentlig økning i kredittrisikoen viser et stort hull i opparbeidelse av nødvendig og tilstrekkelig kompetanse på området. Mitt forslag til bankene er at regnskapsavdelingen og risikoavdelingen, innhenter tilstrekkelig kompetanse med å lese regnskapsstandarder og rådfører seg med eksterne slik at kompetansenivået på de områdene hvor det er hull i kompetansen tettes igjen. Det vil være viktig for bankene å rådføre seg med for eksempel ekstern revisor, for å få innspill i hvordan de tolker de nye nedskrivningskravene og hvilken praksis de kommer til å godkjenne.

Ansvar og etikk

Bankene i Norge har generelt et stort samfunnsansvar fordi de spiller en helt sentral rolle i det finansielle systemet vårt. Ringvirkningene kan bli enorme hvis det oppstår en bankkrise som følge av konkurser i banksektoren. Regnskapsrapporteringen, og således tapsavsetningene til bankene, er derfor et sentralt element i vurderingen av om bankene oppfyller de regulatoriske kapitalkravene som bankene må etterleve. Nye regnskapsmessige nedskrivningskrav kan derfor påvirke bankenes kapitaldekning, og dette viser igjen at regnskapet betyr noe i praksis. Videre vil jeg hevde at de nye nedskrivningskravene er mer prinsippbaserte enn etter IAS 39. Dette vil igjen øke ledelsens muligheter for regnskapsmanipulasjon. Ny regnskapsstandard fører derfor til at toppledelsens etterlevelse av etiske prinsipper og etisk integritet kan bli satt på prøve. Denne risikoen for misligheter gjør kravene til god eierstyring og selskapsledelse («corporate governance») i bankene enda mer relevant. Jeg vil likevel komme med et innspill til ekstern revisor, om at revisjonen av tapsavsetninger, må utøves med ytterligere profesjonell skepsis

med nye tapsmodell sammenlignet med revisjon av banker etter IAS 39. Risikoen for vesentlige feil er betydelig større sammenlignet med regelbaserte IAS 39, og bør vies betydelig mer oppmerksomhet av en ekstern revisor.

Vedlegg 5 Refleksjonsnotat Magnus Bertelsen Tornes

Denne masteroppgaven omhandler den nye tapsmodellen for nedskrivninger som følger av ny regnskapsstandard IFRS 9 *Finansielle instrumenter*. Regnskapsstandarden ble utgitt i 2014, men vil først implementeres for regnskapsåret 2018 og dermed er dens innvirkning for brukere og produsenter av regnskapet fortsatt noe usikker. Det forventes at omleggingen til ny standard vil medføre betydelige endringer for bankbransjen. Oppgaven søker dermed å gjøre rede for den nye tapsmodellens innvirkninger og konsekvenser, gjennom den følgende problemstillingen: *Kartlegge ny tapsmodell for utlån etter IFRS 9 for norske banker.*

Undersøkelsen vår viste at *ingen* av bankene var ferdig med implementeringen, samtidig som nesten ingen har kvantifisert forventede effekter i regnskapsrapporteringen. Samtidig er det flest banker som forventer at tapsavsetningene vil øke for de mest risikoutsatte kundegruppene. Et av de mest interessante funnene våre er at flere av bankene forventer å øke rentenivået på utlån som følge av ny tapsmodell.

Refleksjonsnotatet skal ta utgangspunkt i den bransjen som problemsstillingen knytter seg til. Jeg vil dermed legge frem noen betraktninger vedrørende internasjonalisering, innovasjon, samt ansvar og etikk innenfor den norske bankbransjen.

Internasjonalisering

De norske bankene er på grunn av sin sentrale rolle i samfunnet sterkt regulert av nasjonale og internasjonale myndigheter. Selv om det er finanstilsynet som er den overvåkende myndighet for de norske bankene, vil reguleringen hovedsakelig settes av internasjonale myndigheter. På den måten er bankene veldig utsatt for endringer internasjonale reguleringer, og da spesielt med tanke på Baselkravene. Norske myndigheter er i utgangspunktet forpliktet til å følge reguleringene som settes av de internasjonale myndighetene, men i noen tilfeller har de valgt å sette strengere kapitalkrav for norske banker. Dette er gjort for å gjøre bankene enda sterkere og bedre rustet for å unngå fremtidige finansielle kriser. Gjennom masteroppgaven la vi frem resultater som tyder på at rentenivået på utlån har potensiale til å bli påvirket av ny regnskapsstandard. Sammenhengen er dog en samlet konsekvens av endringer i regnskapsreguleringen og kapitalkravene. Likevel viser sammenhengen at endringer som foretas av regnskapsregulerende organ kan få operasjonell påvirkning for regnskapsprodusent.

På denne måten vil norske banker også påvirkes av endringer foretatt av internasjonale regnskapsmyndigheter.

I det norske bankmarkedet operer norske banker i konkurranse med utenlandske banker, rettene sagt filialer av utenlandske banker. Disse filialene av utenlandske banker regnes ikke som egne juridiske enheter og er dermed regulert av myndighetene i sitt hjemland. Det vil si at banker som Danske Bank og Handelsbanken henholdsvis er regulert av danske og svenske myndigheter. Om man ser konkurransesituasjonen disse bankene imellom opp mot de særnorske kapitalkravene som nevnt i forrige avsnitt, er det forhold som taler for en konkurransevridning for norske banker. På grunn av de særnorske kapitalkravene blir norske banker tvunget til å holde en større andel egenkapital. Egenkapital er den mest tapsutsatte kapitalen og dermed er denne kapitalen en dyrere finansieringskilde enn gjeld. I henhold til kunnskap om finansteori som vi har opparbeidet oss gjennom studiet, skal ikke et selskaps finansiering påvirke selskapets kostnader. En slik påstand er i tråd med det velkjente teoremet til Miller og Modigliani. Likevel har det vært påvist av empiriske studier at teoremet ikke er oppfylt. Det teoretiske utgangspunktet er at de økte kostnadene knyttet til økt egenkapital vil utlignes med at gjeld vil bli billigere, ettersom det er mindre risiko knyttet til slik kapital når bankene har økt soliditet. Grunnen til at teorien ikke holder er at reduksjonen i gjeldskostnadene ikke reduseres i like stor grad som økningen i egenkapitalkostnadene, blant annet på grunn av innskuddssikringen. Jeg velger å ikke gå mer i dybden på resonnementet vedrørende dette, men vil heller konkludere at økte krav til egenkapital vil øke bankers finansieringskostnad. Norske banker vil dermed ha en ulempe i konkurranse med filialer av utenlandske banker, da finansieringskostnadene deres blir høyere som et utslag av særnorske kapitalkrav.

Innovasjon

Vedrørende implementeringsprosessen for ny tapsmodell ble det i et av våre første spørsmål avdekket at 3 banker ikke hadde startet prosessen. Dette er i seg selv oppsiktsvekkende sett ut ifra at IFRS 9 er gjeldende fra og med 1. januar 2018. Men gjennomgående er det flere faktorer som peker på at bankene ikke i stor nok grad er rustet for kravene vedrørende nedskrivninger som fremgår av ny regnskapsstandard. Denne påstanden underbygges av at respondentene uttrykker uvitenhet for flere av våre spørsmål, samt at nesten alle bankene uttrykker å ha benyttet eksterne aktører i implementeringsprosessen. Det vil i slike situasjoner alltid være relevant for selskapene å rådføre seg med eksterne aktører, som for eksempel revisor. Gjennom

sine publikasjoner vedrørende IFRS 9 har vi sett at revisjonsbransjen jobber for å opparbeide seg kompetanse

Ansvar og etikk

På grunn av bankenes viktige rolle i det norske samfunnet stilles det store forventninger til hvordan man forventer at banker skal handle i gitte situasjoner. Selv om man i Norge har sikkerhet for sine innskudd opp til to millioner kroner, vil bankene likevel være avhengig av at interessenten har sterk tiltro til dem. For regnskapsrapporteringen til bankene er det svært viktig at det er de økonomiske realiteter som kommuniseres. Implementeringen av en mer prinsippbasert regnskapsstandard krever at ledelsen opprettholder sin integritet i situasjoner der regnskapet skal avlegges med økt grad av skjønsmessige vurderinger. Dette vil isolert sett medføre en større mulighet for å manipulere regnskapet i en gitt retning.